

Agenda Habitat

Carigrajska deklaracija

Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav

**II. Konferenca Združenih narodov
o človekovih naseljih – Habitat II**

Carigrad, Turčija
3. – 14. junij 1996

Svetovni zbor mest in lokalnih uprav

Carigrad, Turčija
30. – 31. maj 1996

Po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo (št. 415-01-134/97 z dne 13.10.1997)
šteje publikacija med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

CIP- Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna kjižnica, Ljubljana

711.4(100)"313"(094.2)

UNITED Nations Conference on Human Settlements (2 ; 1996 ; Istanbul)

Agenda Habitat ; Carigradska deklaracija ; Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav;/ 2. konferenca Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II), Carigrad, Turčija, 3. -14. junij 1996 ; [uredil Aleš Šarec ; prevod iz angleškega na slovenski jezik Prevajalska in lektorska služba Vlade RS, Anica Rant, Jana Oštir]. - Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor - Urad RS za prostorsko planiranje, 1997

ISBN 961-90555-0-0

1. Gl. stv. nasl. 2. Šarec, Aleš. - I. Konferenca Združenih narodov o človekovih naseljih (2 ; 1996 ; Istanbul) glej United Nations Conference on Human Settlements (2 ; 1996 ; Istanbul)

70027520

Vsebina

<i>Nagovor ministra za okolje in prostor Republike Slovenije</i>	5
<i>Uvod generalnega sekretarja Združenih narodov</i>	9
PRVI DEL	
Carigrajska deklaracija	13
DRUGI DEL	
Agenda Habitat	
I. Predgovor	1 – 21 21
II. Cilji in načela	22 – 36 29
III. Zaveze	37 – 52 37
A. Ustrezno stanovanje za vse	39 – 41 37
B. Trajnostna človekova naselja	42 – 43 39
C. Omogočanje in sodelovanja	44 – 45 44
D. Enakopravnost spolov	46 45
E. Financiranje stanovanj in človekovih naselij	47 – 48 46
F. Mednarodno sodelovanje	49 – 50 47
G. Vrednotenje napredka	51 – 52 48
IV. Svetovni program delovanja:	
strategije izvajanja	53 – 241 49
A. Uvod	53 – 59 49
B. Ustrezno stanovanje za vse	60 – 98 51
C. Trajnostni razvoj človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu	99 – 176 79
D. Razvoj lastnih zmogljivosti in institucionalni razvoj	177 – 193 125
E. Mednarodno sodelovanje in usklajevanje	194 – 211 139
F. Izvajanje Agende Habitat	212 – 241 153
TRETJI DEL	
Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav	167
<i>Opombe urednika</i>	177

**Agenda Habitat, Carigrajska deklaracija,
Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav**

Izdal: **Urad RS za prostorsko planiranje Ministrstvo za okolje
in prostor, Dunajska cesta 47, 1000 Ljubljana, Slovenija**

Uredil: **Aleš Šarec**

Prevod iz angleškega v slovenski jezik:

**Anica Rant
Jana Oštir
Prevajalska in lektorska služba Vlade RS**

Jezikovni pregled slovenskega prevoda:

Alenka Klemenc

Strokovni pregled slovenskega prevoda:

Aleš Šarec

Oblikovanje: **Tadej Maligoj**

Tisk: **Studio ETIC**

Oktober 1997

Naklada: **1200 izvodov** (tiskano na 100% recikaliranem papirju)

Fotoliti: **Mitcom STUDIO, d.o.o.**

Računalniški prelom: **Mitcom STUDIO, d.o.o.**

Naslov izvornika: **Habitat Agenda and Istanbul Declaration**

Second United Nations Conference on Human Settlements
Istanbul, Turkey, 3 - 14 June 1996

United Nations, Department of Public Information,
New York 1996

DPI/1859/HAB/CON-96-25546-March 1997-20M

Nagovor ministra za okolje in prostor Republike Slovenije

Agenda Habitat, Carigrajska deklaracija in Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav, kot temeljni dokumenti II. Konference Združenih narodov o človekovih naseljih in Vrhunskega srečanja mest ob tej priložnosti izražajo tisto stopnjo dogovora o vprašanih razvoja mest in drugih naselij in stanovanjske preskrbe, ki jih je zelo pisana in raznolika mednarodna skupnost sposobna doseči v tem času. Za marsikoga, ki bo to knjižico vzel v roke in k vprašanju urbanega razvoja pristopa z analitskega zornega kota, bodo »diagnoze stanja« premalo domišljene, tudi premalo kritične, predvidene usmeritve, ukrepi in obveznosti pa presplošni, vzroki za sedanje razmere pa nemara celo preveč razkriti. Ni treba pozabiti, da so vsi trije dokumenti predvsem politični dokumenti, ki so vmeščeni v niz drugih dokumentov s katerimi Združeni narodi in mednarodna skupnost oblikujejo in izvajajo svoj odnos do globalnih problemov. Kar je gotovo pomembno je ugotovitev, da se od prve konference Habitat, ki je bila pred dobrimi dvajsetimi leti v Vancouvru, razmere niso izboljšale pač pa v določenih predelih sveta celo poslabšale, pa tudi to, da se je spremenila politična slika sveta, ki ga ne obvladujeta več tekmovalni ideologiji razvoja dveh svetovnih političnih blokov – kompetitivnega kapitalizma in »komandnega« komunizma. Poraz ali »izstop iz igre« slednje politične ideologije je po mojem mnenju omogočil boljše izostritev in osredinjanje na ključne problemske točke sodobnega globalnega urbanega razvoja. Zato ne sme presenečati, da se vprašanja dostopnosti do človeku primerne bivanja, trajnostnega (sustainable) razvoja naselij, velikih urbanih aglomeracij in ruralnih območij v bistvu zvajajo na globalna razvojna vprašanja, kot so vprašanja pravičnosti in revščine, redistribucije družbenega bogastva, svetovne solidarnosti, med-generacijske solidarnosti, odnosov med spoloma in, jasno, obrazcev pomoči razvitega dela sveta nerazvitemu. Povsem jasno je tudi, da so vprašanja urbanega in ruralnega razvoja, ter problemi, ki jih prinašata posredovani s specifičnimi kulturnimi situacijami in obrazci posameznih družb. »Modernizacijske razvojne sheme«, ki so oblikovale stanje relativne blaginje »zahodne civilizacije« so le omejeno primerne za druga kulturna območja in jih v teh območjih sprejemajo z velikim nezaupanjem.

Pa vendar, kljub skrbni kulturni in politični uravnovešenosti teh dokumentov, so problemi, cilji in zaveze mednarodne skupnosti, držav članic ZN, lokalnih skupnosti, gospodarstva, javnega in privatnega sektorja ter drugih akterjev v razvoju dobro definirani, še posebej v Agendi, ki je glede na naravo dokumenta podrobnejši in bolj razdelan. Trajnostni razvoj človekovih naselij ni opredeljen kot zgolj tehnično ali načrtovalsko vprašanje pač pa kot razvoj mehanizmov in institucij, ki zagotavljajo socialno integracijo ter premagovanje revščine, predvsem v deželah v razvoju. Skokovit razvoj urbane populacije je pač rezultat poraznega razvoja revščine na ruralnih in depresivnih območjih. Z vso resnostjo so v ugotovitve in usmeritve o nadaljnjem razvoju in upravljanju človekovih naselij in stališča vpeljana temeljna okoljska vprašanja, kot so ohranjanje čiste vode in dostopa do nje, zdravo bivalno okolje in okoljsko trajnostna gradnja mest, stanovanj, prometne, energetske in druge gospodarske infrastrukture. Dokument v tem pogledu dopolnjuje Agendo 21 in sklepe drugih mednarodnih in svetovnih konferenc ZN po »Riu 1992«. Če za prvo konferenco o človekovih naseljih v Vancouvru velja, da je bila to dobra konferenca, ni pa imela pravega nadaljevanja, se zdi, da je Agenda Habitat, vzpostavila tudi mehanizme za realizacijo ciljev v smereh, ki jih postavlja. Iz tega vidika je tudi razumljiv poziv tedanjega generalnega sekretarja ZN Boutros Boutros-Ghalija k izvajanju zavez, ki smo jih sprejeli z Agendo Habitat in Carigraske deklaracije kakor tudi z Deklaracijo Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav, k odzivu na globalne probleme razvoja človekovih naselij in k nujnemu nadaljevanju v okvirih institucij in mehanizmu Združenih narodov.

Kaj pomenijo ti dokumenti za Slovenijo. Vsekakor moramo slediti sprejetim ciljem in načelom ter uresničevati zaveze in ukrepe v Svetovnem programu delovanja – strategijah izvajanja sprejete agende v tistih delih, ki so aktualni tudi za nas. Kriteriji "trajnostnosti" razvoja mest in drugih naselij, vključno podeželja morajo postati temeljno izhodišče in smoter naše prakse in delovanja na področju urejanja prostora oziroma vseh, ki posegamo v prostor in ga uporabljamo. Čeprav zlasti Agenda Habitat in Carigraske deklaracije načenjata predvsem globalne probleme in to v dimenzijah, ki bistveno presegajo okvire in potencialne Slovenije, tako glede prebivalstva, razmerij revščine in bogastva, dostopa do institucij in ravnanja z nekaterimi naravnimi viri, je jasno, da teh

problemov ne more reševati le mednarodna skupnost temveč se ti rešujejo predvsem v partnerstvu vseh subjektov na "lokalni" ravni držav, dežel, regij in lokalnih skupnosti. Eden od temeljnih problemov trajnostnega razvoja naših naselij in podeželja je prav gotovo struktura poselitve, prometna dostopnost in komunala, zlasti voda. Zlasti v slednjem je Slovenija lahko razmeroma srečna dežela, ki bo lahko zlahka ohranila kvalitetno pitno vodo v zadostnih količinah, če bo storila nekaj nujnih ukrepov na tem področju. Toda tudi za nas ni nič samoumevno in kar tako, brez truda dosegljivo.

Pri doseganju razvojnih ciljev se mi zdita še posebej omembe vredni načeli "omogočanja" (enablement) in "sodelovanja" (participation). Prvo načelo pomeni slovo od pokroviteljskega pristopa k razvojnim vprašanjem ko "dobra država" ali kdorkoli drugi v njenem imenu zagotavlja ustrezno kvaliteto življenja. Takšna politika se je izkazala kot neučinkovita in je celo prispevala k povečevanju razvojnih razlik in neenakosti. Načelo omogočanja pomeni, usposabljanje in samsposabljanje prebivalcev, da se lotevajo razmer in problemov s katerimi se soočajo. Ljudje niso več dojeti kot pasivna množica za katero načrtuje nekdo drug in tudi z njimi upravlja v smeri določenih ciljev. Načelo sodelovanja je seveda nujna dopolnitev prvega in pomeni pravico do upravljanja v javnih zadevah na način, ki omogoča izražanje avtentičnih interesov in zahtev.

Slovenija v tem trenutku pripravlja nacionalni program varstva okolja ter je pred izdelavo novega prostorskega plana, zatem pa tudi izdelavo novih prostorskih planov in prostorskih izvedbenih aktov mestnih in drugih občin. Ti plani bodo umestili Slovenijo v nov prostorsko razvojni kontekst Evrope in obenem nakazali temeljne prostorsko razvojne usmeritve in načrte Slovenije, naših mest in občin. Skladno s temi dokumenti in strategijo gospodarskega razvoja Slovenije bodo morale biti določene tudi "sektorske" razvojne politike in programi s področja prometa, energetike, stanovanjskega gospodarstva, kmetijstva, demografskega razvoja in tako dalje. Agenda Habitat, Carigrajska deklaracija in Deklaracija Svetovnega zbora mest in lokalnih uprav so pomemben napotek in izhodišče za njihovo pripravo.

Uvod generalnega sekretarja

Združenih narodov

To je čas dramatičnih sprememb. Vendar je to tudi čas priložnosti in upanja, da lahko ustvarimo nov svet in uresničimo naše cilje družbenega razvoja ter boljših možnosti za celotno človeštvo. Te cilje bo treba uresničiti v velikih in majhnih mestih ter v manjših naseljih naglo urbanizirajočega se sveta. Svetovna urbana civilizacija bo močno vplivala na vzorce državnega in mednarodnega razvoja ter gospodarske rasti. Ne moremo mimo njenih vplivov na uporabo naravnih virov in vzdržljivost okolja.

Urbanizacija ni le demografski pojav. Pomeni spreminjanje odnosov med mestom in podeželjem. Pomeni spreminjanje videza tako velemest kot vasi.

Na to se moramo odzvati. Tako ne moremo nadaljevati. Ti izzivi so stvarni. Z njimi se je treba spoprijeti slej ko prej v vseh državah. Prav gotovo bomo imeli večje možnosti za uspeh, če se bomo z njimi soočili združeni v svetovnem partnerstvu.

Množičen beg iz vasi v mesta je povzročil hudo revščino v mestih, še zlasti med ženskami in otroki, pomanjkanje stanovanj in osnovnih storitev, nezaposlenost in prikrito nezaposlenost, etnično nestrpnost in nasilje, zlorabo virov, kriminal in družbeni razkroj. Pojav gigantskih večmilijonskih velemest je povzročil uničevanje pokrajine, prometne zastoje ter onesnaževanje zraka, vode in zemlje. Vse vrste človekovih naselij, velika in manjša mesta ter vasi, so pod gospodarskim pritiskom brez primere.

Vendar moramo v teh istih človekovih naseljih iskati možnosti za gospodarski napredek in delovna mesta za prihodnje generacije. Zato morajo človekova naselja po vsem svetu postati trajnostna, produktivna varna zdrava in humana. To zahteva rešitve in odgovore na nekatera zelo težka vprašanja. Kako izboljšati upravljanje in financiranje človekovih naselij? Katere politike lahko izboljšajo življenjske in delovne pogoje revnih, družin in skupnosti? Kako lahko gospodarsko rast in možnosti za zaposlovanje v večji meri razširimo na velemesta brez dolgoročne škode za okolje in uničevanja zemeljskih naravnih virov? Kako oskrbovati tako mesta kot podeželje s pičlimi viri? Kako zagotavljati dostopna stanovanja in storitve za naraščajočo svetovno populacijo?

Ta vprašanja niso usmerjena le na razvijajoči se Jug. Gospodarske in družbene spremembe mečejo senco tudi na velemesta na industrializiranem Severu. Skupne težave terjajo skupen svetovni načrt za njihovo reševanje.

Soočamo se s prihodnostjo, v katero ne moremo po poteh iz preteklosti. Vendar smo na Habitatu II v Carigradu zarisali poti v to prihodnost. Naredili smo odločne korake. Sprožili smo nov proces svetovnega partnerstva za trajnostna človekova naselja urbanizirajočega se sveta. S tem tudi dajemo podporo zavezam, ki jih je mednarodna skupnost prevzela na vrsti prelomnih konferenc Združenih narodov, ki so se začele z vrhunskim srečanjem o Zemlji v Rio de Janeiru leta 1992.

Konferenca Habitat je pomembna z več vidikov. Izstopata dve področji: močan poudarek je bil dan strnjenemu integralnemu pristopu in inovativnim zamislim. Na nobeni prejšnji konferenci Združenih narodov ni sodelovalo tako veliko število specializiranih organizacij, ki se jih to tiče. Lokalne uprave, poslovne, nevladne organizacije, parlamentarci, ženske skupine, sindikati, akademije znanosti in tehniških ved, verske skupine, kulturna društva, fundacije in mladina – vsak je v svojem krogu razpravljal in oblikoval svojo vlogo pri podpiranju ciljev konference.

Ta konferenca je vzpostavila formalni mehanizem, prek katerega lahko ti odločilni akterji izražajo svoje zamisli in svojo zaskrbljenost in sodelujejo z vladnimi predstavniki. Tako je Habitat II. prva konferenca Združenih narodov, ki je v okviru njihovega uradnega ustroja dala prostor na govorniškem odru predstavnikom civilne družbe. To je konferenca, na kateri so se začela oblikovati nova partnerstva v podporo skupnemu cilju.

Ta proces je okrepiło veliko vzporednih dejavnosti, ki so potekale med samo konferenco. Pomembnejša vprašanja so pred konferenco obravnavali v obliki dialogov, na seminarjih, simpozijih, okroglih mizah in na predstavitvah vseh vrst, kar je razširilo in poglobilo njen že tako obsežen in zahteven dnevni red. Širok razpon obravnavanih tem je dopolnjevala pestrost njihovih pobudnikov. Čestitam turški vladi in carigrabski mestni upravi za pospeševanje tega procesa in za njuno zelo dejavno organizacijsko in pokroviteljsko vlogo.

Zaradi tehničnega in praktičnega prispevka bi bilo treba poudariti pomemben vidik procesa Habitat. To je odkrivanje "najboljših

praks" kot modelov inovativnega razmišljanja in vira navdiha za izboljšave v mestih in drugih naseljih. Tako je bil Habitat II. "izstrelitvena rampa" za zamisli, ki lahko prinesejo spremembe v človeško življenje in ki se jih lahko prosto uporablja in prilagaja za vse skupnosti, ki si prizadevajo za boljše življenje. Zaradi te novosti si je konferenca pridobila izredno naklonjenost, kar je jamstvo za njen praktični učinek.

Še posebej sem zadovoljen, ker vidim, da je šlo tu za resnično kolektivno prizadevanje v okviru celotnega sistema. Sodelovanje med agencijami in programi Združenih narodov, vključno z institucijami Bretton Woodsa, je bilo plodno tako pri poteku konference kot pri mnogih vzporednih dejavnostih. Ne bom izgubljal besed za prepričevanje, da boste ta močan duh skupinskega dela in vzajemnega sodelovanja med agencijami ohranili v naslednji bistveni fazi, ko boste svoje odločitve prenašali v konkretna dejanja.

V zvezi s tem bi rad poudaril tri zahteve:

– Posamezne ustanove sistema Združenih narodov morajo sodelovati pri vzajemnih podpornih dejavnostih. To je še zlasti pomembno, če upoštevamo multidisciplinarno naravo te konference.

– Nadaljnje korake po tej konferenci je treba povezati s tekočimi akcijami za izvajanje sklepov, sprejetih na drugih nedavnih svetovnih konferencah. Okvir za to povezavo je bil določen po tematskih delovnih skupinah, ki jih je ustanovil sistem Združenih narodov. Vprašanja, ki jih obravnavajo te delovne skupine – zaposlovanje in zadovoljiva prehranitev, spodbudno okolje in družbene storitve skupaj s poudarkom na zmanjševanju revščine – so odločilnega pomena za uresničitev na tej konferenci sprejetih odločitev.

– Pri nadaljnjih korakih moramo dodatno spodbujati krepitev partnerstva med Združenimi narodi in civilno družbo, ki je z aktivnim sodelovanjem in raznovrstnimi prispevki naredila to konferenco tako edinstveno in plodno.

Odločitve, sprejete v Carigradu, pomenijo trden temelj za prihodnji napredek. Vendar pa jih je treba prenesti v konkretna dejanja, v državno politiko, v nove oblike mednarodnega sodelovanja, v tesnejše sodelovanje med vlado in civilno družbo.

Govor Boutros Boutros – Ghalija, generalnega sekretarja ZN na II. Konferenci ZN o človekovih naseljih (Habitat II), Carigrad, 12. junij 1996.

Prvi del

CARIGRAJSKA DEKLARACIJA

1. Voditelji držav, vladnih in uradnih delegacij držav, ki smo se zbrali na Konferenci Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II) od 3. do 14. junija 1996 v Carigradu v Turčiji, smo ob tej priložnosti potrdili skupni cilj zagotavljanja primerne bivališča za vse in zagotovitev, da bodo mesta in druga naselja varnejša, bolj zdrava, primernejša za življenje, pravičneje razporejena, trajnostna¹ in ustvarjalnejša. Naša posvetovanja o dveh glavnih temah konference, o primernem bivališču za vse in o trajnostnem razvoju človekovih naselij² v urbaniziranem svetu izhajajo iz Ustanovne listine Združenih narodov in imajo za cilj ponovno potrditev obstoječih in ustvarjanje novih partnerstev za delovanje na mednarodni, državnih in lokalnih ravneh za izboljšanje našega življenjskega okolja. Zavezuje se ciljem, načelom in priporočilom, ki jih vsebuje *Agenda Habitat*, in jamčimo svojo vzajemno podporo za njihovo izvajanje.

2. Ker se zavedamo nujnosti, smo proučili stalno slabšanje pogojev bivanja v mestih in drugih naseljih. Hkrati se zavedamo, da so mesta središča civilizacije, gospodarskega razvoja ter družbenega, kulturnega, duhovnega in znanstvenega napredka. Izkoristiti moramo priložnost in ohraniti raznolikost naših naselij, da bi tako spodbujali solidarnost med vsemi narodi.

3. Ponovno potrjujemo našo zavezanost boljšemu življenjskemu standardu v večji svobodi za vse človeštvo. Sklicujemo se na konferenco Združenih narodov o človekovih naseljih, ki je potekala v Vancouvru v Kanadi, na mednarodno leto bivališč za brezdomce in na Svetovno strategijo bivališč, ki so prispevali k povečani svetovni zavesti o problemih človekovih naselij in pozvali k dejanjem za zagotovitev primerne bivališča za vse. Rezultat zadnjih konferenc Združenih narodov, zlasti konference Združenih narodov o okolju in razvoju, je obširen pregled potrebnih dejanj za pravično doseganje miru, pravice in demokracije, temelječih na gospodarskem in socialnem razvoju ter varstvu okolja kot neodvisnih in medsebojno dopolnjujočih se sestavnih delih trajnostnega razvoja. Ta pregled smo skušali sistematično združiti v *Agendi Habitat*.

4. Za izboljšanje kakovosti življenja v človekovih naseljih se moramo boriti proti slabšanju razmer, ki v večini primerov, zlasti v

¹Pojem "sustainable" v angleškem jeziku prevajamo v slovenski jezik s pojmom "trajnosten". Glej opombe na koncu publikacije.

državah v razvoju, dosegajo krizne razsežnosti. Med drugim trajnostna poraba in struktura proizvodnje zlasti v industrijskih državah; neuravnotežene spremembe prebivalstva, vključno s strukturo in porazdelitvijo; ob prednostnem obravnavanju teženj k čezmernim koncentracijam prebivalstva; brezdomcem; vedno večji revščini; brezposelnosti; družbeni izločitvi; razpadom družin; nezadostnim virom; pomanjkanju osnovne infrastrukture in storitev; pomanjkanju ustreznega načrtovanja; rastoči negotovosti in nasilju; degradaciji okolja in povečani ranljivosti na nesreče.

5. Problematika človekovih naselij je splošna, vendar se države in regije srečujejo tudi s posebnimi problemi, za katere so potrebne posebne rešitve. Zavedamo se potrebe po stopnjevanju naših prizadevanj in sodelovanja za izboljšanje življenjskih razmer v mestih in drugih naseljih po vsem svetu, zlasti pa v državah v razvoju, kjer je položaj posebej resen, in v državah z gospodarstvi v prehodu. V tej zvezi potrjujemo, da je globalizacija svetovnega gospodarstva priložnost in izziv za razvoj kakor tudi tveganje in negotovost in da bi bilo dosego ciljev *Agende Habitat* med drugim mogoče pospešiti s pozitivnimi dejanji, kot so financiranje razvoja, zunanjih dolgov, mednarodne trgovine in prenosa tehnologij. Naša mesta in druga naselja morajo biti kraji, kjer človeška bitja živijo polno življenje v dostojanstvu, dobrem zdravju, varnosti, sreči in upanju.

6. Razvoj podeželja in mest sta med seboj odvisna. Poleg izboljšanja mestnega okolja je treba zagotoviti tudi primerno infrastrukturo, javne storitve in zaposlitvene možnosti v podeželskih območjih, da bi postala privlačnejša, razviti je treba povezano omrežje naselij in čimbolj zmanjšati preseljevanje podeželskega prebivalstva v mesta. Posebej se je treba osredotočiti na srednje velika in majhna mesta.

7. Ker je človek središče naše skrbi za trajnostni razvoj, je tudi temelj naših dejanj pri izvajanju *Agende Habitat*. Zavedamo se posebnih potreb žensk, otrok in mladine po varnih, zdravih in zanesljivih življenjskih razmerah. Stopnjevali bomo naša prizadevanja za zatiranje revščine in diskriminacije, za zagotavljanje in varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse in za zadovoljevanje osnovnih potreb, kot so izobraževanje, prehrana in vseživljenjska zdravstvena oskrba ter zlasti zagotavljanje primernih bivališč za vse. V ta namen se zavezujemo za izboljšanje življenj-

skih razmer v mestih in drugih naseljih v skladu z lokalnimi potrebami in resničnostjo ter se zavedamo potrebe, da se splošne, gospodarske, socialne in okoljevarstvene razvojne smeri usmerijo v zagotavljanje boljšega življenjskega okolja za vse ljudi. Zagotovili bomo tudi polno in enakopravno sodelovanje vseh žensk in moških ter sodelovanje mladine v političnem, gospodarskem in socialnem življenju. Spodbujali bomo možnosti enakopravnega sodelovanja telesno in duševno prizadetih kakor tudi spolno enakopravnost v politikah, programih in projektih za trajnostni razvoj bivališč ter mest in drugih naselij. To se zavezujemo posebno glede na več kot milijardo ljudi v popolni revščini in na člane ranljivih in zapostavljenih skupin, ki so upoštevana v *Agendi Habitat*.

8. Ponovno potrjujemo našo zavezanost popolnemu in naprednemu uresničevanju pravice do primerne stanovanja, kot jo zagotavljajo mednarodni dokumenti. V ta namen si bomo prizadevali za dejavno sodelovanje naših javnih, zasebnih in nevladnih partnerjev na vseh ravneh, da zagotovimo pravno varnost posesti, zaščito pred diskriminacijo in enakopraven dostop do primerne stanovanja za vse osebe in njihove družine.

9. Prizadevali si bomo za razširitev ponudbe cenovno dostopnih stanovanj tako, da bomo učinkovito ter socialno in do okolja odgovorno omogočili trgu lažji dostop do zemlje in posojil ter pomagali tistim, ki niso sposobni sodelovati na trgu s stanovanji.

10. Za ohranitev svetovnega okolja in za izboljšanje kakovosti življenja v človekovih naseljih se zavezujemo za trajnostno strukturo proizvodnje, porabe, prometa in razvoja naselij; za preprečevanje onesnaževanja; za upoštevanje nosilnosti ekosistema in za ohranjanje možnosti za prihodnje generacije. V zvezi s tem bomo v duhu globalnega partnerstva sodelovali za ohranitev, varovanje in obnavljanje zdravja in celovitosti svetovnega ekosistema. Ob upoštevanju različnega prispevka k degradaciji svetovnega okolja ponovno potrjujemo načelo, da imajo države skupne, a tudi različne odgovornosti. Zavedamo se tudi, da je treba ukrepati v skladu s pristopom po "načelu previdnosti" in glede na možnosti posameznih držav. Prav tako se bomo prizadevali za zdravo življenjsko okolje, zlasti z zagotavljanjem ustreznih količin zdrave vode in učinkovitega ravnanja z odpadki.

11. Spodbujali bomo ohranjanje, obnavljanje in vzdrževanje stavb, spomenikov, odprtih prostorov, krajin in strukture naselij,

ki so zgodovinske, kulturne, arhitekturne, naravne, verske ali duhovne vrednote.

12. Sprejemamo strategijo omogočanja ter načela partnerstva in sodelovanja kot najbolj demokratičen in učinkovit pristop k ureničenju naših obveznosti. Ob upoštevanju lokalnih skupnosti kot naših najtesnejših in temeljnih partnerjev pri izvajanju *Agende Habitat* moramo v pravnem okviru vsake države pospeševati decentralizacijo z demokratičnimi lokalnimi skupnostmi in si prizadevati za krepitev njihovih finančnih in institucionalnih zmogljivosti v skladu z zakonodajo posameznih držav, hkrati pa zagotavljati njihovo pregledno delovanje, odgovornost in dovezetnost za potrebe ljudi, ki so ključne zahteve za vlade na vseh ravneh. Okrepili bomo tudi naše sodelovanje s parlamentarci, zasebnim sektorjem, sindikati ter nevladnimi in drugimi organizacijami civilne družbe ob ustreznem upoštevanju njihove avtonomnosti. Okrepili bomo vlogo žensk in spodbujali družbeno in okoljevarstveno odgovorne skupne naložbe zasebnega sektorja. Lokalne dejavnosti bo treba voditi in spodbujati z lokalnimi programi na podlagi *Agende 21*, *Agende Habitat* ali katerega koli drugega enakovrednega programa kakor tudi na podlagi izkušenj svetovnega sodelovanja, ki se je začelo v Carigradu s Svetovnim zborom mest in lokalnih uprav, ob upoštevanju državnih politik, ciljev, prednosti in programov. Strategija usposabljanja in omogočanja vključuje odgovornost vlad za izvajanje posebnih ukrepov za pripadnike zapostavljenih in ranljivih skupin, kadar je to mogoče.

13. Ker bo za izvajanje *Agende Habitat* treba zagotoviti ustrezno financiranje, je treba mobilizirati finančna sredstva na državnih in mednarodnih ravneh, vključno z novimi in dodatnimi sredstvi iz vseh virov – multilateralnih in bilateralnih, javnih in zasebnih. V tej zvezi je treba pospeševati razvoj lastnih zmogljivosti in prenos ustreznih tehnologij ter znanja in izkušenj. Še enkrat pa ponavljamo naše obveznosti, izražene na zadnjih konferencah Združenih narodov, posebej glede financiranja in prenosa tehnologij, zapisanih v Agendi 21.

14. Prepričani smo, da bo za polno in učinkovito izvajanje *Agende Habitat* treba okrepiti vlogo in funkcije Centra ZN za človekova naselja (UNCHS – Habitat) ob upoštevanju potrebe, da se center osredotoči na dobro opredeljene in temeljito pripravljene cilje in strateška vprašanja. V ta namen jamčimo našo podporo za uspe-

šno izvajanje *Agende Habitat*. Zavedamo se tudi potrebe po kre-
pitvi vloge in nalog Centra ZN za človekova naselja (UNCHS) kot
glavnega pogoja za uspešno izvajanje *Agende Habitat* in njenega
Svetovnega načrta delovanja.

15. Sedanja konferenca v Carigradu označuje začetek novega
obdobja sodelovanja, obdobja kulture solidarnosti. Na prehodu v
enaindvajseto stoletje ponujamo pozitivno vizijo trajnostnih mest
in drugih naselij, upanja za našo skupno prihodnost in spodbudo
za vključitev v resnično truda vreden in privlačen izziv skupne gra-
ditve sveta, kjer bo vsakdo lahko živel v varnem domu ob pričako-
vanju življenja v dostojanstvu, dobrem zdravju, varnosti, sreči in
upanju.

*Sprejeto na sklepnem zasedanju II. Konference Združenih naro-
dov o človekovih naseljih, v Carigradu, 14. junija 1996.*

Drugi del

AGENDA HABITAT

I. POGLAVJE

Predgovor

1. Zavedamo se, da je nujno treba izboljšati kakovost človekovih naselij, ki odločilno vpliva na vsakodnevno življenje in blagor ljudstev. Vemo, da obstajajo velike možnosti in upanje za oblikovanje novega sveta, v katerem bodo lahko gospodarski ter družbeni razvoj in varstvo okolja kot medsebojno odvisne in podpirajoče se sestavine uresničene s pomočjo solidarnosti in sodelovanja znotraj držav in med njimi ter s pomočjo učinkovitih partnerstev na vseh ravneh. Mednarodno sodelovanje in splošna solidarnost, ki ju vodijo cilji in načela Ustanovne listine Združenih narodov in potekata v duhu partnerstva, sta odločilna za izboljšanje kakovosti življenja ljudstev sveta.

2. Namen II. Konference Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II) je obravnava dveh tem, ki imata enak svetovni pomen: "Ustrezno stanovanje za vse" in "Trajnostni razvoj človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu". Ljudje morajo biti pri prizadevanjih za trajnostni¹ razvoj deležni največje skrbi, vključujoč ustrezno stanovanje za vse in trajnostni razvoj naselij; upravičeni so tudi do zdravega in produktivnega življenja v ubranosti z naravo.

3. Pri obravnavi prve teme vemo, da velik del svetovnega prebivalstva nima ustreznega stanovanja in sanitarij, zlasti v državah v razvoju. Zavedamo se, da je zagotavljanje varnega in zdravega stanovanja in osnovnih storitev nujno za človekovo fizično, psihološko, družbeno in ekonomsko blaginjo in moramo zagotavljanje stanovanja ter osnovnih storitev vključiti med naše temeljne, prednostne naloge pri urejanju položaja več kot milijarde ljudi, ki nimajo zadovoljivih življenjskih razmer. Naš cilj je zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse ljudi, zlasti zapostavljene revne osebe v mestih in na deželi. Doseči pa ga nameravamo z omogočanjem razvoja in izboljšanja stanovanja za vse ljudi tako, da bo okolju neškodljivo.

4. Pri obravnavi druge teme vemo, da trajnostni razvoj človekovih naselij² vključuje gospodarski razvoj, družbeni razvoj in varstvo okolja, ob polnem spoštovanju vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vključujoč pravico do razvoja. Predstavlja sreds-

tvo za doseganje večje stabilnosti in miru na svetu, ki bo temeljil na etičnem in duhovnem gledanju. Demokracija, spoštovanje človekovih pravic, pregledna, predstavniška in odgovorna vlada in uprava v vseh sektorjih družbe ter učinkovito sodelovanje civilne družbe so nujni pogoji za uresničevanje trajnostnega razvoja. Pomanjkanje razvoja in obstoj razširjene, popolne revščine lahko onemogočita polno in učinkovito uživanje človekovih pravic in spodkopljeta krhko demokracijo in splošno sodelovanje pri upravljanju. Vendar pa ni upravičeno, da bi kdo revščino in pomanjkanje razvoja izkoristil za opravičenje kršenja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

5. Zavedajoč se, da so omenjena vprašanja svetovnega pomena, se je mednarodna skupnost ob sklicu Habitat II odločila, da bo dogovorjen in usklajen globalni pristop lahko zelo pospešil napredovanje pri doseganju zgoraj omenjenih ciljev. Netrajnostni in neuravnoteženi vzorci proizvodnje in potrošnje, zlasti v industrializiranih državah, slabšanje okolja, demografske spremembe, razširjena in trdovratna revščina ter družbena in gospodarska neenakost imajo lahko lokalne, vsedržavne in svetovne učinke. Prej ko bodo skupnosti, lokalne vlade, javna partnerstva in zasebni ter družbeni sektor združili svoja prizadevanja za doseganje vsestranskih, drznih in inovativnih strategij za zagotavljanje in razvoj stanovanj in človekovih naselij, boljši bodo obeti za zagotavljanje varnosti, zdravja in blaginje ljudi in večje bodo možnosti za uspešno reševanje globalnih problemov varstva okolja ter družbenih problemov.

6. Ob upoštevanju izkušenj, ki smo jih zbrali vse od prve Konference Združenih narodov o človekovih naseljih Habitat, ki je bila v Vancouvru, Kanada, leta 1976 do zdaj, je Habitat II potrdil dosežke pomembnih svetovnih konferenc in jih vključil v agendo o človekovih naseljih: Agendo Habitat. Na vrhu v Riu de Janeiru so na Konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju (the United Nations Conference on Environment and Development – the Earth Summit) izdelali Agendo 21. Na tej konferenci se je mednarodna skupnost sporazumela o okviru za trajnostni razvoj človekovih naselij. Tudi vse kasnejše konference: Četrta svetovna konferenca žensk – v Pekingu 1995 (the Fourth World Conference on Women, Beijing, 1995); Svetovni vrh o družbenem razvoju – v Kopenhagenu 1995 (the World Summit for Social Development, Copenhagen, 1995); Mednarodna konferenca o prebivalstvu in raz-

voju – v Kairu 1994 (the International Conference on Population and Development, Cairo, 1994); Svetovna Konferenca o trajnostnem razvoju malih otoških držav v razvoju – na Barbadosu 1994 (the Global Conference on the Sustainable Development of Small Island Developing States, Barbados, 1994); Svetovna konferenca o zmanjšanju naravnih nesreč – v Yokohami 1994 (the World Conference on natural Disaster Reduction, Yokohama, 1994) in Svetovna konferenca o človekovih pravicah – na Dunaju 1993 (the World Conference on Human Rights, Vienna, 1993), kot tudi Svetovni vrh za otroke – v New Yorku 1990 (the World Summit for Children, New York, 1990) in Svetovna konferenca o izobraževanju za vse – v Jomtienu na Tajskem 1990 (the World Conference on Education for All, Jomtien, Thailand, 1990) se loteva pomembnih družbenih, gospodarskih in okoljevarstvenih vprašanj, vključno z elementi agende o trajnostnem razvoju, katere učinkovito izvajanje zahteva delovanje na lokalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju. Svetovna strategija za stanovanja do leta 2000, sprejeta leta 1988 (the Global Strategy for Shelter to the Year 2000), ki poudarja potrebo po izboljšani proizvodnji in nudenju bivališč, ki je revidirala nacionalne stanovanjske politike in strategije, omogočanja doseganja ciljev, nuditi koristne smernice za pridobivanje ustreznega stanovanja vsem ljudem v naslednjem stoletju.

7. V zgodovini so urbanizacijo povezovali z gospodarskim in družbenim razvojem, širjenjem pismenosti in izobraževanja, izboljšanjem splošnega zdravstvenega stanja, večjo dostopnostjo družbenih storitev in kulturno, politično in religiozno udeležbo. Demokratizacija je povečala udeležnost civilne družbe ter sodelovanje v javno-zasebnih partnerstvih. Pospešila je decentralizirano planiranje in upravljanje z udeležbo zainteresiranih, ki sta pomembni sestavini uspešne urbane prihodnosti. Mesta, ki so gonilo rasti in inkubatorji civilizacije, so olajšala evolucijo v znanju, kulturi in tradiciji, ter industriji in gospodarstvu. Pravilno načrtovana in upravljana urbana naselja ponujajo velike možnosti za človekov razvoj in za varstvo svetovnih naravnih virov, saj lahko v urbanih naseljih živi veliko ljudi, omeji pa se njihove vplive na naravno okolje. Rast velikih in manjših mest povzroča družbene in gospodarske spremembe ter vplive na okolje, ki segajo izven meja mest. Habitat II obravnava vsa naselja – velika, srednja in majhna – in potrjuje potrebo po splošnem izboljšanju življenjskih in delovnih razmer.

8. Da bi premagali obstoječe probleme in zagotovili prihodnji razvoj ter izboljšanje gospodarskih, družbenih in okoljskih razmer v človekovih naseljih, se moramo najprej zavedati izzivov, s katerimi se soočajo velika in manjša mesta. Glede na sedanja predvidevanja bo ob prelomu stoletja več kot 3 milijarde ljudi – polovica svetovnega prebivalstva – živelo in delalo v urbanih območjih. Najresnejši problemi, s katerimi se spopadajo velika in manjša mesta ter njihovi prebivalci, so med drugim nezadostni finančni viri, pomanjkanje možnosti za zaposlitev, rastoče število brezdomcev in gradnja naselij na črno, vedno večja revščina in prepad med bogatimi in revnimi, povečana nevarnost in dvig kriminalitete, nezadostni in slabši izgledi za gradbene storitve in infrastrukturo, pomanjkanje zdravstvenih ter izobraževalnih objektov, nepravilna raba tal, nezaščiten zemljiško lastništvo, zgoščanje prometa, rastoče onesnaževanje, pomanjkanje zelenih površin, nezadostna oskrba z vodo in nezadostna sanitarna ureditev, neuskladen urban razvoj in večja dovzetnost za nesreče. Vsi omenjeni problemi so resno ogrozili zmožnosti vlade, zlasti v državah v razvoju, da bi uresničevali gospodarski razvoj, socialni razvoj in varstvo okolja. Ti so med seboj odvisne in podpirajoče se sestavine trajnostnega razvoja, ki je okvir naših prizadevanj za doseg večje kakovosti življenja za vse ljudi. Velike stopnje mednarodne in interne migracije, rast prebivalstva v mestih ter netrajnostni in neuravnoteženi vzorci proizvodnje in potrošnje postavljajo omejena vprašanja v posebej akutni obliki. Velik del svetovnega urbanega prebivalstva živi v neprimernih razmerah, sooča pa se z resnimi problemi, tudi okoljskimi, ki jih zaostrejuje nezadostne kapacitete planiranja in upravljanja, pomanjkanje vlaganj in tehnologije, nezadostna mobilizacija in neprimerno razporejanje finančnih sredstev ter pomanjkanje socialnih in ekonomskih priložnosti. Mednarodni migranti potrebujejo stanovanja in osnovne storitve, izobraževanje, zaposlitev in družbeno integracijo, ne da bi ob tem izgubili svojo kulturno identiteto; v državah gostiteljicah jih je treba ustrezno zaščititi ter jim dati posvetiti ustrezno pozornost.

9. V procesu globalizacije povezovanja in rastoče medsebojne odvisnosti predstavljajo ruralna naselja velik izziv in priložnost za oživiljene razvojne iniciative na vseh ravneh ter področjih. Vendar se v številnih podeželskih naseljih soočajo s popolnim ali delnim pomanjkanjem ekonomskih možnosti, zlasti zaposlitve, ter s po-

polnim ali delnim pomanjkanjem infrastrukture in storitev, zlasti tistih, ki zagotavljajo oskrbo z vodo, sanitarno ureditev, zdravstvene storitve, izobraževanje, komunikacijo, transport in oskrbo z energijo. Z ustreznimi prizadevanji in tehnologijo, namenjeno podeželskemu razvoju, bi lahko zmanjšali med drugim neravnotežja, ne-trajnostne in neuravnotežene prakse, revščino, izolacijo, onesnaževanje okolja in nezaščiten zemljiško lastništvo. Omenjena prizadevanja lahko prispevajo k izboljšanju povezave med podeželskimi naselji ter glavnim tokom ekonomskega, socialnega in kulturnega življenja, prispevajo k zagotavljanju trajnostnih skupnosti in varnih okolij ter lahko zmanjšajo pritisk na rast mest.

10. Mesta in ruralna naselja povezuje pretok blaga, sredstev in ljudi. Urbano-podeželske povezave imajo kritičen pomen za trajnostnost človekovih naselij. Rast podeželskega prebivalstva je prehitela ustvarjanje delovnih mest in ekonomskih priložnosti, zato se je stalno povečevala migracija iz podeželskih v urbane predele, zlasti v državah v razvoju, kar izjemno pritiska na urbano infrastrukturo in storitve, ki so že sedaj pod težko obremenitvijo. Nujno je odpraviti ruralno revščino in izboljšati kakovost življenjskih razmer ter ustvariti priložnosti za zaposlovanje in izobraževanje v podeželskih naseljih, regionalnih središčih in pomembnejših mestih. Izkoristiti je treba komplementarnost in povezanost podeželskih in urbanih območij z uravnovešanjem njihovih različnih ekonomskih, socialnih in okoljskih razmer.

11. Več ljudi kot kdajkoli prej živi v popolni revščini in brez ustreznega stanovanja. Nezdostno stanovanje in brezdomstvo ustvarjata vedno težji položaj v mnogih državah in ogrožata zdravstvene in varnostne standarde ter celo samo življenje. Vsakdo ima pravico do ustreznega življenjskega standarda zase in za svojo družino, kar vključuje ustrezno prehrano, obleko, stanovanje, oskrbo z vodo, sanitarno ureditev in pravico do stalnega izboljševanja življenjskih razmer.

12. Hitro naraščajoče število brezdomcev, vključujoč begunce in druge osebe brez bivališča, ki potrebujejo mednarodno zaščito, ter ljudi, ki so izgubili bivališče in ostali v lastni državi, kot posledica naravnih nesreč in od človeka povzročenih nesreč, pogloblja stanovanjsko krizo in poudarja potrebo po hitri in trajni rešitvi problema.

13. V celoti je treba upoštevati potrebe otrok in mladine, zlasti v zvezi z njihovim življenjskim okoljem. Posebno pozornost je treba

posvetiti udeležbi pri oblikovanju mest in drugih naselij ter sosesk; in to z namenom, ustvariti stabilnejše življenjske pogoje zanje ter uporabiti njihov vpogled, ustvarjalnost in mnenja o okolju. Posebno pozornost je treba posvetiti stanovanjskim potrebam ranljivih otrok, na primer otrok z ulice, begunskih otrok in tistih otrok, ki so žrtve spolnega izkoriščanja. Starši in druge osebe, ki so zakonsko odgovorne za otroke, imajo odgovornost, pravico in dolžnost, v skladu s Konvencijo o pravicah otroka (the Convention on the Rights of the Child), da rešujejo omenjene potrebe.

14. V stanovanjskih politikah in v politikah urbanega razvoja in upravljanja je treba posebno pozornost posvetiti potrebam in udeležbi prvotnih/avtohtonih prebivalcev. Te politike morajo v celoti upoštevati njihovo identiteto in kulturo ter jim nuditi ustrezno okolje, ki jim omogoča sodelovati v političnem, socialnem in ekonomskem življenju.

15. Ženske bi morale imeti pomembno vlogo pri oblikovanju in razvoju trajnostnih naselij. Vendar se zaradi številnih dejavnikov, med drugim trdovratnega in rastočega bremena revščine žensk in diskriminacije proti njim, soočajo s posebnimi omejitvami pri pridobivanju stanovanja in polni udeleženi pri odločanju o trajnostnih naseljih. Omogočanje ženskam, da bodo v polnem obsegu in enakopravno udeležene v političnem, socialnem in ekonomskem življenju, nadalje izboljšanje zdravstvenega stanja in odprava revščine so nujni za doseganje trajnostnih človekovih naselij.

16. Srečevanje z zmanjšanimi zmožnostmi ljudi je del normalnega vsakdana. Osebe, ki so prizadete, nimajo vedno možnosti za polno in enakopravno udeležbo pri razvoju in upravljanju človekovih naselij, kakor tudi ne pri odločanju, zaradi socialnih, ekonomskih, vedenjskih in fizičnih preprek ter diskriminacije. Te ovire je treba odpraviti, potrebe in zanimanja prizadetih oseb pa celovito vključiti v načrte in politike poselitve, saj bodo ta le tako dostopna vsem.

17. Starejše osebe so upravičene do izpolnjujočega in produktivnega življenja in bi morale imeti možnost za polno udeleženo v njihovih skupnostih in v družbi ter pri celotnem odločanju o njihovem blagostanju, zlasti o stanovanjskih potrebah. Številne prispevke starejših oseb k političnim, družbenim in ekonomskim procesom v človekovih naseljih je treba priznati in ceniti. Posebno pozornost je treba posvetiti izpolnjevanju razvijajočih se stano-

vanjskih potreb in potreb po mobilnosti, da bi starejšim še naprej omogočili zadovoljujoče živeti v njihovih skupnostih.

18. Četudi v številnih državah, zlasti razvijajočih, primanjkuje zakonskih, institucionalnih, finančnih, tehnoloških in človeških virov za ustrezno odzivanje na hitro urbanizacijo, se mnoge lokalne uprave lotevajo izzivov z odprtim, odgovornim in učinkovitim vodstvenim pristopom in želijo prebivalstvo hitro vključiti v proces trajnostnega razvoja. Omogočati in usposabljanje je treba strukture, ki lajšajo neodvisnost pobud in ustvarjalnost ter ki spodbujajo številna partnerstva, med drugim partnerstvo z zasebnim sektorjem znotraj držav in med njimi. Nadalje, omogočanje in pooblašcanje vseh ljudi, zlasti ranljivih in zapostavljenih skupin, in še posebej revnih, da enakopravno in učinkovito sodelujejo v vseh dejavnostih v zvezi z naselji, je temelj za civilno udeležnost in zato ju morajo nacionalni oblasti podpirati. Agenda Habitat nudi okvir za omogočanje ljudem, da prevzamejo odgovornost za širjenje in ustvarjanje trajnostnih človekovih naselij.

19. Problemi človekovih naselij so multidimenzionalne narave. Zavedamo se, da vprašanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnih človekovih naselij nista ločeni od širšega socialnega in ekonomskega razvoja držav in ju ni mogoče ločevati od potreb za oblikovanje ugodnih nacionalnih in mednarodnih okvirov ekonomskega in socialnega razvoja ter varstva okolja, ki so nujne in podpirajoče se sestavine trajnostnega razvoja.

20. Obstajajo odločilne razlike med naselji v različnih regijah, v različnih državah in tudi znotraj njih. Razlike, specifični položaji in različne zmožnosti ter pristojnosti vsake skupnosti ali države morajo biti upoštevane pri izvajanju Agende Habitat. V tej zvezi so za izvajanje Agende Habitat osrednjega pomena mednarodno, regionalno, subregionalno, nacionalno in lokalno sodelovanje ter partnerstva; inštitucije, kot je Komisija ZN za človekova naselja (Commission on Human settlements) in Center Združenih narodov za človekova naselja (Habitat) (the United Nations Centre for Human Settlements – Habitat).

21. Agenda Habitat je svetovni klic k delovanju na vseh nivojih. V okviru ciljev, načel in obvez nudi pozitivno vizijo trajnostnih človekovih naselij – kjer so vsi ljudje deležni ustreznega stanovanja, zdravega in varnega okolja, osnovnih storitev in produktivne ter svobodno izbrane zaposlitve. Agenda Habitat bo usmerjala vsa

prizadevanja, da bi to vizijo uresničili.

II. POGLAVJE

Cilji in načela

22. Cilji Agende Habitat so v popolnem skladju s cilji in načeli Ustanovne listine Združenih narodov in mednarodnega prava.

23. Ob tem, da je treba upoštevati pomen nacionalnih in regionalnih posebnosti in različnih zgodovinskih, kulturnih in religioz-nih ozadij, je naloga vseh držav širjenje in varstvo vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin, vključno s pravico do razvoja.

24. Izvajanje Agende Habitat z nacionalnimi zakoni in prednostnimi nalogami razvoja ter programi in politikami je vrhovna pravica in dolžnost vsake države v skladu z vsemi človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami, vključujoč pravico do razvoja, ter v skladu s pomenom in ob polnem spoštovanju različnih religioz-nih in etičnih vrednot, kulturnih ozadij in filozofskih prepričanj posameznikov in njihovih skupnosti; tako se prispeva k temu, da vsi ljudje v polnem obsegu uživajo človekove pravice; in tako naj bi uresničili cilj ustreznega stanovanja za vse in trajnostnen razvoj človekovih naselij.

25. Države, ki sodelujemo na Konferenci Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II), se obvezujemo k politični, ekonomski, okoljevarstveni, etični in duhovni viziji človekovih naselij, ki temelji na načelih enakosti, solidarnosti, partnerstva, človekovega dostojanstva, spoštovanja in sodelovanja. Sprejemamo cilje in načela zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu. Verjame-mo, da bo doseganje teh ciljev privedlo k bolj stabilnemu in pravičnemu svetu, kjer ne bo krivic in konfliktov in bo prispevalo k pravičnemu, splošnemu in trajnemu miru. Civilni, etnični in reli-giozni spori, kršitve človekovih pravic, tuja in kolonialna nadoblast, okupacije tujih ozemelj, ekonomska neravnotežja, revščina, organizirani kriminal, terorizem v najrazličnejših oblikah in korupcija so uničujoči za človekova naselja in jih morajo zato obsoditi ter preprečevati vse države, ki bi morale sodelovati in dosegati odpravo takih ravnanj in vseh unilateralnih ukrepov, ki zavirajo oziroma onemogočajo socialni in ekonomski razvoj. Na nacionalnem nivoju bomo krepile mir s širjenjem in podpiranjem tolerant-

nosti, nenasilja in spoštovanja do različnosti ter reševanjem sporov z mirnimi sredstvi. Na lokalnem nivoju sta za doseganje varnih, zaščitenih in mirnih družb oziroma skupnosti nujna preprečevanje kriminala in širjenje trajnostnih skupnosti. Ena od ključnih poti do teh ciljev je preprečevanje kriminala s pomočjo socialnega razvoja. Na mednarodnem nivoju bomo podpirale mednarodni mir in varnost ter si prizadevale za poravnavo mednarodnih sporov z mirnimi sredstvi, v skladu z ustanovno listino Združenih narodov.

26. Ponovno potrjujemo cilje in načela Ustanovne listine Združenih narodov, ki nas vodijo, in potrjujemo našo zavezanost k zagotavljanju popolnega uresničevanja človekovih pravic, ki so podane v mednarodnih dokumentih in še posebej, v tem kontekstu, pravico do ustreznega stanovanja, kot je podana v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (Universal Declaration of Human Rights) in kot jih zagotavljajo Mednarodni sporazum o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), Mednarodna konvencija o odpravi vseh vrst rasne diskriminacije (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination), Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (Convention on the Elimination of All Forms of discrimination against Women) in Konvencija o pravicah otroka (Convention on the Rights of the Child), ob upoštevanju, da se mora pravica do ustreznega stanovanja, kot je vključena v zgoraj omenjene mednarodne dokumente, postopno uresničevati. Znova potrjujemo, da so vse človekove pravice – civilne, kulturne, ekonomske, politične in socialne – splošne, nedeljive, med sabo odvisne in povezane. Sprejemamo in se obvezujemo slediti naslednjim načelom in ciljem.

I

27. Pravična človekova naselja so tista, v katerih imajo vsi ljudje, ne glede na raso, barvo, spol, jezik, religijo, politično ali drugo prepričanje, nacionalni ali socialni izvor, premoženje in ne glede na status po rojstvu ali kak drug status, enakovreden dostop do stanovanja, infrastrukture, zdravstvenih storitev, ustrezne prehrane in vode, izobraževanja in odprtih prostorov. Poleg tega morajo taka naselja nuditi enakovredne možnosti za produktivno in svobodno izbrano preživljanje; enakovreden dostop do ekonomskih

virov, vključno s pravico do dedovanja, zemljiškega lastništva ali lastništva drugega premoženja, posojil, naravnih virov in ustreznih tehnologij; enakovredne možnosti za osebni, duhovni, religiozni, kulturni in socialni razvoj; enakovredne možnosti za udeležbo v javnem odločanju; enake pravice in obveznosti v zvezi z ohranjanjem in uporabo naravnih in kulturnih virov ter enak dostop do mehanizmov, ki zagotavljajo, da pravice niso kršene. Prenos moči in polnomočij na ženske in njihovo sodelovanje v polnem obsegu na podlagi enakopravnosti v vseh sferah družbe, podeželske ali urbane, sta temeljni postavki za razvoj trajnostnih človekovih naselij.

II

28. Odprava revščine je nujna za razvoj in obstoj trajnostnih človekovih naselij. Načelo odprave revščine temelji na okviru, ki ga je sprejel Svetovni vrh o socialnem razvoju (World Summit for Social Development) in ustreznih zaključkih drugih glavnih konferenc Združenih narodov, vključno s ciljem izpolnjevanja osnovnih potreb vseh ljudi, zlasti revnih ter zapostavljenih in ranljivih skupin, še posebej držav v razvoju, kjer vlada huda revščina, in vključno s ciljem omogočanja vsem ženskam in moškim, da dosežejo varen in trajnosten način preživljanja oziroma eksistenco s pomočjo svobodno izbrane in produktivne zaposlitve in dela.

III

29. Trajnosten razvoj je nujno potreben pri razvoju človekovih naselij in v polnem obsegu upošteva potrebe po doseganju ekonomske rasti, socialnega razvoja in varstva okolja. Posebno pozornost je treba posvetiti značilnim razmeram in potrebam držav v razvoju in, ustrezno, držav, katerih gospodarstva so v tranziciji. Naselja je treba načrtovati, razvijati in izboljševati na način, ki docela upošteva načela in vse sestavine načel trajnostnega razvoja, kot so podani v Agendi 21 in s tem povezanih zaključkih Konference Združenih narodov o okolju in razvoju (United Nations Conference on Environment and Development). Trajnosten razvoj človekovih naselij zagotavlja ekonomski razvoj, zaposlitvene možnosti in socialni napredek v skladu z okoljem. Vključuje, skupaj z načeli Deklaracije iz Ria (the Rio Declaration), ki so enako

pomembna, in z drugimi zaključki Konference Združenih narodov o okolju in razvoju, naslednja načela: pristop po načelu previdnosti, preprečevanje onesnaževanja, spoštovanje nosilnosti ekosistemov in ohranitev možnosti za prihodnje generacije. Proizvodnjo, porabo in transport je treba upravljati tako, da se varuje in ohrani zaloga virov, ki jih uporabljamo. Znanost in tehnologija imata odločilno vlogo pri oblikovanju trajnostnih človekovih naselij in ohranjanju in podpiranju ekosistemov, od katerih so naselja odvisna. Trajnostnost človekovih naselij zahteva njihovo uravnoteženo geografsko porazdeljenost in druge ustrezne porazdeljenosti, ob tem pa je treba ohraniti določene nacionalne razmere, podpirati ekonomski in socialni razvoj, zdravje, izobraževanje ter ohranjati biološko raznolikost, ob trajnostni uporabi njenih komponent, ter ohranjati kulturno raznolikost, kakovost zraka, vode, gozda, vegetacije in prsti na standardih, ki omogočajo ohranjanje življenja človeka in blagostanje prihodnjih rodov.

IV

30. Enakopravnost življenja vseh ljudi je med drugimi ekonomskimi, socialnimi, okoljskimi in kulturnimi dejavniki odvisna od fizičnih pogojev in prostorskih značilnosti vasi ter malih in velikih mest. Mestna razporeditev in estetika, zemljiški vzorci, gostota naseljenosti in stavb, transport ter lahek dostop vseh oseb do osnovnih dobrin, storitev in javnih krajev oziroma objektov odločilno vplivajo na primernost in prijetnost naselij. To je še posebej pomembno za ranljive in zapostavljene osebe, med katerimi se mnogi soočajo s preprekami pri dostopu do stanovanj in pri sodelovanju pri oblikovanju novih naselij, v katerih živijo. Potreba ljudi po skupnosti in njihovo stremljenje po bolj ustreznih in prijetnih soseščinah ter naselijih morajo voditi proces oblikovanja, upravljanja in vzdrževanja naselij. Med cilje takih prizadevanj spadajo varstvo splošnega zdravja, zagotavljanje varnosti, izobraževanje in socialna integracija, širjenje enakopravnosti in spoštovanje različnosti ter kulturnih identitet, boljši dostopi za prizadete osebe in ohranjanje zgodovinsko, duhovno, religiozno in kulturno pomembnih zgradb in okrožij, spoštovanje lokalne krajine in obravnavanje lokalnega okolja na spoštljiv in skrben način. Ohranjanje naravne dediščine in zgodovinskih naselij, vključno z najdišči, lokacijami, spomeniki in stavbami, zlasti tistih, ki so zaščiteni v skla-

du z UNESCO-vo Konvencijo o Svetovni dediščini (UNESCO Convention on World Heritage Sites), je treba podpirati, tudi z mednarodnim sodelovanjem. Prav tako je odločilno, da na lokalnem nivoju podpiramo prostorsko raznolikost in mešano razporeditev stanovanjskih in storitvenih funkcij, saj tako izpolnimo različne potrebe in pričakovanja.

V

31. Družino, ki je osnovna enota družbe, je treba krepiti, zasluži si varstvo in podporo. V različnih kulturnih, političnih in socialnih sistemih obstajajo različne družine. Poroča mora biti prostovoljna, mož in žena morata biti enakopravna partnerja. Spoštovati je treba pravice, zmožnosti in odgovornosti družinskih članov. Pri planiranju naselij je treba upoštevati konstruktivno vlogo družine, tako pri njihovem oblikovanju, razvoju in upravljanju. Družba mora krepiti pogoje za integracijo, ponovno združitve, ohranitev in zaščito družine v ustreznih stanovanjih in z dostopnostjo osnovnih storitev ter možnostjo za varno, uravnoteženo preživetje.

VI

32. Vsi ljudje imajo pravice, morajo pa sprejeti tudi svojo odgovornost za spoštovanje in zaščito pravic drugih – tudi prihodnjih rodov – in aktiven prispevek k splošnemu dobremu. Trajnostna človekova naselja so tista, ki (med drugim) ustvarjajo občutek državljske pripadnosti in identitete, sodelovanja in dialoga za vzpostavljanje splošne koristi, in duh prostovoljstva ter civilne udeležnosti, kjer se spodbuja vse ljudi in imajo vsi enake možnosti za sodelovanje pri odločanju in razvoju. Vlade na vseh nivojih, tudi lokalnih, so odgovorne da zagotavljajo dostopnost do izobraževanja, varstvo zdravja prebivalstva, varnost in splošno blagostanje. To zahteva oblikovanje politik, zakonov in predpisov za urejanje javnih in zasebnih dejavnosti, spodbujanje odgovorne zasebne dejavnosti na vseh področjih, omogočanje participacije skupin, ki obstajajo v skupnosti, transparentnost postopkov, spodbujanje vodstva, ki ima čut za skupnost in spodbujanje partnerstev med javnim in zasebnim sektorjem, omogočanje ljudem, da razumejo in uživajo oziroma izvajajo svoje pravice in dolžnosti v odprtih in učinkovitih procesih udeležbe, izobraževanje za vse in informira-

nje.

VII

33. Partnerstva med državami in med akterji znotraj držav iz javnih, zasebnih, prostovoljnih tistih in tistih, ki so organizirane v skupnostih, iz kooperativnega sektorja, nevladnih organizacij in med posamezniki, so nujna za doseganje cilja trajnostnega razvoja mest in drugih naselij ter zagotavljanje ustreznega stanovanja in osnovnih storitev. V partnerstvih se lahko povezujejo in medsebojno podpirajo cilji splošne participacije, med drugim tudi z oblikovanjem zavezništev, s skupnim zbiranjem sredstev, izmenjavo znanj, prispevanjem izkušenj in strokovnih znanj ter koriščenjem relativnih prednosti skupinskega delovanja. Ti procesi lahko postanejo še bolj učinkoviti s krepitvijo civilnih organizacij na vseh nivojih. Treba si je prizadevati za spodbujanje sodelovanja in partnerstva vseh sektorjev družbe in med vsemi udeleženci v procesih odločanja.

VIII.

34. Solidarnost s pripadniki zapostavljenih in ranljivih skupin, vključno z revnimi, ter tolerantnost, nediskriminacija in sodelovanje med vsemi ljudmi, družinami in skupnostmi so temelji družbenega povezovanja. Mednarodna skupnost in države (ter vsi drugi pomembni akterji) morajo krepiti solidarnost, sodelovanje in pomoč kot odgovor na izziv razvoja mest in drugih naselij. Obračamo se na mednarodno skupnost in vlade na vseh ustreznih nivojih, da podpirajo in širijo trdne, celovite in učinkovite politike in instrumente ter tako krepijo sodelovanje med vladami in nevladnimi organizacijami, obenem pa mobilizirajo dopolnilna sredstva za uspešno sprejemanje omenjenih izzivov.

IX.

35. Varovanje interesov sedanjih in novih generacij v zvezi s človekovimi naselji je eden od temeljnih ciljev mednarodne skupnosti. Oblikovanje in izvajanje strategije za razvoj človekovih naselij sta predvsem odgovornost vsake države v okviru zakonskega okvira na nacionalnem in lokalnih nivojih, države pa naj svojo odgovornost udejanjajo, med drugim, z oblikovanjem okolja, ki daje

možnosti za razvoj človekovih naselij, ter naj upoštevajo ekonomsko in družbeno raznolikost ter različnost okolij v vsaki posamezni državi. Za izpolnjevanje cilja zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu so potrebna nova in dodatna finančna sredstva iz različnih virov. Sredstva, ki so danes na voljo državam v razvoju – iz javnih, zasebnih, multilateralnih, bilateralnih, domačih in zunanjih virov -, je treba povečati z ustreznimi in fleksibilnimi mehanizmi ter ekonomskimi instrumenti, ki podpirajo zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in trajnostni razvoj človekovih naselij. Te mehanizme in instrumente morajo spremljati tudi konkretni ukrepi za izvajanje mednarodnega tehničnega sodelovanja in izmenjave informacij.

X

36. Človekovo zdravje in kakovost življenja sta v središču prizadevanja za doseganje trajnostnih človekovih naselij. Zato se zavezujemo, da se bomo zavzemali za in izpolnjevali cilje splošnega in enakopravnega dostopa do kakovostnega izobraževanja, najvišjega dosegljivega standarda fizičnega in mentalnega zdravja ter zdravja okolja in cilj enakopravnega dostopa do osnovnega zdravstvenega varstva, ob posebnih prizadevanjih za popravilo neenakosti pri socialnih in ekonomskih pogojih, vključno z zagotavljanjem stanovanja, ne glede na raso, nacionalni izvor, spol, starost ali prizadetost, ob spoštovanju in širjenju naše skupne ter ostalih kultur. Dobro zdravje skozi celo življenje vsakega moškega in ženske, dobro zdravje za vsakega otroka in kakovostno izobraževanje za vse so temelj, da so ljudje vseh starosti sposobni polno razviti svoje zmožnosti in celostno sodelovati v socialnih, gospodarskih in političnih procesih v človekovih naseljih ter tako prispevati tudi k odpravi revščine. Trajnostna človekova naselja so odvisna od interaktivnega razvoja politik in konkretnih dejanj za zagotavljanje dostopa do hrane in prehranjevanja, do čiste pitne vode, sanitarne ureditve in za zagotavljanje splošnega dostopa do najrazličnejših osnovnih zdravstvenih storitev v skladu s Poročilom mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju (the Report of the International Conference on Population and Development); za odpravo razširjenih hudih bolezni, ki terjajo številna človeška življenja, zlasti otroških bolezni; za oblikovanje varnih delovnih mest in

življenjskih oziroma bivalnih prostorov; ter za zaščito okolja.

III. POGLAVJE

Zaveze

37. Kot sodelujoče države na tej Konferenci se ob privzemanju prej omenjenih načel zavezuje, da bomo izpolnjevale Agendo Habitat z lokalnimi upravami, nacionalnimi, subregionalnimi in regionalnimi načrti delovanja in/ali z drugimi politikami in programi, ki so sestavljeni in se izvajajo v sodelovanju z zainteresiranimi stranmi na vseh ravneh. Podpira jih mednarodna skupnost, upoštevajoč, da so ljudje v središču prizadevanj za trajnostni razvoj, vključno z ustreznim stanovanjem za vse in s trajnostnim razvojem človekovih naselij. Ljudje imajo pravico do zdravega in produktivnega življenja v skladnosti z naravo.

38. Pri izvajanju zgornjih zavez je treba posvečati posebno pozornost razmeram in potrebam revnih ljudi, brezdomcev, žensk, starejših oseb, prvotnih prebivalcev, beguncev, preseljenih oseb, prizadetih oseb in pripadnikov ranljivih ter zapostavljenih skupin. Posebno skrb je treba nameniti tudi potrebam migrantov. Nadalje bomo posebno pozornost posvečali specifičnim potrebam in razmeram, v katerih živijo otroci, zlasti tisti z ulice.

A. Ustrezno stanovanje za vse

39. Potrjujemo našo zavezanost polnemu in postopnemu uresničevanju pravice do ustreznega stanovanja, kot je določena v mednarodnih dokumentih. Priznavamo obvezo oblasti, da ljudem omogočijo pridobiti si stanovanje in zaščititi ter izboljševati stanovanje in soseščino. Zavezuje se, da bomo uresničevali cilj izboljšanja življenjskih in delovnih pogojev na pravični in trajnostni osnovi, tako da bo vsak človek imel ustrezno stanovanje, ki je zdravo, varno, zaščiteno, dostopno in cenovno dosegljivo in da bodo zajete osnovne storitve, objekti in naprave ter bo prost diskriminacije v zvezi s stanovanjem in zakonsko zaščito lastništva ali stanovanjske pravice. Ta cilj bomo izvajali in se zavzemali zanj na način, ki je v popolnem skladju s standardi, ki veljajo za človekove pravice.

40. Obvezujemo se, da bomo uresničevali naslednje cilje:

(a) zagotavljanje stalnosti in usklajenih makroekonomskih in stanovanjskih politik in strategij, kar mora biti prednostna naloga družbe v okviru nacionalnih razvojnih programov in urbanih politik, z namenom podpirati aktivacijo sredstev, ustvarjati delovna mesta, odpravljati revščino in podpirati socialno integracijo;

(b) zagotavljanje zakonske zaščite stanovanjske pravice ali lastništva in enakopravnega dostopa do zemljišč za vse ljudi, vključno z ženskami in revnimi; ter izvajanje zakonodajnih in upravnih reform, s katerimi bodo ženske dobile enakopraven dostop do ekonomskih virov, vključno s pravico do dedovanja, lastništva zemlje in drugega imetja, do posojil, naravnih virov in uspešnih tehnologij;

(c) večanje dostopnosti do zdrave pitne vode, sanitarne ureditve in drugih osnovnih servisov, storitev in oskrbe za vse ljudi, zlasti za revne, ženske in pripadnike ranljivih in zapostavljenih skupin;

(d) zagotavljanje preglednih, splošnih in dostopnih sistemov za prenos zemljiških pravic in zakonsko zaščitenost lastništva;

(e) spodbujanje širokega, nediskriminacijskega dostopa do odprtega, zmogljivega, učinkovitega in ustreznega stanovanjskega financiranja za vse ljudi, vključno z mobiliziranjem inovativnih finančnih in drugih sredstev, tako javnih kot zasebnih, za razvoj skupnosti;

(f) spodbujanje lokalno dosegljivih, ustreznih, cenovno dostopnih, varnih, učinkovitih in za okolje varnih gradbenih načinov in tehnologij v vseh državah, zlasti tistih v razvoju, na lokalni, nacionalni, regionalni in subregionalni ravni, ki poudarjajo optimalno uporabo lokalne delovne sile; in spodbujanje energetske varčnih metod, ki varujejo človekovo zdravje;

(g) oblikovanje in izvajanje standardov, ki zagotavljajo dostop tudi za prizadete osebe v skladu s Standardnimi pravili o izenačevanju možnosti za prizadete osebe (Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities);

(h) večanje števila cenovno dostopnih stanovanj, tudi s spodbujanjem in širjenjem cenovno dostopnega lastništva in večanjem števila cenovno dostopnih, najemnih, občinskih, koope-

rativnih in drugih stanovanj s pomočjo partnerstva med javno, zasebno in občinsko pobudo; oblikovanje in spodbujanje tržnih pobud ob spoštovanju pravic in dolžnosti najemnikov in lastnikov;

(i) spodbujanje izboljšanja obstoječih stanovanj s ponovnim usposabljanjem in vzdrževanjem ter spodbujanje zagotavljanja osnovnih servisev, storitev in oskrbe;

(j) odprava diskriminacije in zagotavljanje zakonske zaščite pred diskriminacijo v zvezi z dostopnostjo stanovanj in osnovnih storitev, ne glede na kakršnokoli razlikovanje, na primer raso, barvo, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, nacionalno ali socialno poreklo, premoženje, status po rojstvu, prizadetost, starost ali kak drug status;

(k) pomoč družini pri njenih vlogah ekonomskega vzdrževanja, izobraževanja in vzgajanja, prepoznavanju pomena vlog družine za družbeno povezovanje; spodbujanje socialnih in ekonomskih politik, ki so namenjene izpolnjevanju stanovanjskih potreb družine in njenih posamičnih članov, zlasti najbolj prikrajšanih in ranljivih članov, s posebno skrbjo za otroke;

(l) spodbujanje stanovanjskih možnosti in podpora osnovnih storitev ter objektov za izobraževanje in zdravstvo brezdomcev, preseljenih oseb, prvotnih prebivalcev, žensk in otrok, ki so prestali nasilje v družini, prizadetih oseb, starejših, žrtev naravnih nesreč in tistih, ki jih je povzročil človek, ter pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin, vključno s širjenjem začasnih bivališč in osnovnih storitev za begunce;

(m) v nacionalnem okviru varstvo zakonitih tradicionalnih pravic prvotnih prebivalcev do zemlje in drugih virov ter krepitev upravljanja z zemljišči;

(n) zaščita vseh oseb ter zagotavljanje zakonskega varstva in kompenzacije pred nasilno razlastitvijo, ki je v nasprotju z zakonom, ob upoštevanju človekovih pravic; kadar se ni mogoče izogniti razlastitvi, je treba zagotoviti, da se zagotovijo alternativne rešitve.

41. Zagotavljanje stalne mednarodne podpore beguncem, da bi zadovoljili njihove potrebe in pomoč pri zagotavljanju pravične trajne rešitve v skladu z ustreznimi resolucijami Združenih narodov in mednarodnim pravom.

B. Trajnostna človekova naselja

42. Obvezuje nas cilj ustvarjanja trajnostnih človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu, kar bomo dosegli z razvijanjem družb, ki bodo učinkovito uporabljale vire v okviru nosilnosti ekosistemov in upoštevale načelo previdnostnega pristopa ter z zagotavljanjem vsem ljudem, zlasti pripadnikom ranljivih in zapostavljenih skupin, enakopravne možnosti za zdravo, varno in produktivno življenje v skladnosti z naravo in z njihovo kulturno dediščino, duhovnimi in kulturnimi vrednotami; ter za življenje, ki zagotavlja ekonomski in socialni razvoj ter varstvo okolja in tako prispeva k doseganju nacionalno uravnoteženih, trajnostnih razvojnih ciljev.

43. Nadalje se obvezujemo k naslednjim ciljem:

- (a) spodbujati socialno integrirana in dostopna človekova naselja, ki vključujejo ustrezne zdravstvene in izobraževalne ustanove; boriti se proti segregaciji in diskriminacijskim in drugim izključitvenim politikam in praksam; priznavati in spoštovati pravice vseh ljudi, zlasti žensk, otrok, prizadetih, revnih in pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin;
- (b) ustvariti mednarodno in domače okolje, ki omogoča ekonomski, socialni razvoj in varstvo okolja, katera so medsebojno odvisne in podpirajoče sestavine trajnostnega razvoja; in tako okolje, ki bo vabljivo za vlagatelje, ustvarjalo možnosti za zaposlitev, prispevalo k izkoreninjanju revščine in nudilo prihodke, ki omogočajo trajnostnen razvoj človekovih naselij;
- (c) povezovati urbane načrtovanje in upravljanje s stanovanjskimi in transportnimi vprašanji, razmerami v okolju in javnimi objekti v skupnostih;
- (d) čim hitrejšo opremljati vsa naselja z ustreznimi in integriranimi infrastrukturnimi objekti, napravami in ureditvami, da bi izboljšali zdravstveno stanje; z zagotavljanjem dostopa vseh do zadostne, stalne in varne pitne vode, sanitarne ureditve, kanalizacije, odstranjevanja odpadkov, s posebnim poudarkom na zagotavljanju servisnih dejavnosti tistemu prebivalstvu, ki živi v revščini;
- (e) spodbujati integrirano planiranje oskrbe z vodo, da bi določili učinkovite in cenovno ugodne alternative za trajno dobavo vode skupnosti in drugim porabnikom;

- (f) izvajati socialne in razvojne cilje, o katerih se je dogovorila mednarodna skupnost na področju osnovnega izobraževanja, osnovnega zdravstvenega varstva in enakopravnosti spolov;
- (g) priznavati in krepiti prizadevanja ter potencialne produktivnega neformalnega in zasebnega sektorja pri ustvarjanju trajnostnih možnosti za preživljanje, ustvarjati delovna mesta in povečevati prihodke, ob zagotavljanju stanovanj in storitev za revne;
- (h) spodbujati izboljševanje razmer v nelegalnih naseljih in urbanih slumih, kot hiter ukrep in pragmatična rešitev pomanjkanja stanovanj v mestih;
- (i) spodbujati razvoj bolj trajnostnih in trajnejših človekovih naselij, s spodbujanjem produktivnih investicij, ustvarjanjem delovnih mest in razvojem socialne infrastrukture v malih in srednje velikih mestih ter na vasi;
- (j) spodbujati spremembe netrajnostnih in neuravnoteženih vzorcev proizvodnje in potrošnje, zlasti v industrializiranih državah: spodbujati tako populacijsko politiko in strukture poselitve, ki so trajnostne in bolj uravnotežene; zmanjševati obremenitev okolja, spodbujati učinkovito in racionalno uporabo naravnih virov, vključno z vodo, zrakom, biološko raznolikostjo, gozdovi, energetskimi viri in zemljišči, ter izpolnjevati osnovne potrebe in tako zagotavljati zdravo življenjsko in delovno okolje za vse ljudi in zmanjšati učinek človekovih naselij na okolje;
- (k) spodbujati oblikovanje geografsko uravnotežene poselitvene strukture;
- (l) posvečati največjo pozornost programom in politikam človekovih naselij, da bi tako zmanjšali urbano onesnaževanje, ki izhaja predvsem iz neustrezne dobave vode, neustrezne sanitarne ureditve in kanalizacije, slabega upravljanja z industrijskimi odpadki in tistimi iz gospodinjstev; v okviru omenjenih programov in politik je treba reševati tudi ravnanje s trdnimi odpadki in zmanjšati onesnaževanje zraka;
- (m) spodbujati dialog med javnimi, zasebnimi in nevladnimi zainteresiranimi stranmi za razvijanje razširjenega koncepta "obračunske bilance", kjer priznavajo, da je treba pri odločanju o dodeljevanju sredstev upoštevati ekonomske, okolj-

ske, socialne in civilne posledice, ki jih bodo čutile neposredno in posredno prizadete strani, vključno s prihodnjimi rodovi;

- (n) izboljšati dostope do delovnih mest, blaga, storitev in oskrbe, med drugim s širjenjem učinkovitih in za okolje varnih, dostopnih, tišjih in energetske učinkovitejših prometnih sistemov in s podpiranjem vzorcev prostorskega razvoja ter komunikacijskih politik, ki zmanjšujejo potrebe po prometu; spodbujati ukrepe, s katerimi finančno breme za onesnaževanje nosi onesnaževalec; upoštevati posebne potrebe in zahteve držav v razvoju;
- (o) spodbujati energetske učinkovitejšo tehnologijo in alternativne/obnovljive energetske vire za rabo v človekovih naseljih ter zmanjšati negativne učinke proizvodnje in uporabe energije na človekovo zdravje in okolje;
- (p) spodbujati optimalno uporabo produktivnih zemljišč na urbanih in podeželskih območjih in zaščititi občutljive ekosisteme ter ekološko občutljiva območja pred negativnimi vplivi človekovih naselij, med drugim z razvijanjem in spodbujanjem izboljšane prakse uporabe zemljišč, ki kompleksno obravnava različne zahteve po rabi zemljišč, na primer za potrebe kmetijstva, industrije, prometa, urbanega razvoja, ureditev zelenih površin, zaščitenih območij in druge nujne potrebe;
- (q) lotevati se vprašanj v zvezi s poselitvijo prebivalstva v naseljih in celovito integrirati demografska vprašanja v politike razvoja naselij;
- (r) zaščititi in ohranjati zgodovinsko, kulturno in naravno dediščino, vključno s tradicionalnimi stanovanjskimi in poselitvenimi vzorci prvotnih in drugih prebivalcev, ter zaščititi in ohranjati krajino ter urbano floro in favno na odprtih in zelenih površinah;
- (s) zaščititi svete kraje in tiste s kulturno in zgodovinsko vrednostjo;
- (t) spodbujati ponoven razvoj in ponovno uporabo nekoč že oskrbovanih, vendar slabo izrabljenih komercialnih in stanovanjskih zemljišč v urbanih središčih, z namenom oživitve; ter zmanjšati razvojne pritiske na produktivna kmetijska zem-

- ljišča na periferiji;
- (u) širiti izobraževanja o tehnologijah, materialih in izdelkih, ki so varni za okolje ter usposabljanje o njih;
 - (v) spodbujati enakovreden dostop prizadetih oseb in njihovo celovito sodelovanje v vseh sferah človekovih naselij ter zagotavljati ustrezne politike in zakonsko varstvo proti diskriminaciji zaradi prizadetosti;
 - (w) razvijati in ocenjevati politike in programe, namenjene omejevanju nezaželenih vplivov; ter izboljšati pozitivni vpliv strukturalnih prilagoditev in ekonomske tranzicije na razvoj trajnostnih človekovih naselij, še zlasti vpliv na pripadnike ranljivih in zapostavljenih skupin in žensk, med drugim s preučevanjem vpliva strukturalnih prilagoditev na socialni razvoj – s presojami vplivov na socialni razvoj spolov in drugimi ustreznimi metodami;
 - (x) oblikovati in izvajati programe, ki prispevajo k vzdrževanju in krepitvi vitalnosti podeželskih območij;
 - (y) zagotavljati, da se v nacionalnih razvojnih prizadevanjih prizna pomembnost obalnih območij in so izpolnjeni vsi napori za trajnostno rabo območij;
 - (z) preprečevati nesreče, ki jih povzroča človek, vključno z velikimi tehnološkimi nesrečami, z zagotavljanjem zadostnih regulativnih in drugih ukrepov, s katerimi se je mogoče izogniti njihovemu pojavljanju, ter zmanjšati učinke naravnih nesreč in drugih kriznih situacij na človekova naselja – med drugim z ustreznimi mehanizmi planiranja in tistim za hiter odziv, ki je usmerjen k pomoči ljudem, in omogoča gladek prehod od faze pomoči, prek usposabljanja, rekonstrukcije k razvoju, ob upoštevanju kulturnih dimenzij in dimenzij trajnosti ter uravnoveženosti. Naselja, ki jih je prizadela nesreča, je treba ponovno zgraditi tako, da se zmanjša tveganje pri morebitnih novih nesrečah in so obnovljena naselja dostopna vsem ljudem;
 - (aa) ustrezno ukrepati za usmerjanje varne in učinkovite uporabe težkih kovin, zlasti svinca, in, kjer je to mogoče, izločiti nenadzorovano izpostavljenost, da bi tako zaščitili človekovo zdravje in okolje;

- (bb) takoj, ko bo mogoče, odpraviti uporabo osvinčenega bencina;
- (cc) razvijati gradnje, ki lahko služijo kot funkcionalno delovno mesto za ženske in moške.

C. Omogočanje in sodelovanja

44. Obvezujemo se k strategiji omogočanja, da vsi ključni udeleženci v javnem in zasebnem sektorju ter skupnostih, igrajo učinkovito vlogo pri razvoju človekovih naselij in zagotavljanju stanovanj – na nacionalnem, državnem/deželitem, metropolitanskem in lokalnem nivoju.

45. Nadalje se obvezujemo k naslednjim ciljem:

- (a) pooblaščati in usposabljati lokalna vodstva in širiti demokratično oblast ter izvajati javno oblast in uporabljati javna sredstva v vseh javnih ustanovah, na vseh ravneh, tako, da to vodi k zagotavljanju preglednega, zanesljivega, odgovornega, pravičnega, zmogljivega in učinkovitega upravljanja malih in velikih mest ter metropolitanskih območij;
- (b) vzpostavljati ugodne pogoje za organizacijo in razvoj zasebnega sektorja ter določiti in krepiti njegovo vlogo pri razvoju trajnostnih človekovih naselij, tudi s pomočjo usposabljanja;
- (c) decentralizirati oblasti in sredstva in prenesti tudi vloge in odgovornosti na tiste ravni, ki so najbolj učinkovite pri izpolnjevanju potreb ljudi v naseljih, kjer živijo;
- (d) podpirati napredek in zaščito ljudi in skupnosti, da se vsakemu članu družbe omogoči, da zadovolji osnovne človeške potrebe in hrani osebno dostojanstvo, varnost, ustvarjalnost in življenjska stremljenja;
- (e) sodelovati v partnerstvu z mladino za razvijanje in krepitev spretnosti ter nuditi izobraževanje in usposabljanje, ki naj mlade pripravita za sedanje in prihodnje vloge pri odločanju ter za zanesljivo preživljanje;
- (f) spodbujati take institucionalne in zakonske okvire, ki posevčajo posebno pozornost potrebam spolov in ustvarjati kapacitete na nacionalni in lokalnih ravneh, ki vodijo k civilni udeležbi in najširši udeleženi pri razvoju naselij;
- (g) spodbujati oblikovanje organizacij v skupnostih, tistih v ci-

- vilni družbi in drugih oblik nevladnih organizacij, ki lahko prispevajo k zmanjšanju revščine in izboljšanju kakovosti življenja v človekovih naseljih;
- (h) institucionalizirati participativni pristop k razvoju in upravljanju trajnostnih človekovih naselij, takšen, ki temelji na stalnem dialogu med vsemi akterji, ki so udeleženi pri urbanem razvoju (javni in zasebni sektor ter skupnosti), zlasti ženskami, prizadetimi osebami in prvotnimi prebivalci, ob upoštevanju interesov otrok in mladine;
 - (i) podpirati ustvarjanje kapacitet in usposabljanje za načrtovanje, upravljanje in razvoj človekovih naselij na nacionalni in lokalnih ravneh, kar vključuje izobraževanje, usposabljanje in institucionalno krepitev, zlasti tisto, namenjeno ženskam in prizadetim osebam;
 - (j) spodbujati institucionalne in zakonske okvire na nacionalni, subnacionalni in lokalni ravneh za mobiliziranje finančnih sredstev za trajnostni razvoj človekovih naselij in zagotavljanje stanovanj;
 - (k) zavzemati se za enakopraven dostop do zanesljivih informacij na nacionalni, subnacionalni in lokalni ravni; zavzemati se za uporabo moderne komunikacijske tehnologije in omrežij;
 - (l) zavzemati se, da so možnosti za izobraževanje na voljo vsem in podpirati raziskave, ki težijo k izgradnji lokalnih kapacitet, kjer bi bilo možno rešiti stanovanjski problem vseh in doseči trajnosten razvoj človekovih naselij, ob predpostavki, da obstoječi izzivi zahtevajo večjo uporabo znanosti in tehnologije;
 - (m) lajšati udeležbo najemnikov pri upravljanju javnih in občinskih stanovanj ter žensk in pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin pri načrtovanju in izvajanju urbanega in podeželskega razvoja.

D. Enakopravnost spolov

46. Obvezujemo se k uresničevanju cilja enakosti spolov pri razvoju človekovih naselij. Obvezujemo se še k naslednjemu:

- (a) povezovati razsežnosti upoštevanja obeh spolov pri sprejemu zakonodaje, politik, programov in projektov v zvezi s človeko-

- vimi naselji, s pomočjo analize, ki beleži stanje po spolu;
- (b) razvijati konceptualne in praktične metodologije za načrtovanje človekovih naselij z vidika spolov ter v razvoj in vrednotenje človekovih naselij, vključno z razvijanjem kazalcev;
 - (c) zbiranje, analiziranje in razširjanje podatkov, ki so razčlenjeni glede na ugotavljanje stanja po spolu, ter informacij o zadevah v zvezi s človekovimi naselji, vključno s statističnimi sredstvi za razpoznavanje in predstavitev nenagrajenega dela žensk, da bi te podatke in informacije uporabili pri oblikovanju in izvajanju politik in programov;
 - (d) upoštevati vidike spolov pri oblikovanju in izvajanju za okolje zdravih in trajnostnih mehanizmov za upravljanje s sredstvi, proizvodnih tehnik in razvoja infrastrukture v podeželskih in urbanih območjih;
 - (e) oblikovati in krepiti politike in prakse za spodbujanje popolne in enakopravne udeležbe žensk pri načrtovanju in odločanju o človekovih naseljih.

E. Financiranje stanovanj in človekovih naselij

47. Ob zavedanju, da je stanovanjski sektor produktiven in mora biti dostopen komercialnemu financiranju, nas obvezuje cilj krepitve obstoječih finančnih mehanizmov in, kjer je to ustrezno, razvijanja inovativnih pristopov k financiranju izvajanja Agende Habitat – ki bodo mobilizirali dodatna sredstva iz različnih virov – javnega, zasebnega, multilateralnega in bilateralnega financiranja, na mednarodnem, regionalnem, nacionalnem in lokalnem nivoju. Spodbujali bomo zmogljivo, učinkovito in odgovorno dodeljevanje sredstev in upravljanje z njimi, ob zavedanju, da morda največje možnosti za zagotavljanje stanovanj revnim omogočajo manjša posojila lokalnih ustanov.

48. Nadalje se obvezujemo k izpolnjevanju naslednjih ciljev:

- (a) spodbujati nacionalna in lokalna gospodarstva s podporanjem ekonomskega in socialnega razvoja ter varstva okolja. To bo privabljalo domača in mednarodna finančna sredstva ter zasebne vlagatelje, vplivalo na ustvarjanje delovnih mest in povečanje prihodka, nudilo močnejšo finančno osnovo za podpiranje trajnostnega razvoja človekovih naselij in ustrež-

- nih stanovanj.
- (b) krepiti fiskalne in finančne upravne kapacitete na vseh ravneh in tako v polnem obsegu razviti vire prihodkov;
 - (c) povečevati javne prihodke z uporabo fiskalnih instrumentov, ki vodijo k okolju prijaznim praksam, da bi tako spodbujali neposredno podporo trajnostnemu razvoju človekovih naselij;
 - (d) krepiti regulativne in zakonske okvire, ki omogočajo delovanje trgov, zmanjšujejo neuspešnost njihovega delovanja in lajšajo neodvisno pobudo in ustvarjalnost, spodbujajo socialno in okoljsko odgovorna korporacijska vlaganja in ponovna vlaganja v lokalne skupnosti in partnerstva z lokalnimi skupnostmi; ter spodbujati raznovrstna druga partnerstva za financiranje gradnje stanovanj in razvoja človekovih naselij;
 - (e) zavzemati se za enakopravnost vseh ljudi pri možnostih najema kreditov;
 - (f) sprejeti pregledne, pravočasne, napovedljive metode za razdelitev sredstev med različne nivoje oblasti in razne udeležence, pri čemer se sredstva dodeljujejo v skladu z dosežki;
 - (g) spodbujati dostopnost do trga za tiste, ki so slabše organizirani, obveščeni ali na drug način izključeni iz udeležbe, in sicer z nudenjem subvencij, spodbujanjem ustreznih kreditnih mehanizmov in drugih instrumentov za izpolnjevanje potreb.

F. Mednarodno sodelovanje

49. Obvezujemo se – v interesu mednarodnega miru, varnosti, pravičnosti in stabilnosti – da bomo krepili mednarodno sodelovanje in partnerstva, ki bodo v pomoč pri izvajanju nacionalnih in globalnih načrtov delovanja ter uresničevanju ciljev Agende Habitat. To bomo izvajali s prispevanjem in sodelovanjem multilateralnih, regionalnih in bilateralnih programov sodelovanja in v institucionalnih ukrepih oziroma sporazumih ter programih tehnične in finančne pomoči, s spodbujanjem izmenjave ustrezne tehnologije, zbiranjem, analizo in razširjanjem informacij o stanovanjih in človekovih naseljih in z vzpostavljanjem ter delovanjem mednarodnih mrež povezovanja.

50. Nadalje se obvezujemo, da bomo izpolnjevali naslednje cilje:
- (a) prizadevati si čim prej doseči dogovorjeno ciljno vrednost uradne pomoči za razvoj v višini 0.7 odstotka bruto nacionalnega proizvoda razvitih držav in, če bo potrebno, povečati delež sredstev za ustrezne stanovanjske razvojne programe in programe razvoja naselij, v sorazmerju s številom in obsegom dejavnosti, ki so potrebne za doseganje namenov in ciljev Agende Habitat;
 - (b) na lokalni, nacionalni, regionalni in mednarodni ravni uporabljati sredstva in ekonomske instrumente na zanesljiv, učinkovit, pravičen in nediskriminacijski način;
 - (c) spodbujati odzivno mednarodno sodelovanje med javnimi, zasebnimi, neprofitnimi, nevladnimi in občinskimi organizacijami.

G. Vrednotenje napredka

51. Obvezujemo se, da bomo spoštovali in izvajali načela ter cilje Agende Habitat, ki je vodilo za delovanje v okviru naših držav in nadzorovali napredovanje k ciljem Agende. Kvantitativni in kakovostni pokazatelji na nacionalnem in lokalnih nivojih, ki so razčlenjeni, tako da odražajo različnost naših družb, so nujno potrebni za načrtovanje, nadzor in za vrednotenje napredovanja k zagotavljanju stanovanj za vse in trajnostnih človekovih naselij. V tem pogledu je blagostanje otrok odločilen pokazatelj zdravja družbe. Za nadzor vpliva politik in praks poselitve je treba razviti in uporabljati ustrezne kazalce, ki nakazujejo stanje po starosti in spolu, razčleniti podatke in ustrezne metode za zbiranje podatkov, in pri tem posvečati posebno in stalno pozornost razmeram pripadnikov zapostavljenih in ranljivih skupin. Zavedamo se potrebnosti integriranega pristopa in usklajenega delovanja za uresničitev ciljev na področju stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij. Prizadevali si bomo za usklajeno izvajanje mednarodnih obvez in programov delovanja.

52. Nadalje se obvezujemo, da bomo vrednotili napredek, da ponovno oživimo Center Združenih narodov za človekova naselja (Habitat). Njegove odgovornosti med drugim vključujejo usklajevanje in pomoč vsem državam pri izvajanju Agende Habitat.

IV. POGLAVJE

Svetovni program delovanja: strategije izvajanja

A. Uvod

53. Svetovna skupnost je pred dvajsetimi leti v Vancouvru, na prvi Konferenci Združenih narodov o človekovih naseljih – Habitat, sprejela agendo o njihovem razvoju. Od tedaj je prišlo do velikih sprememb v demografskem razvoju in družbenih, političnih, okoljskih in ekonomskih razmerah, ki vplivajo na strategije razvoja. Zaradi teh sprememb so številne vlade sprejele in podpirajo politiko omogočanja³, ki so namenjene lažšanju delovanja posameznikov, družin, skupnosti in zasebnega sektorja v prizadevanjih, da bi izboljšali razmere v človekovih naseljih. Ocenjujemo, da vsaj ena milijarda ljudi še vedno nima ustreznega stanovanja in živi v nesprejemljivih razmerah revščine, zlasti v državah v razvoju.

54. Medtem ko je stopnja rasti prebivalstva upadla, pa se je v zadnjih 20. letih svetovno prebivalstvo povečalo z okoli 4.2 na okoli 5.7 milijarde, med katerimi je skoraj tretjina mlajša od 15 let. Vedno več ljudi živi v mestih. Ob prelomu stoletja bo človeštvo prestopilo mejo, ko bo več kot 50 odstotkov svetovnega prebivalstva živelo v urbanih območjih. Izpolnjevanje potreb skoraj dveh milijard ljudi več, za kolikor naj bi se povečalo prebivalstvo v naslednjih dveh desetletjih, in vodenje človekovih naselij proti trajnostnemu ter bolj uravnoteženemu razvoju bo težka naloga. Zlasti v državah v razvoju predstavljata hitra urbanizacija in rast malih in velikih mest ter metropol, v katera se bodo še intenzivneje zlivala javna in zasebna sredstva, nove izzive in nove priložnosti, saj se moramo lotiti temeljnih vzrokov teh pojavov, vključno z migracijo iz podeželskih na urbana območja.

55. Na ekonomskem področju večja globalizacija ekonomije pomeni, da ljudje v skupnostih trgujejo na širših trgih in so investicij-

ski skladi pogosteje na voljo iz mednarodnih virov. Posledica tega je, da se je raven ekonomskega razvoja v številnih državah dvignila. Obenem se je povečal prepad med revnimi in bogatimi ljudmi ter revnimi in bogatimi državami, od tod pa izhaja stalna potreba, da bi s partnerstvi ustvarili ugodnejše mednarodno ekonomsko okolje. Nove komunikacijske tehnologije omogočajo, da so informacije mnogo dostopnejše širšim krogom in pospešujejo procese spreminjanja. V številnih družbah so se pojavila nova vprašanja socialnega združevanja osebne varnosti, v središču je problem solidarnosti. Med kritične dejavnike štejemo tudi nezaposlenost, slabšanje razmer v okolju, socialno razdruževanje in preseljevanje oziroma premike velikih delov prebivalstva, prav tako pa še netolerantnost, nasilje ter kršenje človekovih pravic. Pri oblikovanju strategij človekovih naselij za prvi dve desetletji enaindvajsetega stoletja se moramo zavedati omenjenih novih razmer in jih upoštevati.

56. Čeprav je Habitat II konferenca držav in lahko nacionalne vlade veliko storijo, da bi lokalnim skupnostim omogočile reševati probleme, so tisti, ki bodo odločili o uspehu ali neuspehu poskusov izboljšanja razmer v človekovih naseljih, predvsem na ravni lokalnih skupnosti ter javnega, zasebnega in neprofitnega sektorja. Prav lokalne uprave in druge zainteresirane strani so na prvi bojni črti pri izpolnjevanju ciljev konference Habitat II. Čeprav je treba strukturalne vzroke problemov pogosto obravnavati na nacionalni in včasih tudi mednarodni ravni, bo napredek zelo odvisen od lokalnih uprav, civilne udeležbe in sklepanja partnerstev na vseh ravneh med vsemi nivoji vlade z zasebnim in kooperativnim sektorjem, z nevladnimi organizacijami in tistimi, ki izhajajo iz skupnosti, z delavci in delodajalci ter s širšo civilno družbo.

57. Habitat II je ena od konferenc v izjemnem nizu svetovnih konferenc, ki so bile v zadnjih petih letih organizirane pod okriljem Združenih narodov. Vse so obravnavale pomembna vprašanja trajnostnega razvoja, s poudarkom na človeku, vključno z vprašanjem trajnostne ekonomske rasti in pravičnosti, saj učinkovito izvajanje zahteva delovanje na vseh ravneh, zlasti na lokalni. Strategije o socialnih, ekonomskih, okoljskih in populacijskih vprašanjih, o omejevanju nesreč prizadetih oseb ter vprašanju položaja spolov bo treba izvajati v urbanih in podeželskih območjih, zlasti tam, kjer so problemi akutni in ustvarjajo napetost.

58. Na konferenci Habitat II so vlade z vseh ravni, lokalne skupnosti in zasebni sektor preučevali, kako bi lahko uresničevanje obeh glavnih ciljev "ustreznega stanovanja za vse" in "trajnostnega razvoja človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu" spodbudili na lokalni ravni s procesom omogočanja in usposabljanja, kjer morajo glavno vlogo odigrati posamezniki, družine in njihove skupnosti. To je posebnost Svetovnega programa delovanja Habitat II in strategij za njegovo izvajanje. Izvajanje omenjenih ukrepov bo potrebno prilagoditi vsaki državi in skupnosti.

59. Strategija Svetovnega programa delovanja temelji na omogočanju transparentnosti in sodelovanju. V skladu z njo temeljijo prizadevanja vlade na osnovanju zakonskih, institucionalnih in finančnih okvirov, ki bodo zasebnemu sektorju, nevladnim organizacijam in skupnostim v polnem obsegu omogočali prispevati k zagotavljanju ustreznega stanovanja za vse in k trajnostnemu razvoju človekovih naselij. Ženskam in moškim bodo omogočali skupno delovanje ter sodelovanje z oblastmi na vseh ravneh, da bi se tako družno odločali o svoji prihodnosti, se odločali o prednostnih nalogah, pravično določali in razdeljevali sredstva ter oblikovali partnerstva za uresničevanje skupnih ciljev. Omogočanje ustvarja:

- (a) položaj, v katerem sodelujejo celoten potencial in sredstva vseh udeležencev v procesu proizvodnje in izboljševanja stanovanj;
- (b) pogoje, v katerih lahko ženske in moški enakopravno koristijo osebne pravice in izvajajo dolžnosti ter učinkovito uporabljajo svoje zmožnosti pri dejavnostih, ki bodo izboljšale in vzdrževale okolje, kjer živijo;
- (c) razmere, v katerih lahko organizacije in institucije vzajemno delujejo, se povezujejo, oblikujejo partnerstva za uresničevanje ciljev zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij;
- (d) razmere, v katerih lahko vsi ljudje sami dosežejo izboljšanje svojih dejavnosti;
- (e) pogoje za krepitev mednarodnega sodelovanja.

B. Ustrezno stanovanje za vse

1. Uvod

60. Ustrezno stanovanje je več kot samo streha nad glavo. Pomeni tudi ustrezno stopnjo zasebnosti; ustrezni prostor; fizično dostopnost; varnost; varnost lastništva; strukturalno stabilnost in trajnost; ustrezno razsvetljavo; ogrevanje in prezračevanje; osnovno infrastrukturo, na primer dobavo vode, sanitarno ureditev in ravnanje z odpadki; ustrezno kakovost okolja in dejavnikov, ki vplivajo na zdravje, ter ustrezno in dostopno lokacijo glede na delovno mesto in osnovne oskrbne in storitvene dejavnosti. Vse omenjeno bi moralo biti na voljo po dostopni ceni. Ustreznost stanovanja je treba določiti skupaj s prizadetimi osebami in upoštevati možnosti za postopen razvoj. Ustreznost stanovanja se od države do države pogosto razlikuje, saj je odvisna od značilnih kulturnih, socialnih, okoljskih in ekonomskih dejavnikov. Upoštevati je treba tudi dejavnike, ki so v zvezi s spolom in starostjo oseb, na primer, da so otroci in ženske pogosto izpostavljene strupenim snovem.

61. Od sprejetja Splošne deklaracije o človekovih pravicah (the Universal Declaration of Human Rights) leta 1948, je bila pravica do ustreznega stanovanja priznana kot pomemben sestavni del pravice do ustreznega življenjskega standarda. Vse vlade, brez izjeme, so odgovorne za delovanje stanovanjskega sektorja, kar kaže že oblikovanje ministrstev ali agencij za stanovanjsko gospodarstvo, ter dodelitev sredstev stanovanjskemu sektorju, njihove politike programov in projektov. Pridobivanje ustreznega stanovanja za vsakogar zahteva delovanje ne le vlad, temveč vseh sektorjev družbe, tudi privatnega, nevladnih organizacij, skupnosti in lokalnih uprav, partnerskih organizacij in ustanov ter organizacij mednarodne skupnosti. V kontekstu politike omogočanja morajo vlade ustrezno ukrepati za spodbujanje, zaščito in zagotavljanje polne in postopne realizacije pravice do ustreznega stanovanja. Med take ukrepe spadajo naslednji, kateri pa ne zajemajo vseh možnih:

- (a) zagotavljanje, da pri stanovanjskih vprašanjih zakon preprečuje vsako diskriminacijo in zagotavlja vsem osebam enako in učinkovito zaščito pred njo iz kakršnegakoli razloga, na primer rase, barve, spola, jezika, vere, političnega ali drugega prepričanja, nacionalnega ali socialnega porekla, premoženja, rojstnega ali kakega drugega statusa;
- (b) zagotavljanje zakonske zaščite lastništva in enakopravnega dostopa do zemljišč za vse osebe, vključno ženske in rev-

- ne, ter učinkovito zaščito pred nasilnimi razlastitvami, ki so v nasprotju z zakonom; ob upoštevanju človekovih pravic in tem, da brezdomcev ne smemo kaznovati zaradi njihovega statusa;
- (c) sprejemanje politik, katerih namen je zagotavljati bivališča, ki so bivalno ustrezna, cenovno dosegljiva in dostopna, tudi za tiste osebe, ki si z lastnimi sredstvi ne morejo zagotoviti ustreznega stanovanja. V okviru omenjenih politik je treba izvajati, med drugim, naslednje ukrepe:
- (i) razširiti ponudbo cenovno dosegljivih stanovanj z ustreznimi regulativnimi ukrepi in tržnimi pobudami;
 - (ii) izboljšati cenovno dostopnost z zagotavljanjem subvencij in pomoč pri plačevanju najemnin ter druge oblike pomoči pri plačevanju stanovanj za revne;
 - (iii) podpirati občinske, kooperativne in neprofitne najemniške in lastniške stanovanjske programe;
 - (iv) spodbujati podporne storitve za brezdomce in druge ranljive skupine;
 - (v) aktivirati inovativna finančna in druga sredstva, tako javna kot zasebna, za stanovanjski razvoj in razvoj skupnosti;
 - (vi) ustvarjati in podpirati tržne pobude za spodbujanje zasebnega sektorja, ki naj izpolnjuje potrebo po cenovno dostopnih najemniških in lastniških stanovanjih;
 - (vii) spodbujati trajnostne razvojne vzorce poselitve in prometne sisteme, s katerimi se izboljša dostopnost blaga, storitev, oskrbe in delovnih mest;
- (d) učinkovit nadzor in vrednotenje stanovanjskih pogojev, vključno brezdomstva in neustreznega stanovanja; ter v posvetovanjih s prizadetim prebivalstvom – oblikovanje in sprejemanje primerne stanovanjske politike in izvajanje učinkovitih strategij ter načrtov za njihovo reševanje.

62. Stanovanjska strategija, ki temelji na politiki omogočanja, prispeva k trajnostnemu razvoju človekovih naselij, saj vodi k polni mobilizaciji vseh potencialnih domačih sredstev. Upravljanje s temi sredstvi mora biti osredotočeno na potrebe ljudi in biti prijaz-

no okolju ter solidno v socialnem in ekonomskem pogledu. To je možno le, če so politike in delovanje stanovanjskega sektorja povezani s politikami in akcijami, ki so namenjene spodbujanju ekonomskega in socialnega razvoja ter varstva okolja. Zato je eden temeljnih ciljev tega poglavja povezati stanovanjsko politiko s politikami, ki se bodo uporabljale za usmerjanje makroekonomskega in socialnega razvoja ter zdravega upravljanja z okoljem/prostorom.

63. Drugi temeljni cilj tega poglavja je omogočanje trgov – ki so glavni mehanizem ponudbe stanovanj – učinkovito delovanje. Priporočamo ukrepe in delovanje, ki so namenjeni uresničevanju tega cilja in obenem prispevajo k uresničevanju socialnih ciljev, lahko skupaj s tržnimi pobudami in kompenzacijskimi ukrepi. Nadaljnji cilji in priporočeno delovanje se nanašajo na komponente sistema ponudbe stanovanj (zemljišča, financiranje, infrastruktura, storitve, gradnja, gradbeni materiali, vzdrževanje in saniranje) v zasebnem, občinskem in javnem najemniškem sektorju ter se nanašajo tudi na možnosti, da bi omenjene komponente bolj služile vsem ljudem. Končno, posebno pozornost posvečamo tistim ljudem, vključno z ženskami, ki so izpostavljeni precejšnjemu tveganju, ker nimajo zagotovljene varnosti lastništva, ali jim je onemogočeno sodelovanje na stanovanjskih trgih. Priporočamo delovanje, s katerim je mogoče zmanjšati stopnjo njihove ranljivosti in jim omogočiti, da dobijo ustrezno stanovanje na pravičen in human način.

64. Mednarodno in nacionalno sodelovanje na vseh ravneh bo potrebno in koristno pri spodbujanju zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse. Sodelovanje je še posebej potrebno na območjih, ki jih je prizadela vojna ali naravne, industrijske ali tehnološke nesreče in kadar rekonstrukcija in rehabilitacija presejata sredsstva, ki so na voljo v sami državi.

2. Stanovanjske politike

65. Oblikovanje in periodično vrednotenje stanovanjskih politik omogočanja ter njihova poprava, če je potrebno, z namenom oblikovati okvir zanesljivega in učinkovitega sistema stanovanjske ponudbe, je temeljni kamen zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse. Temeljno načelo oblikovanja realistične stanovanjske politike je upoštevanje soodvisnosti s celotno makroekonomsko poli-

tiko, politiko upravljanja z okoljem/prostorom in politiko socialnega razvoja. Stanovanjske politike bi morale ob osredotočanju na rastoče povpraševanje po stanovanjih in infrastrukturi, poudarjati tudi večjo uporabo in vzdrževanje obstoječega fonda stanovanj z različnimi lastniškimi in najemniškimi opcijami ter drugimi možnostmi za uživanje stanovanjske pravice, v skladu z različnimi potrebami. Stanovanjske politike bi morale tudi spodbujati in podpirati ljudi, ki v številnih državah, zlasti tistih v razvoju, posamično ali skupinsko delujejo kot pomembni proizvajalci stanovanj. Stanovanjska politika bi se morala odzivati na različne potrebe pripadnikov zapostavljenih in ranljivih skupin. Vodila za to so predstavljena v 4. pododseku spodaj (členi 93 do 98).

Ukrepi⁴

66. Vlade se morajo prizadevati za decentralizacijo stanovanjskih politik in prenos upravljanja na subnacionalno in lokalno raven v okviru nacionalnega okvira, kadar je le to mogoče in kot je ustrezno.

67. Za integracijo stanovanjskih politik z makroekonomsko, socialno, demografsko, okoljsko/prostorsko in kulturno politiko morajo vlade:

- (a) uvesti in izvajati posvetovalne mehanizme med vladnimi organi, ki so odgovorni za ekonomsko, okoljsko/prostorsko, socialno politiko, politiko poselitve in stanovanjsko politiko ter za organizacijo civilne družbe in zasebnega sektorja. Tako bi jasno uskladili delovanje v stanovanjskem sektorju, kar naj vključuje tudi določanje trga in natančnih meril za dodelitve sredstev, subvencij in drugih vrst pomoči;
- (b) neprestano nadzirati vpliv makroekonomskih politik na sisteme oskrbe s stanovanji, ob upoštevanju posebnih povezav med njimi in možnih učinkih na ranljive in zapostavljene skupine;
- (c) okrepiti povezave med stanovanjsko politiko, ustvarjanjem delovnih mest, varstvom okolja, urejanjem prostora, ohranjanjem kulturne dediščine, mobilizacijo sredstev in doseganjem največje učinkovitosti sredstev; okrepiti spodbujanje in podporo dejavnostim trajnostnega ekonomskega in socialnega razvoja;

- (d) uporabiti sredstva javne politike, vključno z izdatki/porabo, obdavčenjem, monetarno politiko, politiko planiranja, da bi spodbudili trajnostnen razvoj stanovanjskega trga in uporabe zemljišč;
- (e) povezati zemljiško, prostorsko in stanovanjsko politiko s tistimi, ki urejajo zmanjšanje revščine in ustvarjanje delovnih mest, varstvo okolja, ohranjanje kulturne dediščine, izobraževanje, zdravstvo, oskrbo s pitno vodo, sanitarnimi objekti ter s politikami za prenos pristojnosti na pripadnike zastavljenih in ranljivih skupin, zlasti ljudi brez bivališča;
- (f) krepiti informacijske sisteme v zvezi s stanovanji in izrabiti ustrezne raziskovalne dejavnosti za oblikovanje ter razvoj politike; uporabiti tudi podatke, ki so razčlenjeni glede na stanje po spolu;
- (g) periodično ovrednotiti, če je potrebno, tudi spremeniti in dopolniti stanovanjsko politiko, upoštevajoč potrebe ljudi brez stanovanja in učinke politike na okolje/prostor, ekonomski razvoj in socialno blagostanje.

68. Da bi oblikovali in izvajali politike, ki spodbujajo politiko omogočanja k razvoju, vzdrževanju in rehabilitaciji stanovanj, tako na podeželskih kot urbanih področjih, morajo vlade oziroma oblasti na vseh ustreznih ravneh:

- (a) uporabiti mehanizme široke udeležbe in posvetovanj, v katerih sodelujejo predstavniki javnega, zasebnega, nevladnega, kooperativnega in občinskega sektorja (ključno s predstavniki skupin, za katere je ocenjeno, da živijo v revščini) na vseh ravneh postopka oblikovanja politike;
- (b) oblikovati in uvesti postopke za usklajevanje in decentralizacijo, s katerimi jasno definirajo pravice in odgovornosti lokalne ravni v postopku oblikovanja politik;
- (c) razviti in podpirati ustrezne institucionalne okvire, zlasti za lajšanje investiranja v podeželski in urbani stanovanjski fond, ki ga zagotavlja zasebni sektor;
- (d) preučiti možnosti za določitev prednosti pri dodeljevanju naravnih, človeških, tehničnih in finančnih sredstev,
- (e) oblikovati in sprejeti regulativni okvir ter zagotoviti institucionalno podporo za lajšanje udeležbe in partnerskih dogo-

- vorov na vseh ravneh;
- (f) pregledati in je potrebno prilagoditi zakonski, fiskalni in regulativni okvir, ki naj se odziva na posebne potrebe revnih ljudi in oseb z nizkimi prihodki;
 - (g) spodbujati ponudbo cenovno dostopnih najemniških hiš ter se zavzemati za zakonske pravice in dolžnosti najemnikov in lastnikov.
69. Za sprejetje in izvajanje medsektorskega pristopa k oblikovanju politik morajo vlade, vključno z lokalnimi upravami:
- (a) usklajevati in povezovati stanovanjsko politiko in politik oselitve/naselij z drugimi relevantnimi politikami, na primer demografsko politiko, okoljsko, kulturno, zemljiško in infrastrukturno politiko, z urbanim in podeželskim planiranjem ter zasebnimi in/ali javnimi pobudami za zaposlovanje;
 - (b) docela upoštevati potrebo po ekonomskem razvoju, socialnem razvoju in varstvu okolja ter cilje ustreznega stanovanja za vse in načela trajnostnega razvoja človekovih naselij ter temeljne potrebe po človekovem razvoju in zdravju;
 - (c) sprejeti politike, ki zagotavljajo, da imajo prizadete osebe dostop do novih javnih objektov, javnih stanovanjskih objektov in sistema javnega potniškega prevoza. Tudi pri renovaciji obstoječih zgradb je treba, če je to izvedljivo, uvesti podobne ukrepe;
 - (d) spodbujati razvoj za okolje varnih in cenovno dostopnih gradbenih metod in proizvodnje ter distribucije gradbenih materialov, vključno s krepitvijo domače industrije gradbenih materialov, ki naj temelji na lokalno dosegljivih virih;
 - (e) spodbujati svobodno izmenjavo informacij o vseh vidikih in vplivih gradnje na stanje v okolju, vključno z oblikovanjem in razširjanjem podatkovnih baz o škodljivih učinkih gradbenih materialov na okolje, kar naj si skupno prizadevata zasebni in javni sektor.
70. Da bi izboljšali sisteme oskrbe s stanovanji, morajo oblasti na ustreznih ravneh:
- (a) sprejeti politiko omogočanja stanovanjske gradnje, vključno z obnovo/rekonstrukcijo, rehabilitacijo, modernizacijo in iz-

- boljšanja obstoječega stanovanjskega fonda, tako v podeželskih kot urbanih območjih;
- (b) določiti prioritete pri alokaciji naravnih, človeških, tehničnih in finančnih sredstev;
 - (c) razviti ustrezne institucionalne okvire za javni, občinski in zasebni sektor, zlasti za lažje investiranje in oskrbo s stanovanji zasebnega in neprofitnega sektorja na podeželju in v urbanih območjih;
 - (d) po potrebi pregledati in prilagoditi zakonski, fiskalni in regulativni okvir, da bi se odzival na posebne potrebe pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin, zlasti revnih ljudi in tistih z nizkimi prihodki;
 - (e) periodično ovrednotiti in če je potrebno spremeniti in dopolniti politike in sisteme financiranja stanovanj, upoštevajoč učinke teh politik in sistemov na okolje in prostor, ekonomski razvoj in socialno stanje, zlasti pa njihove vplive na ranljive in zapostavljene skupine;
 - (f) spodbujati in sprejeti politike, ki usklajujejo in spodbujajo ustrezno količino ključnih vložkov, ki so potrebni za gradnjo stanovanj in infrastrukture, na primer zemljišč, finančnih sredstev in gradbenih materialov;
 - (g) spodbujati razvoj za okolje neškodljivih in cenovno dosegljivih metod gradnje ter proizvodnje in distribucije gradbenih materialov, vključno s krepitvijo lokalne industrije gradbenih materialov, ki naj temelji predvsem na lokalno dosegljivih virih in sredstvih;
 - (h) v državah, kjer je to ustrezno, spodbujati uporabo gradbenih in vzdrževalnih tehnologij z intenzivno uporabo delovne sile, da bi gradbeni sektor nudil delovna mesta številnim izmed velike armade nezaposlenih ali delno zaposlenih oseb, ki je značilna za večino velikih mest, in obenem spodbujati razvoj usposabljanja v gradbenem sektorju.

3. Sistemi oskrbe s stanovanji

- (a) **Omogočanje delovanja trgov**

71. V mnogih državah so trgi primarni mehanizem za oskrbo s stanovanji in zaradi tega njihova zanesljivost in učinkovitost močno prispevata k uresničevanju cilja trajnostnega razvoja. Vlade in druge oblasti so odgovorne za omogočanje dobrega delovanja stanovanjskega trga. Stanovanjski sektor je treba gledati kot povezujoči trg, v katerem trendi enega segmenta vplivajo na uspešnost drugih. Intervencije oblasti so potrebne za izpolnjevanje potreb zapostavljenih in ranljivih skupin, ki jih trg ne oskrbuje zadostno.

Ukrepi

72. Da bi zagotovili učinkovito delovanje trga, morajo oblasti na ustreznih ravneh in v skladu s svojimi zakonskimi pooblastili:

- (a) oceniti stanovanjsko ponudbo in povpraševanje na osnovi razčlenjenih podatkov, ki prikazujejo tudi stanje glede na spol; ter zbirati, analizirati in razširjati informacije o stanovanjskih trgih in drugih mehanizmih oskrbe s stanovanji ter spodbujati zasebni in neprofitni sektor in medije, pri čemer pa naj ne prihaja do nepotrebne podvojevanja akcij;
- (b) izogibati se neprimernim intervencijam, ki vplivajo na zmanjšanje ponudbe in izkrivljajo povpraševanje po stanovanjih in storitvah ter periodično pregledovati in prilagajati zakonske, finančne in regulativne okvire, vključno s tistimi, ki veljajo za sklepanje pogodb, rabo zemljišč in gradbene predpise;
- (c) uporabljati mehanizme (na primer zakonske določbe, katastre, pravila za ocenjevanje vrednosti premoženja in drugo) pri jasnem definiranju lastniških pravic;
- (d) dovoliti izmenjavo zemljišč in stanovanj brez neupravičenih omejitev ter voditi postopke, ki bodo omogočili preglednost transakcij zemljišč oziroma nepremičnin in odgovornost pri njihovem izvajanju, da bi tako preprečili korupcijo;
- (e) izvesti zakonske in upravne reforme, s katerimi bo ženskam omogočen enakopraven dostop do ekonomskih virov, vključno s pravico do dedovanja in lastništva zemljišč ter drugega premoženja (nepremičnin), posojil, naravnih virov in do ustreznih tehnologij;
- (f) uporabljati ustrezne fiskalne ukrepe, vključno z obdavčenjem,

za zagotavljanje ustrezne ponudbe stanovanj in zemljišč;

- (g) periodično ovrednotiti, kako najbolje izvesti potrebne intervencije oblasti, namenjene izpolnjevanju posebnih potreb revnih ljudi in ranljivih skupin, pri katerih tradicionalni tržni mehanizmi niso učinkoviti;
 - (h) oblikovati fleksibilne instrumente za uravnavanje stanovanjskega trga, tudi najemniškega, ob upoštevanju posebnih potreb ranljivih skupin.
- (b) Lajšanje gradnje stanovanj, ki jo izvajajo lokalne skupnosti**

73. V mnogih državah, zlasti tistih v razvoju, so več kot polovico obstoječega stanovanjskega fonda zgradili ljudje sami, predvsem tisti z nizkimi dohodki. Samogradnja bo zelo dolgo imela še veliko vlogo pri pridobivanju stanovanj. Številne države podpirajo individualno gradnjo z zakonsko ureditvijo in modernizacijo programov.

74. Da bi podprli prizadevanja ljudi, da gradijo stanovanja individualno ali kolektivno sami, morajo oblasti na vseh ustreznih ravneh:

- (a) spodbujati samogradnjo v kontekstu splošne politike rabe zemljišč;
- (b) integrirati in zakonsko urediti samogradnjo, zlasti z registri gradenj kot holističen del celotnega stanovanjskega in infrastrukturnega sistema v urbanih in podeželskih območjih, ob upoštevanju splošne politike rabe tal;
- (c) spodbujati prizadevanja za izboljšanje obstoječih stanovanj, zgrajenih v samogradnji, z večjo dostopnostjo virov stanovanjske gradnje, vključno z zemljišči, finančnimi sredstvi in gradbenimi materiali;
- (d) razvijati sredstva in metode za izboljšanje standardov lastne gradnje;
- (e) spodbujati lokalne in nevladne organizacije pri njihovem podpiranju in lajšanju izvajanja lastne gradnje;
- (f) lajšati redni dialog in enakopravno udeležbo obeh spolov raznih udeležencev stanovanjske proizvodnje na vseh rav-

- neh in stopnjah odločanja;
- (g) ublažiti probleme v zvezi s spontano grajenimi naselji, s pomočjo programov in politik, ki predvidevajo nenačrtovana naselja.

(c) Zagotavljanje dostopnosti zemljišč

75. Dostopnost zemljišč in zakonska zaščita lastništva sta strateška predpogoja za pridobivanje ustreznega stanovanja za vse in razvoj trajnostnih človekovih naselij. Oba predpogoja vplivata tako na urbana kot ruralna območja, sta pa tudi eden od načinov za pretrganje začaranega kroga revščine. Vse vlade se morajo obvezati, da bodo zagotavljale zadostne površine zemljišč v kontekstu trajnostne rabe tal. Kljub različnim nacionalnim zakonom in/ali sistemom zemljiškega lastništva, se morajo oblasti na ustreznih ravneh, tudi na lokalni, prizadevati za odstranitev vseh možnih ovir, ki bi lahko preprečevale ali omejile enakopraven dostop do zemljišč, ter zagotoviti, da so enakopravne pravice žensk in moških do zemljišč in nepremičnin zaščitene z zakonom. Nesprejemanje ustreznih podeželskih in urbanih zemljiških/prostorskih politik in praks upravljanja z zemljišči na vseh ravneh je eden od glavnih vzrokov za neenakopravnost in revščino. Prav tako povzroča zvišanje življenjskih stroškov, bivanje na zemljiščih, ki so izpostavljena določenim nevarnostim oziroma tveganjem, slabšanje stanja okolja ter povečano ranljivost urbanih in podeželskih habitatov. To vpliva na vse ljudi, še posebej na zapostavljene in ranljive skupine, na revne ljudi in tiste z nizkimi prihodki.

Ukrepi

76. Da bi zagotovili zadostne količine zemljišč, ki jih je možno komunalno urediti, morajo oblasti na ustreznih ravneh in v skladu z zakonskim okvirom:

- (a) priznati in uzakoniti različne mehanizme oskrbe z zemljišči;
- (b) decentralizirati odgovornosti upravljanja z zemljišči in poskrbeti za lokalne programe ustvarjanja kapacitet, v katerih je priznana vloga ključnih zainteresiranih strani;
- (c) pripraviti celovite popise zemljišč v javni lasti in, kjer je to ustrezno, oblikovati take programe, da bi bila ta zemljišča

- na voljo za stanovanjsko gradnjo in za razvoj naselij, ob sodelovanju (kjer je to ustrezno) nevladnih in lokalnih organizacij;
- (d) uporabiti pregledne, obsežne in enakopravne mehanizme fiskalnih pobud za spodbujanje učinkovite, dostopne in okolju neškodljive rabe zemljišč, ter uporabiti davčno obremenitev zemljišč ter druge oblike obdavčitve za mobilizacijo finančnih sredstev, s katerimi bodo lokalni upravi lahko opremili zemljišča in izvajali storitve;
 - (e) preučiti možnost uvedbe fiskalnih in drugih ukrepov za spodbujanje učinkovitega delovanja trga prostih zemljišč in tako zagotavljati zadostne količine stanovanj in zemljišč za stanovanjsko gradnjo;
 - (f) oblikovati in uporabiti zemljiške informacijske sisteme in prakse upravljanja z zemljišči, vključno z ocenjevanjem vrednosti zemljišč, truditi se zagotoviti, da so take informacije takoj in lahko dostopne;
 - (g) docela izrabiti obstoječo infrastrukturo v urbanih območjih, spodbujati optimalno gostoto bivanja na dostopnih komunalno opremljenih zemljiščih v skladu z njihovo nosilnostjo; obenem pa zagotavljati zadostne površine, namenjene parkom, igriščem, skupnim prostorom in objektom ter parcele za domače vrtove;
 - (h) preučiti možnosti za sprejem inovativnih instrumentov, ki beležijo naraščanje vrednosti zemljišč in s katerimi je moč povrniti javna vlaganja;
 - (i) preučiti možnost za sprejem inovativnih instrumentov za učinkovito in trajnostno združevanje in razvoj zemljišč, vključno s spremembo parcelacije zemljišč in formalno ureditvijo;
 - (j) razviti ustrezne katastrske sisteme in poenostaviti postopke za registracijo zemljišč, da bi tako olajšali zakonsko ureditev nelegalnih naselij in poenostavili transakcije zemljišč;
 - (k) oblikovati zemljiške predpise in pravni okvir, ki določa vrsto zemljišč in nepremičnin ter uradno priznane pravice;
 - (l) mobilizirati lokalne in regionalne strokovnjake k raziskavam, prenosu tehnologije in izobraževalnim programom za pod-

- poro sistemom upravljanja z zemljišči;
- (m) spodbujati vsestranski podeželski razvoj z ukrepi, kot so enakovreden dostop do zemljišč, njihova izboljšava, ekonomska raznolikost in razpršitve naložb, razvoj manjših in srednje velikih mest na podeželskih območjih, in (kjer je to ustrezno) naselja po vzoru prvobitnih naselij;
 - (n) zagotoviti uporabo preprostih postopkov za transfer zemljišč in spremembo rabe zemljišč v okviru celovite politike, vključno z zaščito obdelovalne zemlje in okolja.
77. Za spodbujanje učinkovitega delovanja zemljiškega trga in trajnostne rabe tal morajo oblasti na ustreznih ravneh:
- (a) ponovno ovrednotiti in, če je to potrebno, periodično spreminjati in dopolnjevati prostorske planske akte, gradbene predpise, ob upoštevanju ekonomske, socialne in okoljske politike;
 - (b) podpirati razvoj zemljiškega trga z učinkovitimi zakonskimi določili ter oblikovati in razviti fleksibilne in raznolike mehanizme za sprostitvev zemljišč, ki imajo različne zakonske statuse;
 - (c) spodbujati številne in raznolike oblike posegov in pomoči, tako javnega kot zasebnega sektorja in drugih zainteresiranih strani, moških in žensk, ki delujejo v tržnem sistemu;
 - (d) oblikovati zakonski okvir za rabo zemljišč, ki ima za cilj uravnotežanje potreb po gradnji in varstvo okolja, ki zmanjšuje rizike in spodbuja različne rabe tal;
 - (e) kritično ovrednotiti restriktivne, izključevalne in druge zakonske in regulativne postopke, sisteme planiranja, standarde in regulacije razvoja;
78. Da bi odpravili zakonske in socialne prepreke, ki ovirajo enakovreden in pravičen dostop do zemljišč, kar velja zlasti za ženske, prizadete osebe in pripadnike ranljivih skupin, morajo oblasti na ustreznih ravneh, v sodelovanju z zasebnim sektorjem, nevladnimi organizacijami, kooperativnim sektorjem (zadružništvom) in organizacijami iz lokalnih skupnosti:

- (a) obravnavati kulturne, etnične, religiozne in socialne razloge ter prizadetost ljudi kot dejavnike, ki lahko ustvarjajo prepreke, vodijo v segregacijo in izključevanje; omenjenih dejavnikov se je treba lotevati tudi s spodbujanjem izobraževanja in usposabljanja za mirno reševanje sporov;
- (b) spodbujati kampanje za dvig splošne zavesti, predvsem izobraževanje in prakse, ki se nanašajo na stanovanjsko pravico, pravico do lastništva zemljišč in dedovanja za ženske, da bi premagali obstoječe prepreke;
- (c) kritično ovrednotiti zakonske in regulativne okvire ter jih prilagoditi načelom in ciljem Svetovnega programa delovanja; zagotoviti, da se jasno navedejo in izvajajo enake pravice žensk in moških;
- (d) razviti programe za zakonsko ureditev ter določiti in izvajati take programe in projekte v posvetovanju s prizadetim prebivalstvom ter organiziranimi skupinami, ob zagotavljanju polne in enakopravne udeležbe žensk, ter upoštevanju različnih potreb, ki so povezane s spolom, starostjo, prizadetostjo in ranljivostjo;
- (e) med drugim podpirati projekte, politike in programe na ravni lokalnih skupnosti, katerih namen je odstranitev vseh preprek, ki ženskam onemogočajo dostop do cenovno dosegljivih stanovanj, lastništva zemljišč in nepremičnin, ekonomskih virov, infrastrukture in socialnih storitev, ter zagotavljati polno udeležbo žensk v vseh postopkih odločanja, s posebno pozornostjo do revnih žensk, zlasti vodij družine in žensk, ki so edine zaposlene;
- (f) izvesti zakonodajne in upravne reforme, s katerimi se ženskam omogoči enakopraven dostop do ekonomskih virov, vključno s pravico do dedovanja, lastništva zemljišč ter drugih nepremičnin oziroma imetja, posojil, naravnih virov in ustreznih tehnologij;
- (g) zavzemati se za mehanizme, s katerimi se zaščiti ženske, ki ob smrti moža tvegajo, da izgubijo svoj dom, imetje oziroma zemljo in nepremičnine.

79. Da bi olajšali dostop do zemljišč in varnost lastnine za vse

socio-ekonomske skupine, morajo vlade, vključno z lokalnimi upravami:

- (a) sprejeti zakonski in regulativni okvir, ki temelji na povečanem znanju, razumevanju in sprejemanju obstoječih praks ter mehanizmov oskrbe z zemljišči, da bi tako spodbujali partnerstva z zasebnimi podjetji in lokalnimi skupnostmi; v zakonskem in regulativnem okviru je treba natančno navesti priznane vrste zemljiške posesti in predpisati postopke za ureditev lastništva, kjer je to potrebno;
- (b) poskrbeti za institucionalno podporo, odgovornost in preglednost zemljiškega upravljanja ter točne informacije o lastništvu zemljišč, njegovih transakcijah in obstoječi ter načrtovani rabi tal;
- (c) preiskati inovativne ukrepe za večanje varnosti lastništva, ki niso legalizirane, saj je ta včasih predraga in zahteva preveč časa; med možne inovativne ukrepe štejemo dostop do posojil, kadar ne obstaja konvencionalno pravni dokaz za zemljiško lastništvo;
- (d) spodbujati ukrepe, s katerimi zagotavljamo enakopraven dostop žensk do posojil za nakup, lizing ali najem zemljišč ter enako zakonsko zaščito lastništva takih zemljišč;
- (e) izkoristiti možne prispevke ključnih zainteresiranih strani v zasebnem formalnem in neformalnem sektorju ter podpirati udeležbo nevladnih in lokalnih organizacij ter zasebnega sektorja pri participativnih in kolektivnih iniciativah in mehanizmih, glede na vrsto spora;
- (f) na naslednje načine spodbujati zlasti udeležbo organizacij iz lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij:
 - (i) kritično ovrednotiti in prilagoditi zakonske in regulativne okvire za priznavanje in spodbujanje različnih vrst organiziranja prebivalstva, ki je udeleženo pri proizvodnji, zagotavljanju in upravljanju z zemljišči, stanovanji ter storitvami;
 - (ii) preučiti možnost uvedbe finančnih sistemov, ki priznavajo organizacije kot nosilce posojil, prenos kreditov na kolektivne enote, ki jih podpira kolektivno kolateralno poroštvo ter uvesti finančne postopke,

ki so prilagojeni potrebam individualne gradnje in načinom, s katerimi prebivalstvo ustvarja prihodek ter prihranke;

- (iii) oblikovati in izvajati dopolnilne ukrepe, namenjene povečanju njihovih dosegov, vključno s fiskalno pomočjo, programi izobraževanja in usposabljanja, tehnično pomočjo in sredstvi za podporo tehnološkim inovacijam;
- (iv) podpirati povečanje kapacitet in nabiranje izkušenj nevladnih organizacij in organizacij prebivalcev, da bi tako povečali njihovo učinkovitost in bi postale kompetentni partnerji pri izvajanju nacionalnih planov delovanja na stanovanjskem področju;
- (v) spodbujati kreditne organizacije k priznanju, da smejo organizacije iz lokalnih skupnosti delovati kot poroki za tiste osebe, ki zaradi revščine ali diskriminacije nimajo drugih virov premoženja, ob posebni pozornosti potrebam žensk – posameznic.

(d) Mobiliziranje finančnih virov

80. Ustanove za stanovanjsko financiranje oskrbujejo konvencionalni trg, vendar se na potrebe velikih segmentov prebivalstva ne odzivajo vedno ustrezno, zlasti pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin, revnih ljudi in oseb z nizkimi prihodki. Da bi sprostili več domačih in mednarodnih sredstev za stanovanjsko financiranje ter razširili posojila na večje število gospodinjstev, je treba stanovanjsko financiranje celovito vključiti v širši finančni sistem in uporabiti obstoječe instrumente (ali oblikovati nove) za odzivanje na potrebe ljudi, ki imajo omejene (ali nobenih) možnosti za pridobitev posojil.

Ukrepi

81. Da bi povečali učinkovitost obstoječih sistemov stanovanjskega financiranja, morajo oblasti na ustreznih ravneh:

- (a) sprejeti politike, ki predvidevajo večjo sprostitev sredstev za stanovanjsko financiranje in omogočajo pridobitev posojil tudi revnim slojem prebivalstva, ob ohranjanju solventnosti

- kreditnih sistemov;
- (b) povečati učinkovitost obstoječih sistemov stanovanjskega financiranja;
 - (c) povečati dostopnost sistemov stanovanjskega financiranja in odpraviti vse oblike diskriminacije posojilojemalcev;
 - (d) zavzemati se za preglednost, odgovornost in etično ravnanje pri finančnih transakcijah s podporo učinkovitih zakonskih in regulativnih okvirov;
 - (e) kjer je to potrebno, oblikovati vsestransko in natančno celoto premoženjskega prava in lastniških pravic ter uveljavljati zakone o izvršbi na premoženje za lajšanje sodelovanja zasebnega sektorja;
 - (f) spodbujati zasebni sektor k sprostitvi sredstev za zadovoljevanje različnih vrst stanovanjskega povpraševanja, vključno z najemom stanovanj, vzdrževanjem in sanacijami;
 - (g) spodbujati konkurenčnost hipotekarskega trga in, kjer je to ustrezno, lajšati razvoj sekundarnih trgov in poroštev za lastninjenje;
 - (h) decentralizirati posojilne operacije hipotekarskega trga in spodbujati zasebni sektor k temu, da bi tako zagotovili boljši fizični dostop do posojil, zlasti na podeželskih območjih;
 - (i) spodbujati vse posojilne organizacije k boljšemu upravljanju in večji učinkovitosti njihovih operacij;
 - (j) spodbujati lokalne hipotekarske programe, ki so dostopni revnim, predvsem ženskam, da bi povečali njihovo produktivno zmogljivost z omogočanjem dostopa do kapitala, sredstev, posojil, zemljišč, tehnologije in informacij. To naj vse pomaga revnim zlasti ženskam povečati prihodke in izboljšati življenjske razmere ter položaj znotraj gospodinjstva.
82. Da bi oblikovali nove mehanizme stanovanjskega financiranja, morajo oblasti na ustreznih ravneh:
- (a) vpreči potencial netradicionalnih finančnih dogovorov s spodbujanjem lokalnih skupnosti, da oblikujejo stanovanjske in večnamenske lokalne razvojne kooperativne organizacije (zadruge), zlasti za oskrbo s stanovanji nižjega cenovnega raz-

- reda;
- (b) kritično ovrednotiti in okrepiti zakonski, regulativni okvir ter institucionalno bazo za mobilizacijo netradicionalnih posojilodajalcev;
 - (c) spodbujati, zlasti z odstranitvijo zakonskih in upravnih ovir, razširjenje hranilnih in kreditnih kooperativnih organizacij (zadrug) in združenj, kooperativnih bank in kooperativnih zavarovalnic ter drugih nebančnih finančnih ustanov in oblikovati hranilniške mehanizme v neformalnem sektorju, zlasti za ženske;
 - (d) podpirati partnerstva med omenjenimi kooperativnimi ustanovami in javnimi ter drugimi finančnimi ustanovami kot učinkovit način za mobilizacijo lokalnega kapitala in njegovo uporabo v lokalnih podjetniških in skupnostnih dejavnostih, katerih namen je stanovanjski in infrastrukturni razvoj;
 - (e) lajšati prizadevanja sindikatov, organizacij kmetov, žensk, potrošnikov, prizadetih oseb in drugih organizacij med prebivalstvom, ki se ukvarjajo z oblikovanjem lastnih kooperativno organiziranih ali lokalnih finančnih ustanov in mehanizmov;
 - (f) spodbujati izmenjavo informacij o novostih v stanovanjskem financiranju;
 - (g) podpirati nevladne organizacije in njihove zmožnosti za razvijanje malih hranilniških kooperativnih organizacij (zadrug), kjer je to ustrezno.

83. Da bi olajšali dostop do stanovanja tistim, ki jih ne oskrbujejo obstoječi mehanizmi financiranja, morajo oblasti kritično ovrednotiti in, kjer je to ustrezno, racionalizirati sisteme subvencioniranja s politikami, ki zagotavljajo obstojnost in funkcionalnost takih sistemov, ter tako omogočiti številnim ljudem, ki nimajo dostopa do posojil in zemljišč, vstop na trg.

(e) Zagotavljanje dostopa do osnovne infrastrukture in storitev

84. Osnovna infrastruktura in storitve na ravni lokalnih skupnosti obsega oskrbo z zdravo vodo, sanitarno ureditev, ravnanje z

odpadki, socialno skrbstvo, transportne in komunikacijske naprave in ureditve, energetska in zdravstvena služba ter služba za pomoč v sili, šole, urejeno javno varnost in upravljanje z odprtimi prostori. Pomanjkanje ustreznih osnovnih storitev, ki so eden ključnih sestavnih delov stanovanja, zahteva hud davek na človekovo zdravje, produktivnost in kakovost življenja, zlasti pri revnih ljudeh, ki živijo v urbanih ali v podeželskih območjih. Lokalni in državni/deželni oblasti nosijo glavno odgovornost za oskrbo ali omogočanje oskrbe s storitvami, kar mora biti urejeno z ustrežno zakonodajo in standardi. Pooblastila oblasti za vodenje, upravljanje in vzdrževanje infrastrukture in osnovnih storitev mora podpirati centralna vlada. Obstaja tudi več drugih akterjev, vključno z zasebnim sektorjem, lokalnimi skupnostmi in nevladnimi organizacijami, ki lahko sodelujejo pri zagotavljanju storitev in vodenju, pod usklajenim vodstvom oblasti na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi.

Ukrepi

85. Da bi varovali in ohranjali zdravje, varnost, blagostanje in izboljšano življenjsko okolje vseh ljudi in zagotavljali ustrežno in cenovno dostopno osnovno infrastrukturo ter storitve, morajo oblasti na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi organi, spodbujati in se zavzemati za:

- (a) dobavo in dostop do ustreznih količin zdrave pitne vode;
- (b) ustrežno sanitarno ureditev in okolju prijazno ravnanje z odpadki;
- (c) ustrežno mobilnost z dostopom do cenovno dosegljivega in fizično dostopnega javnega potniškega prometa in drugih komunikacijskih objektov ter ureditev;
- (d) dostop do trgov in trgovin za prodajo in nakup osnovnih dobrin;
- (e) zagotavljanje socialnih storitev, zlasti za skupine in skupnosti, ki so nezadostno oskrbovane;
- (f) dostop do javnih objektov v skupnostih, vključno s kraji bogoslužja;
- (g) dostop do trajnostnih energetskega virov;
- (h) okolju prijazne tehnologije ter za načrtovanje, oskrbo in vzdr-

ževanje infrastrukture, vključno s cestami, ulicami, parki in odprtimi prostori;

- (i) visok nivo varnosti in javne varnosti;
 - (j) uporabo različnih mehanizmov planiranja, ki zagotavljajo smiselno udeležbo, ki naj zmanjša morebitne negativne vplive dejavnosti v človekovih naseljih na biološke vire, kot so kakovostna kmetijska zemljišča in gozdovi;
 - (k) sisteme načrtovanja in izvajanja, ki celovito povezujejo vse zgoraj omenjene dejavnike v proces oblikovanja in funkcioniranja trajnostnih človekovih naselij.
86. Da bi zagotovili pravičnejšo oskrbo s sistemi osnovne infrastrukture in storitev, morajo vlade, vključno z lokalnimi upravami:
- (a) sodelovati z vsemi zainteresiranimi stranmi pri zagotavljanju komunalno opremljenih zemljišč in dodelitvi ustreznega prostora osnovnim storitvam, kakor tudi rekreacijskim namenom ter pri dodelitvi odprtega prostora v novih projektih in modernizaciji že obstoječih;
 - (b) vključiti lokalne skupnosti, zlasti ženske, otroke in prizadete osebe, v procese odločanja in določanja prednostnih nalog pri oskrbi s storitvami;
 - (c) vključiti, spodbujati in pomagati lokalnim skupnostim, zlasti ženskam, otrokom in prizadetim osebam, pri določanju standardov za objekte v skupnostih ter upravljanju z objekti in njihovem vzdrževanju;
 - (d) podpirati prizadevanja akademskih in poklicnih skupin pri analizi potreb po infrastrukturi in storitvah na ravni skupnosti;
 - (e) lajšati sprostitev skladov vseh zainteresiranih strani, zlasti zasebnega sektorja, namenjenih povečanim vlaganjem;
 - (f) oblikovati podporne mehanizme za omogočanje revnim in prizadetim osebam dostop do osnovne infrastrukture in storitev;
 - (g) odpraviti zakonske ovire, tudi tiste v zvezi z zaščito stanovanjske pravice in s posojili, zaradi katerih ženske nimajo enakopravnega dostopa do osnovnih storitev;
 - (h) zavzemati se za dialog med vsemi stranmi, da bi tako lažje zagotovili osnovne storitve in infrastrukturo.

87. Da bi zagotovili učinkovitost infrastrukture in storitve ter njihovo delovanje in vzdrževanje, morajo vlade, vključno z lokalnimi upravami:

- (a) oblikovati mehanizme za širjenje avtonomnega, preglednega in odgovornega vodenja storitev na lokalni ravni;
- (b) ustvariti okolje, ki omogoča in spodbuja zasebni sektor k sodelovanju pri učinkovitem in konkurenčnem vodenju ter oskrbi z osnovnimi storitvami;
- (c) zavzemati se za uporabo ustreznih in okolju prijaznih tehnologij infrastrukture in osnovnih storitev;
- (d) spodbujati partnerstva z zasebnim sektorjem in neprofitnimi organizacijami pri upravljanju in oskrbi s storitvami ter, kadar je to potrebno, izboljšati regulativno pristojnost javnega sektorja in uporabiti cenovne politike, ki zagotavljajo ekonomsko uravnoteženost in učinkovito uporabo storitev, kakor tudi enakopraven dostop vseh socialnih skupin do njih;
- (e) kjer je to ustrezno in izvedljivo, oblikovati partnerstva s skupinami v lokalnih skupnostih za gradnjo, vodenje in vzdrževanje infrastrukture ter storitev.

(f) Izboljšanje planiranja, oblikovanja, gradnje, vzdrževanja in preнове

88. Ob hitri urbanizaciji, rasti števila prebivalstva in industrializaciji se dogaja, da znanja, materiali in financiranje za načrtovanje, oblikovanje, gradnjo, vzdrževanje in prenovu stanovanj niso vedno na voljo ali so slabše kakovosti. Z javno politiko in zasebnimi vlaganji bi morali skupno omogočati zadostno oskrbo s stroškovno učinkovitimi gradbenimi materiali, gradbeno tehnologijo in premostitvenimi sredstvi, da bi se izognili ozkim grlom in napakam, ki zavirajo razvoj lokalnih in nacionalnih gospodarstev. Z izboljšanjem kakovosti in zmanjšanjem proizvodnih stroškov bodo stanovanja in druge strukture imele daljšo življenjsko dobo, bolje bodo zaščitene pred nesrečami in cenovno dostopne osebam z nizkimi prihodki ter prizadetim osebam, kar bo izboljševalo življenjsko okolje. Izkoristiti je treba zmožnosti gradbene industrije za ustvarjanje delovnih mest in drugih pozitivnih zunanjih socialno-ekonomskih učinkov. Njene dejavnosti je treba us-

kladiti z okoljem in izkoristiti njen prispevek k celotni gospodarski rasti, kar bo koristilo širši družbi. Zagotoviti je treba tudi institucionalno podporo v obliki industrijskih standardov in nadzora kakovosti ter pri tem posebno pozornost posvetiti učinkoviti rabi energije, zdravju, dostopnosti in varnosti ter zaščiti porabnika.

89. Dejanskih potreb posameznikov, družin in skupnosti, v katerih živijo, ne moremo zadovoljiti, če gledamo na stanovanje izolirano. Za izboljšanje življenjskih razmer je nujno potrebno zagotavljanje ustreznih socialnih storitev in objektov, izboljšanje in racionalizacija urbanega načrtovanja ter oblikovanja stanovanj, kar omogoča natančno reševanje potreb skupnosti, ter zagotavljanje tehnične pomoči in drugih ustreznih vrst pomoči prebivalcem ne-načrtovanih naselij.

Ukrepi

90. Da bi se učinkovito odzivali na potrebe po ustreznem načrtovanju, oblikovanju, gradnji, vzdrževanju in prenovi stanovanj, infrastrukture in drugih objektov oziroma naprav, morajo oblasti na ustreznih ravneh:

- (a) spodbujati in podpirati raziskovanje in študije za širjenje in razvoj prvotnih tehnik načrtovanja in oblikovanja ter meril in standardov, ki ustrezajo značilnostim prvobitnih naselij, da bi tako zadovoljili dejanske potrebe lokalnih skupnosti;
- (b) spodbujati udeležbo javnosti pri vrednotenju dejanskih potreb porabnikov, zlasti tistih glede na spol, kot delovanje, ki je celovito vključeno v postopek načrtovanja in oblikovanja;
- (c) spodbujati izmenjavo regionalnih in mednarodnih izkušenj o Najboljših praksah in lajšati prenos tehnik načrtovanja, oblikovanja in gradnje;
- (d) večati sposobnosti oziroma pristojnosti organizacij za usposabljanje in nevladnih organizacij da se poveča število in profili usposobljenih delavcev v gradbeni industriji ter spodbujati vajeniške programe, zlasti za ženske;
- (e) uporabiti dogovore z organizacijami iz lokalnih skupnosti in, kjer je to ustrezno, neformalnim sektorjem za načrtovanje, oblikovanje, gradnjo, vzdrževanje in prenovu stanovanj in lokalnih storitev. Zlasti v naseljih, kjer imajo prebivalci nizke

- prihodke, naj bo poudarjen na večji udeležbi lokalnih skupnosti, kar naj privede do večjih kratkoročnih in dolgoročnih pridobitev lokalnih skupnosti;
- (f) večati sposobnost in pristojnost tako javnega kot zasebnega sektorja za oskrbo z infrastrukturo s pomočjo stroškovno učinkovitih, delovno intenzivnih metod (kjer je to ustrezno) in tako čimbolj vplivati na ustvarjanje delovnih mest;
 - (g) spodbujati raziskovalno delo, izmenjavo informacij in povečanje zmogljivosti v zvezi s cenovno dostopnimi in tehnično ter okolju neškodljivimi gradbenimi, vzdrževalnimi in prenovitvenimi tehnologijami;
 - (h) spodbujati inženirje, arhitekte, načrtovalce in pogodbenike ter njihove stranke k oblikovanju in gradnji dostopnih, energetsko učinkovitih struktur in objektov, ob uporabi lokalno dosegljivih sredstev ter k zmanjšanju porabe energije v obstoječih zgradbah;
 - (i) nuditi usposabljanje strokovnjakom in izvajalcem v gradbenem in razvojnem sektorju za posodobitev njihovih spretnosti in znanj, da bi tako spodbudili razvoj stanovanjskih programov, ki ustrezajo interesom in potrebam žensk, prizadetih oseb in zapostavljenih skupin, ter zagotovili njihovo udeležbo v vseh fazah procesa stanovanjske gradnje;
 - (j) sprejeti in zagotavljati uveljavljanje ustreznih standardov z načrtovanjem, oblikovanjem, gradnjo, vzdrževanjem in prenovo;
 - (k) podpirati pobude zasebnega sektorja pri zagotavljanju premostitvenih posojil gradbenim izvajalcem ob sprejemljivih obrestnih merah;
 - (l) podpirati strokovne skupine pri nujenju tehnične pomoči pri načrtovanju, oblikovanju, vzdrževanju, prenovi in upravljanju organizacijam v lokalnih skupnostih, nevladnim organizacijam in drugim udeleženi v dejavnostih samopomoči ter lokalnem razvoju;
 - (m) krepiti vladne regulativne in inšpekcijske sisteme ter jih napraviti bolj pregledne;
 - (n) skupaj s strokovnimi združenji kritično ovrednotiti in popraviti gradbene predpise in pravila, ki temeljijo na obstoječih

- standardih inženirske, gradbene in načrtovalne prakse, lokalnih pogojev in stopnji administrativne popustljivosti, ter sprejeti izvajalske standarde;
- (o) podpirati nevladne organizacije in druge skupine pri zagotavljanju polne in enakopravne udeležbe žensk in prizadetih oseb pri načrtovanju, oblikovanju in gradnji stanovanj, ki ustrezajo njihovim posebnim individualnim in družinskim zahtevam.
91. Da bi spodbujali in podpirali ustrezno oskrbo z lokalno izdelanimi, okolju prijaznimi, cenovno dostopnimi in trpežnimi osnovnimi gradbenimi materiali, morajo vlade na ustreznih ravneh, skupaj z ostalimi zainteresiranimi stranmi:
- (a) Spodbujati in podpirati oblikovanje ter širjenje okolju prijazne, manjše, lokalne industrije gradbenih materialov ter povečanje njene proizvodnje in komercializacije, med drugim z zakonskimi in fiskalnimi pobudami ter nudenjem posojil, možnosti za znanstveno in raziskovalno dejavnost ter informacij;
- (b) v skladu s potrebami zagotavljati politike in smernice za lajšanje poštene tržne konkurence na področju gradbenih materialov, z večjo udeležbo lokalnih zainteresiranih strani, ter oblikovati javni mehanizem za uveljavljanje teh politik in smernic;
- (c) zavzemati se za izmenjavo informacij in pretok okolju prijaznih, cenovno dosegljivih in dostopnih gradbenih tehnologij ter lajšati njihov prenos;
- (d) ob posvečanju ustrezne pozornosti varnostnim potrebam na novo oblikovati in sprejeti gradbene standarde in spremljevalne akte (kjer je to ustrezno), da bi spodbujali in dovolili uporabo cenejših gradbenih materialov v stanovanjskih projektih, ter dovolili uporabo takih materialov v javni gradnji;
- (e) kjer je to ustrezno, zavzemati se za partnerstva z zasebnim sektorjem in nevladnimi organizacijami pri oblikovanju mehanizmov za komercialno proizvodnjo in distribucijo osnovnih gradbenih materialov za gradbene programe samopomoči;
- (f) redno ovrednotiti doseženi napredek pri izpolnjevanju zgornjih ciljev.

92. Da bi povečali lokalno sposobnost za okolju prijazno proizvodnjo gradbenih materialov in gradbenih tehnik, morajo oblasti, vključno z lokalnimi, v sodelovanju z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) okrepiti in podpirati raziskave, ki si prizadevajo odkriti nadomestke za neobnovljive vire ali čimbolj povečati izkoristek njihove uporabe ter zmanjšati onesnaževanje, ki ga povzročajo, ob posvečanju posebne pozornosti recikliranju, ponovni uporabi odpadnih materialov in intenzivnejšemu pogozdovanju;
- (b) spodbujati in širiti uporabo okolju prijaznih in varnih proizvodnih tehnologij z majhno porabo energije, kar moramo podpreti z ustreznimi normami in učinkovitimi regulativnimi ukrepi;
- (c) sprejeti take politike in prakse za delo v rudnikih in kamnolomih, ki zagotavljajo, da se okolju prizadane kar najmanjšo škodo;

4. Ranljive skupine in ljudje s posebnimi potrebami

93. Ranljivost in zapostavljenost pogosto povzročajo marginalizacija in izključevanje ljudi iz glavnega socialno-ekonomskega toka življenja ter postopkov odločanja, pa tudi pomanjkanje enakopravnega dostopa do sredstev in priložnosti. Če želimo zmanjšati ranljivost in zapostavljenost ljudi, je treba izboljšati in zagotoviti dostop pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin do stanovanj, financiranja, infrastrukture, osnovnih socialnih storitev, varnostnih sistemov in postopkov odločanja v nacionalnem in mednarodnem okolju. Razume se, da niso vsi pripadniki ranljivih in zapostavljenih skupin ranljivi in zapostavljeni v vseh situacijah. Ranljivost in zapostavljenost večinoma povzročajo okoliščine in ne toliko prirojene ali samo po sebi umevne značilnosti. Zavedamo se, da na njih med drugim vplivajo razmere v stanovanjskem sektorju in dostopnost, uveljavljanje in učinkovitost zakonske zaščite, ki zagotavlja enakopraven dostop do sredstev in priložnosti, ter so pripadniki določenih skupin bolj izpostavljeni ranljivosti in zapostavljanju z ozirom na kvaliteto stanovanj in razmere v človekovih naseljih. Pripadniki ranljivih in zapostavljenih skupin so še pose-

bej ogroženi, kadar nimajo zagotovljene stanovanjske pravice ali osnovnih storitev ali so izpostavljeni nesorazmerno velikim slabim vplivom na okolje in zdravje, ali so nenamerno ali namerno izključeni iz stanovanjskega trga in trga storitev.

94. Ustrezno stanovanje moramo priznati za pomemben sestavni del posebne skrbi in pomoči, do katere imajo pravico otroci in njihove družine ter otroci, ki živijo izven svojih družin ali ki nimajo družine. Posebno skrb je treba posvetiti potrebam otrok, ki živijo v težkih pogojih.

95. Če človek nima ustreznega stanovanja ali ga sploh nima, to prispeva k izgubi dostojanstva, varnosti in zdravja, zlasti beguncem, drugih preseljenih oseb, ki potrebujejo mednarodno zaščito, ter oseb, ki so preseljene v okviru lastne države. Povečati je treba podporo, namenjeno mednarodni zaščiti in pomoči beguncem, zlasti ženskam in otrokom, ki so posebno ranljivi.

Ukrepi

96. Da bi odpravili ovire in diskriminacijo pri zagotavljanju stanovanj, morajo vlade, vključno z lokalnimi upravami:

- (a) kritično ovrednotiti in popraviti zakonske, fiskalne in regulativne okvire, ki ovirajo delovanje stanovanjskih sektorjev;
- (b) kjer je to ustrezno, z zakonodajo, pobudami in drugimi sredstvi podpirati organizacije ranljivih in zapostavljenih skupin, tako da se te lahko zavzemajo za svoje interese in dejavno vključijo v odločanje o ekonomskih, socialnih in političnih vprašanjih na lokalni in državni ravni;
- (c) oblikovati zakone in predpise, ki so usmerjeni v preprečevanje diskriminacije in odstranitev ovir, in, kjer taki zakoni in predpisi že obstajajo, zagotavljati njihovo uveljavljanje in izvajanje;
- (d) sodelovati s kooperativnimi organizacijami (zadrugami) v lokalnih skupnostih in z lokalnimi skupnostmi ter drugimi zainteresiranimi stranmi, da bi povečali zavedanje javnosti o potrebi po odstranitvi predsodkov in diskriminacije pri stanovanjskih transakcijah in zagotavljanju storitev;
- (e) upoštevati možnost pridružitve ustreznim dokumentom sistema Združenih narodov, ki med drugim obravnavajo zna-

čilne in posebne potrebe pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin, kot so Konvencija o statusu beguncev iz leta 1951 in Protokol o statusu beguncev (the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees) in (Protocol Relating to the Status of Refugees), Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (the International Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), Mednarodna konvencija o pravicah otroka (the International Convention on the Rights of the Child) in Mednarodna konvencija o varstvu pravic vseh migrantnih delavcev in članov njihovih družin (the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families), ter preučiti možnost upoštevanja Standardnih pravil Združenih narodov o enakopravnih možnostih za prizadete osebe (the United Nations Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities).

- (f) zavzemati se za sisteme javnega prometa, ki so cenovno dosegljivi in dostopni, da bi tako ranljivim skupinam približali večje število stanovanj in delovnih mest;
- (g) omogočiti ranljivim in zapostavljenim skupinam dostop do informacij in možnosti za udeležbo v postopku lokalnega odločanja o vprašanih skupnosti in o stanovanjskih vprašanjih, ki jih zadevajo;
- (h) zagotoviti širšo oskrbo z vodo in sanitarnimi storitvami, da bi ranljivim in zapostavljenim skupinam zagotovili dostop do ustreznih količin zdrave vode in higienske sanitarne ureditve.

97. Da bi zadostili stanovanjskim potrebam pripadnikov ranljivih skupin, morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi upravami, v sodelovanju z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) kjer je to ustrezno, zagotoviti načrtovane ciljne in pregledne subvencije, socialne storitve in različne vrste zaščitnih sistemov za najbolj ranljive skupine;
- (b) sodelovati z zasebnim in neprofitnim sektorjem ter organizacijami v lokalnih skupnostih in z drugimi udeleženci pri pridobivanju ustreznega stanovanja za pripadnike ranljivih skupin ter se posebej prizadevati odstraniti vse fizične ome-

- jitve, ki ovirajo neodvisno življenje prizadetih oseb in starejših ljudi;
- (c) prizadevati si pridobiti posebne stanovanjske objekte in rešitve za člane ranljivih skupin, na primer zatočišča za ženske – žrtve nasilja, ali skupne stanovanjske rešitve za duševno ali fizično prizadete osebe;
 - (d) poskrbeti za okolje, ki omogoča pripadnikom ranljivih skupin sodelovati v socialnem, ekonomskem in političnem življenju njihovih skupnosti in države.
98. Da bi zmanjšali ranljivost, morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi upravami:
- (a) skupaj z nevladnimi organizacijami in tistimi iz lokalnih skupnosti pomagati pripadnikom ranljivih skupin, da si pridobijo stanovanjsko pravico;
 - (b) zaščititi vse ljudi pred nasilnimi razlastitvami in nuditi zakonsko zaščito ter popravo nasilnih razlastitev, ki so v nasprotju z zakonom, ob upoštevanju človekovih pravic; kadar so razlastitve neizogibne, zagotoviti ustrezne alternativne rešitve;
 - (c) zavzemati se za in podpirati stanovanjske programe in pobude samopomoči;
 - (d) kjer je to ustrezno, zavzemati se za upoštevanje in uveljavljanje vseh zdravstvenih zakonov in tistih v zvezi z okoljem, zlasti na območjih, kjer živijo ranljive skupine z nizkimi prihodki;
 - (e) lajšati delovanje, ki je med drugim usmerjeno v zagotavljanje zakonite stanovanjske pravice, večanje kapacitet in večjo dostopnost do posojil, ki lahko (poleg subvencij in drugih finančnih instrumentov) nudijo zaščitne sisteme, ki zmanjšujejo ranljivost;
 - (f) prizadevati si za izvajanje politik, s katerimi bi ranljivim skupinam približali informacije in posvetovanja;
 - (g) izboljšati dostopnost pravnih informacij in pomoči ranljivim skupinam;
 - (h) zavzemati se za uporabo sredstev za preprečevanje in lajša-

C. Trajnostni razvoj človekovih naselij v urbanizirajočem se svetu

I. Uvod

99. Med najbolj značilnimi in pomembnimi spremembami človekovih naselij so hitra urbanizacija, koncentracija urbanega prebivalstva v velikih mestih, raztezanje mest na širša geografska območja in hitra rast velemest. Do leta 2005 bo večina svetovnega prebivalstva živela v urbanih območjih, približno 40 odstotkov tega prebivalstva pa bo otrok. Urbana območja bodo močno vplivala na svet enaindvajsetega stoletja; na ekonomsko, okoljsko in socialno blagostanje urbanega in podeželskega prebivalstva pa bo vedno bolj vplivala njuna medsebojna odvisnost. Med ekonomske in socialne dejavnike, ki bodo vplivali na ta proces, spadajo rast števila prebivalstva in prostovoljna ter neprostovoljna migracija, možnosti za zaposlitev, za kulturna pričakovanja, spremenjeni vzorci potrošnje in proizvodnje ter resna neravnotežja in razlike med regijami.

100. Glede na izjemno velike izzive, ki jih predstavljajo človekova naselja, mora družba ceniti in izkoristiti modrost, znanje in spretnosti vsakega človeka. Trajnostni razvoj človekovih naselij zahteva kooperativno in dopolnilno delovanje vseh zainteresiranih strani. Kombinacija zainteresiranih strani za sodelovanje, je lahko v vsakem posamičnem primeru različna in odvisna od tega, kdo je odgovoren za reševanje problema, ki se ga lotevajo, ter koga vprašanje zadeva. Na splošno velja, da med zainteresirane strani spadajo ženske in moški vseh starosti, oblasti na ustrezni ravni, nevladne organizacije, tiste iz lokalnih skupnosti, poslovne organizacije, organizacije delavcev in organizacije za varstvo okolja.

101. Trajnostne uravnoveženosti svetovnega okolja in človeškega življenja ne bomo dosegli, če ne bomo tako v urbanih kot podeželskih naseljih dosegli večje ekonomske in socialne dinamike ter varovanja okolja, ob polnem spoštovanju kulturne, religiozne in naravne dediščine ter raznolikosti. Urbana naselja so središča človekovega razvoja in zaščite svetovnih naravnih virov, saj so urbana naselja zmožna preživeti veliko število ljudi in ob tem zmanjšati njihov vpliv na naravno okolje. Kljub temu je res, da se v številnih mestih razvijajo škodljivi vzorci rasti, proizvodnje in potrošnje, rabe tal, mobilnosti in se slabša njihova fizična struktura.

Ti problemi se pogosto ujemajo z onesnaževanjem tal, zraka in vode, razsipavanjem z viri in uničevanjem naravnih virov. V nekaterih človekovih naseljih je omejena tudi oskrba z vodo, sanitarna ureditev in odstranjevanje odpadnih voda, odvisna so od strupenih in neobnovljivih energetskih virov, opazno pa je tudi nepreklicno siromašenje biološke raznolikosti. Številne od teh trendov še poglobljata hitra rast prebivalstva in intenzivna migracija iz podeželskih v urbana območja. Demografski dejavniki lahko, skupaj z revščino, pomanjkanjem dostopa do virov in netrajnostnimi ter neuravnoteženimi vzorci proizvodnje in potrošnje, zlasti v industrializiranih državah, povzročijo ali zaostrijo problem slabšanja okolja in dokončno izrabo naravnih virov, ter tako preprečijo ali močno zavrejo trajnostni razvoj. Zato se v močno urbaniziranem svetu nakazuje, da bo trajnostni razvoj močno odvisen od zmogljivosti urbanih in metropolitanskih območij za nadziranje vzorcev proizvodnje in potrošnje ter od prometnih sistemov in sistemov za ravnanje z odpadki, ki so potrebni za ohranjanje okolja.

102. Oblasti na lokalni ravni so lahko učinkovit partner pri doseganju funkcionalnosti, pravičnosti in trajnostne uravnoteženosti človekovih naselij, saj je njihova upravna raven najbližja ljudem. Vlade morajo priznati bistveno vlogo lokalnih oblasti pri zagotavljanju storitev in omogočanju ljudem zagotavljati ekonomski razvoj, socialno blaginjo in varstvo okolja v njihovih skupnostih ter priznati tudi pomen mednarodnega sodelovanja med lokalnimi oblastmi. Ti lahko oblikujejo, vodijo in vzdržujejo ekonomsko, socialno in okoljsko infrastrukturo, nadzirajo procese načrtovanja, vzpostavljajo lokalne politike ravnanja oziroma varstva okolja in pomagajo pri izvajanju nacionalnih in subnacionalnih okoljevarstvenih politik. Prav tako imajo ključno vlogo pri izobraževanju in aktiviranju prebivalstva ter odzivanju na javne zahteve po spodbujanju trajnostnega razvoja.

103. Na konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju (the United Nations Conference on Environment and Development) se je mednarodna skupnost sporazumela o vrsti ciljev in dejanjih, ki so usmerjeni v spodbujanje trajnostnega razvoja človekovih naselij. V 7. poglavju Agende 21 so za sektor naselij razvili koncept politike omogočanja³, v okviru katerega si udeleženci s partnerstvom med javnim, zasebnim in lokalnim sektorjem prizadevajo izboljšati socialno, ekonomsko in okoljsko/prostorsko kakovost človekovih naselij ter življenjsko in delovno okolje vseh ljudi, zlasti revnih

v urbanih in podeželskih območjih. V postopkih odločanja so dali poseben poudarek udeležbi posameznih delov skupnosti, zlasti žensk, prvotnih prebivalcev, starejših in prizadetih oseb. Okvir "lokalne Agende 21" poudarja potrebo po tem, da lokalne oblasti pri spodbujanju in izvajanju učinkovitih strategij trajnostnega razvoja sodelujejo z vsemi stranmi, vključno s posamezniki, družbenimi skupinami in zasebnim sektorjem.

104. V procesu urbanizacije politike in programi trajnostnega razvoja človekovih naselij, tako v podeželskih kot urbanih območjih, zahtevajo močne subnacionalne vladne ustanove/izpostave, ki delujejo v partnerstvu z vsemi. Take ustanove so v številnih državah še šibke, njihovo učinkovitost pa ogrožajo problemi političnega regionalizma in etnični spopadi. Zaradi teh zaskrbljujočih dejstev in zahtev je treba izvajati regionalni in medsektorski pristop k načrtovanju človekovih naselij, takšen, ki poudarja ruralno-urbane povezave in vasi in mesta obravnava kot dva dela nepretrganega sistema človekovih naselij v skupnem ekosistemu.

105. Mesta imajo mreže povezav, ki se vedno bolj raztezajo izven njihovih meja. Za trajnostni razvoj je treba preučiti nosilnost celotnega ekosistema, ki podpira tak razvoj, vključno s preprečevanjem in ublažitvijo škodljivih učinkov na okolje, ki se pojavljajo izven urbanih predelov. Nevarno odstranjevanje (odlaganje) odpadkov povzroča degradacijo naravnega okolja: prizadeti so naravni geološki rezervoarji, obalne cone, oceani, močvirja, naravni habitati, gozdovi in drugi občutljivi ekosistemi, prav tako pa tudi naselitvena območja prvotnih prebivalcev. Vse čezmejne premike nevarnih odpadkov in snovi morajo podpisnice izvajati v skladu z ustreznimi mednarodnimi sporazumi. Hitra urbanizacija obalnih območij povzroča pospešeno slabšanje stanja v obalnih in morskih ekosistemih.

106. Raznolikost tipov človekovih naselij je ključni del procesa oblikovanja pravičnih in trajnostnih družb. Življenjske in delovne pogoje v vseh človekovih naseljih, vključno z regionalnimi urbanih središči, podeželskim storitvenimi središči, podeželskimi vasi, podeželskimi skupnostmi, trgi in vasm, je treba izboljšati, s posebnim poudarkom na stanovanjih, na socialni in fizični infrastrukturi in storitvah. Ohranjanje in razvoj podeželskih naselij terja trajnostneno kmetijsko in gozdarsko dejavnost ter izboljšanje agrikulturne tehnologije, ekonomsko razpršitev in raznolikost ter razširjene zaposlitvene možnosti, ki jih lahko ustvarimo s spodbu-

janjem ustreznih in za okolje uravnoveženih vlaganj v industrijo in z njo povezane ekonomske proizvodne in storitvene dejavnosti.

107. Da bi ublažili neuravnovežen geografski razvoj človekovih naselij in učinkovito okrepili oblikovanje dinamičnega gospodarstva, bi morali oblasti na ustreznih ravneh oblikovati partnerstva z ustreznimi zainteresiranimi stranmi za spodbujanje trajnostnega razvoja in upravljanja mest vseh velikosti. Morali bi ustvarjati pogoje, ki zagotavljajo, da različna mesta nudijo zaposlitvene možnosti in storitve v postopku zagotavljanja ekonomskega razvoja, socialnega skrbstva in varstva okolja. Oblikovati bi morali strategije in podpirati ukrepe, ki se ukvarjajo z vprašanji gibanja prebivalstva, ki vodi do ekstremnih koncentracij prebivalstva na določenih območjih, pritiska na občutljive ekosisteme, kot so obalna območja, in povzroča zmanjšanje števila prebivalstva v drugih območjih.

108. Za spodbujanje trajnostnega razvoja človekovih naselij je tako potrebno mednarodno sodelovanje, vključno s sodelovanjem med mesti. Glede na kontekst in odvisno od potreb velikih in manjših mest ter vasi v vsaki državi in regiji je treba posebno pozornost posvetiti najbolj odločilnim vprašanjem, kot so (na primer) spreminjajoči vzorci proizvodnje in potrošnje, učinkovitost ravnanja z energijo, trajnostno upravljanje z viri in zemljišči, odprava revščine, vprašanja prebivalstva in zdravstva, oskrba z vodo, sanitarna ureditev in ravnanje z odpadki, preprečevanje in ublažitev nesreč ter pripravljenost nanje in ukrepanje do njih, kulturna, naravna in zgodovinska dediščina, varstvo okolja, industrija, infrastruktura in osnovne storitve, kot so zdravstvene in izobraževalne in druge storitve. Habitat II nudi priložnost, da se preverijo vplivi, ki jih bodo imeli sedanji vzorci razvoja človekovih naselij na doseganje ciljev, ki so jih določile tudi nedavne druge konference Združenih narodov. S posebno pozornostjo je treba spremljati trende urbanega razvoja, da bi dosegli zanesljivo in funkcionalno izvajanje trajnostnega razvoja človekovih naselij, tako v urbanih kot podeželskih območjih.

2. Trajnostna raba tal

109. Zemlja je nujna za oskrbo s hrano, vodo in energijo za številne življenjske sisteme in je odločilnega pomena za človekovo dejavnost. V hitro rastočih urbanih območjih je dostop do zemljišč vedno težji zaradi nasprotujočih si zahtev stanovanjskega sektor-

ja, industrije, trgovinskih dejavnosti, infrastrukture, transportnih in kmetijskih potreb ter potrebe po odprtih prostorih in zelenih površinah, obenem pa tudi potrebe po varstvu občutljivih ekosistemov. Zaradi rastočih cen zemljišč na urbanih območjih revni ljudje in pripadniki drugih ranljivih in zapostavljenih skupin nimajo dostopa do njih, torej takšnih, katerih lokacija ne predstavlja posebnega ekonomskega, okoljskega ali zdravstvenega tveganja za prebivalce, zaradi bližine onesnažujočih industrijskih objektov, neustreznih geografskih pogojev ali izpostavljenosti naravnim nesrečam. Ena osnovnih nalog, potrebnih za doseganje cilja trajnostnega razvoja urbanega sveta, je usklajevanje razvoja urbanih območij z naravnim okoljem in celotnim sistemom naselij. Med sredstva za doseganje fizično bolj uravnoteženega razvoja ne spadajo le specifične urbane in regionalne politike in zakonski, ekonomski, finančni, kulturni in drugi ukrepi, temveč tudi inovativne metode urbanega načrtovanja, oblikovanja ter urbanega razvoja, revitalizacija in upravljanje. Treba je celovito povezati nacionalne, subnacionalne in lokalne politike ter programe. V zvezi s tem morajo oblasti v skladu s svojimi zmožnostmi in pristojnostjo uporabljati pristop po načelu previdnosti⁵, določen v Deklaraciji iz Ria o okolju in razvoju (the Rio Declaration on Environment and Development); zaželeno je tudi uporabljati vrednotenje vplivov na okolje in družbo.

110. Raba tal je tesno povezana z upravljanjem vodnih virov zaradi potrebe po zaščiti naravnih vodnih rezervoarjev in drugih virov sveže vode pred škodljivimi vplivi človekovih naselij. Posebno pozornost je treba posvetiti lociranju potencialno nevarnih dejavnosti stran od občutljivih območij. Oceane in obalne predele je treba zavarovati pred onesnaževanjem s kopnega.

111. Številna mesta potratno uporabljajo periferna zemljišča za namene, povezane z urbanih dejavnostmi. Ob tem so obstoječa, komunalno urejena zemljišča in infrastruktura pogosto nezadostno razvita in uporabljana. Da bi se izognili neuravnoteženi, nezdravi in netrajnostni rasti naselij, se je treba zavzemati za take rabe tal, ki vplivajo na čim večje zmanjšanje prometnih potreb, varčevanje z energijo in ki varujejo odprte in zelene površine. Izjemno pomembni so ustrezna gostota poselitve in smernice za mešano rabo tal. Ponovno je treba skrbno preučiti nacionalne, subnacionalne in lokalne politike in razvojne načrte, da bi zagotovili optimalno uporabo tal in geografsko bolj uravnotežen ekonom-

ski razvoj, vključno z zaščito neobhodno potrebnih kmetijskih zemljišč; takih, na katerih se ohranjajo biološka raznolikost, kakovost vode in stalna količina podtalnice; občutljivih območij, vključno z obalnimi predeli in drugih občutljivih območij, ki so potrebna zaščite.

112. Zelene površine in vegetacijska rast v urbanih in obrobni urbanih območjih so nujne za biološko in hidrološko ravnovesje ter gospodarski razvoj. Vegetacija ustvarja naravne habitate in omogoča boljšo absorpcijo deževnice po naravni poti, kar pomeni prihranke pri vodnem gospodarstvu. Zelene površine in vegetacija igrajo pomembno vlogo tudi pri zmanjšanju onesnaženosti zraka in ustvarjanju ustrežnejših klimatskih pogojev, s tem pa izboljšujejo mestno življenjsko okolje v mestih in drugih naseljih. V načrtovanje urbanih in periurbanih območij je treba vključiti tudi zdrave in okolju prijazne kmetijske dejavnosti ter oskrbo s skupnimi zemljišči.

Ukrepi

113. Oblasti na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi upravami in drugimi zainteresiranimi stranmi, morajo ob podpori ustreznih mednarodnih in regionalnih ustanov podpirati prizadevanja, da bi v človekovih naseljih oblikovali trajnostno rabo tal in načrtovanje. Za uresničenje teh ciljev morajo storiti naslednje:

- (a) oblikovati zakonske okvire za lajšanje razvoja in izvajanja – na nacionalnem, subnacionalnem in na lokalnem nivoju – javnih načrtov in politik trajnostnega urbanega razvoja in prenove, rabe tal, stanovanjskega načrtovanja in politike ter izvajanja izboljšanega vodenja urbane rasti;
- (b) zavzemati se za učinkovite in dostopne zemljiške trge, ki se odzivajo na povpraševanje in zadovoljujejo potrebe skupnosti;
- (c) kjer je to ustrezno, oblikovati stanje spodbude in ukrepe za nadziranje rabe tal, vključno z načrtovalskimi rešitvami rabe tal, ki so namenjeni bolj racionalni in trajnostni rabi omejenih zemljiških virov;
- (d) posvečati večjo pozornost izpolnjevanju zahtev naselij po kapitalskih vlaganjih s pomočjo strategij in politik aktivacije sredstev, s katerimi se olajša večji pritok zasebnih vlaganj v

- urbani razvoj na lokacijah, ki prispevajo k trajnostni rabi tal;
- (e) spodbujati partnerstva med javnim, zasebnim in prostovoljnim sektorjem ter drugimi zainteresiranimi stranmi pri upravljanju z zemljiškimi viri, da bi tako izvajali trajnostni urbani razvoj;
 - (f) zavzemati se za tako urbano načrtovanje, ki ne locira onesnažujoče industrijske objekte v stanovanjska območja;
 - (g) preprečiti ali čim bolj zmanjšati onesnaževanje in izpostavljenost onesnaženju iz industrijskih objektov, ob hkratnem spodbujanju takih pobud urbanega načrtovanja, ki odvrta od nesorazmerno obsežnega lociranja onesnažujočih industrijskih objektov na območjih, kjer živijo revni ali pripadniki ranljivih in zapostavljenih skupin;
 - (h) razvijati in podpirati izvajanje izboljšanih praks upravljanja z zemljišči, ki celovito obravnavajo zahteve po urbanih zemljiščih za stanovanjske potrebe, industrijske, trgovinske, infrastrukturne in transportne potrebe, zelene površine in pogozdena območja, ob upoštevanju potreb po površinah, namenjenih za vsakodnevne dejavnosti – igrišča, parke, šport in rekreacijo, vrtnarjenje in urbano kmetijstvo;
 - (i) zavzemati se za tesno medsebojno povezovanje zemljiškega načrtovanja z načrtovanjem komunikacij in prometa, da bi spodbujali vzorce razvoja, ki zmanjšujejo potrebo po njem;
 - (j) razvijati in uporabljati integrirane načrte za ravnanje z obalnimi območji, da bi tako zagotovili ustrezen razvoj ter ohranili obalne vire;
 - (k) zavzemati se za uporabo sredstev in razvoj kapacitet preglednega urbanega nadzora in poročanja, ki naj temeljita na ustreznih kazalcih okoljevarstvene, prostorske, ekonomske in socialne kakovosti posameznih mest in drugih naselij;
 - (l) s predpisi urediti udeležbo pri doseganju cilja trajnostnih človekovih naselij – z oblikovanjem in podpiranjem strategij in mehanizmov, ki spodbujajo odprt dialog, v katerem sodelujejo vsi zainteresirani, ob posvečanju posebne pozornosti potrebam in prednostnim nalogam v zvezi z ženskami, manjšinami, otroki, mladino, prizadetimi osebami, starejšimi, revnimi in izoliranimi oziroma izključenimi osebami;
 - (m) zavzemati se za Najboljše prakse zemljiškega upravljanja v

- naseljih – take, ki naj izhajajo iz skupnosti;
- (n) krepiti zmogljivosti v okviru integriranega upravljanja z okoljem.
114. Da bi razvijali in podpirali izboljšano in integrirano zemljiško upravljanje, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi:
- (a) oblikovati integrirane zemljiške informacijske sisteme in integrirane sisteme zemljiške kartografije;
 - (b) oblikovati strukture za uveljavljanje zakonov in predpisov o upravljanju z zemljišči, da bi vzpostavili večjo uspešnost in učinkovitost izvajanja in prizivov;
 - (c) razviti zemljiški trg z oblikovanjem učinkovitega zakonskega okvira, ki vključuje okoljevarstvena vprašanja in obsega različne sisteme stanovanjskih pravic;
 - (d) ob udeležbi vseh zainteresiranih strani oblikovati celovite in okolju prijazne strategije rabe tal na lokalni ravni.

3. Socialni razvoj: odprava revščine, oblikovanje produktivne zaposlitve in socialna integracija

115. Z odpravo revščine je nerazdružljivo povezano zavzemanje za pravična, socialna, funkcionalna in stabilna človekova naselja. Prizadevanja Mednarodnega leta za odpravo revščine (the International Year for the Eradication of Poverty) in Mednarodnega desetletja za odpravo revščine (the International Decade for the Eradication of Poverty) izvajata tudi mednarodna skupnost, ki se zaveda feminizacije revščine. Revščina ima veliko obrazov, kaže se tudi v obliki brezdomstva in pomanjkanju ustreznega stanovanja. Za njeno odpravo so med drugim potrebne: stabilne makroekonomske politike, usmerjene v ustvarjanje zaposlitvenih možnosti, enakopraven in splošen dostop do ekonomskih priložnosti (in posebna prizadevanja, da bi ta dostop olajšali prizadetim osebam); izobraževanje in usposabljanje, ki bosta spodbujala stabilno preživljanje prebivalstva s svobodno izbrano produktivno zaposlitvijo in delom; ter osnovne storitve, vključno z zdravstvom. Vendar velja, da pri tem ne obstajajo splošno veljavne rešitve. Revnim ljudem je treba omogočati svobodno izbrano udeležbo v vseh vidikih političnega, ekonomskega in socialnega življenja. Med ključ-

ne elemente strategije za odpravo revščine spadajo politike, namenjene zmanjšanju neenakosti, povečanju priložnosti, izboljšanju in zagotavljanju dostopa do virov, zaposlitve in prihodka; podpiranje podeželskega razvoja in ukrepov za izboljšanje ekonomskih, socialnih in okoljskih razmer v podeželskih območjih; zagotavljanje socialnega varstva za tiste, ki se sami ne morejo vzdrževati; priznavanje potreb in spretnosti žensk; razvijanje človeških virov; izboljšanje infrastrukture, vključno s komunikacijskimi napravami, lajšanje dostopa do nje; ter podpiranje domačih politik, ki so usmerjene v izpolnjevanje osnovnih potreb vseh ljudi.

Ukrepi

116. Da bi spodbujali enakopraven dostop vseh ljudi do poštene in pravične oskrbe s storitvami v naseljih, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) oblikovati in izvajati politike integriranega razvoja človekovih naselij, da bi zagotovili enakopraven dostop do osnovnih storitev (vključno z zagotavljanjem zanesljive oskrbe s hrano) in njihovo vzdrževanje; nadalje, da bi zagotovili izobraževanje; zaposlitev in preživetje; osnovne storitve zdravstvenega varstva; čisto pitno vodo in sanitarno ureditev; ustrezno bivališče; dostop do odprtih in zelenih površin, pri čemer imajo prednost potrebe in pravice žensk ter otrok, saj prav oni pogosto nosijo najtežje breme revščine;
- (b) kjer je to ustrezno, preusmeriti javna sredstva v spodbujanje upravljanja z nivoja skupnosti s storitvami in infrastrukturo ter spodbujati sodelovanje zasebnega sektorja in lokalnih prebivalcev, tudi revnih, žensk, prizadetih, prvotnih prebivalcev in pripadnikov zapostavljenih skupin, pri določanju javnih potreb po storitvah, prostorskem načrtovanju in oblikovanju, zagotavljanju in vzdrževanju urbane infrastrukture ter odprtih in zelenih površin.

117. Da bi spodbujali socialno integracijo, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, zavedajoč se pomena prostovoljnih prispevkov in tesnem sodelovanju z nevladnimi organizacijami, organizacijami v skupnostih, kooperativnim sektorjem (zadružništvom) in javnimi ter zasebnimi ustanovami:

- (a) prepovedati diskriminacijske, izključevalne prakse v zvezi z bivališči, zaposlovanjem in dostopom do socialnih in kulturnih storitev;
- (b) nuditi priložnosti in fizične prostore za spodbujanje pozitivne interakcije med kulturno različnimi skupinami;
- (c) vključiti marginalizirane in/ali zapostavljene skupine in posameznike v načrtovanje, odločanje, nadzor in vrednotenje razvoja človekovih naselij;
- (d) spodbujati, v sodelovanju z ustreznimi zainteresiranimi stranmi, vključno s starši, ki jih zadeva izobraževanje njihovih otrok, oblikovanje šolskih učnih načrtov, programov izobraževanja in centrov v skupnostih, ki so usmerjeni v razvijanje razumevanja ter sodelovanja med pripadniki različnih kultur.

118. Revščina v urbanih in podeželskih območjih ter nezaposlenost predstavljata hudi oviri za razvoj človekovih naselij. Za boj proti njej morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z vsemi ustreznimi zainteresiranimi stranmi, vključno z organizacijami delavcev in organizacijami delodajalcev:

- (a) spodbujati priložnosti za produktivno zaposlovanje, ki ustvarja zadostne prihodke vseh ljudi za doseganje ustreznega življenjskega standarda, ob zagotavljanju enakovrednih možnosti za zaposlitev ter enakovrednih plačil za ženske; ter ob spodbujanju lociranja delovnih mest v bližini doma in doma, zlasti za revne ženske in prizadete osebe;
- (b) težiti k cilju zagotavljanja kakovostnih delovnih mest ter varovati temeljne pravice ter interese delavcev in v ta namen spodbujati spoštovanje določil konvencij ustreznih mednarodnih delavskih organizacij (International Labour Organization Conventions). Tudi tistih, ki prepovedujejo prisilno delo in delo otrok, pravico do združevanja, skupinskega organiziranja in skupinskega pogajanja ter dogovarjanja ter spoštovanje načela nediskriminacije;
- (c) izboljšati politike, ki predvidevajo zmanjšanje nevarnosti za okolje in nudijo neformalnemu sektorju (ter vsem zaposlenim) dostopne informacije o načinih za doseganje boljše varnosti pri delu in zmanjšanje zdravstvenega tveganja;

- (d) kjer je to ustrezno, spodbujati stroškovno učinkovite investicije in metode ter investicije in metode z intenzivno uporabo delovne sile za zagotavljanje, prenove in vzdrževanje infrastrukture in storitev v naseljih;
- (e) zavzemati se za sklepanje pogodb in pridobivanje sodelavcev, ki lajšata udeležbo lokalnega zasebnega sektorja, tudi malih podjetij in pogodbenikov, ter, kjer je to ustrezno, udeležbo neformalnega sektorja in skupnosti pri zagotavljanju osnovnih javnih dobrin in storitev;
- (f) zagotoviti, da revni ljudje dobijo dostop do produktivnih virov, vključno s posojili, zemljišči, izobraževanjem in usposabljanjem, tehnologijo, znanjem in informacijami, kot tudi do javnih storitev, ter imajo možnost sodelovati pri odločanju v takem političnem in regulativnem okolju, ki jim omogoča, da imajo koristi od zaposlitvenih in ekonomskih priložnosti;
- (g) zavzemati se za dostop do posojil in inovativnih bančnih alternativ s fleksibilnimi poroštvi oziroma jamstvi za ženske in revne osebe, vključno s tistimi, ki delajo v neformalnem sektorju, družinskih in malih podjetjih;
- (h) zavzemati se za kooperativno bančništvo na ravni skupnosti in odgovorna ponovna korporacijska vlaganja v lokalne skupnosti;
- (i) spodbujati in krepiti produktivna podjetja, vključno z majhnimi – mikro podjetji in malimi zasebnimi in zadružniškimi podjetji ter razširiti trg ter druge oblike zaposlitve in usposabljanja za ženske, moške in mladino, vključno s prizadetimi osebami; ter, kjer je to ustrezno, krepiti povezave med neformalnimi in formalnimi sektorji;
- (j) zavzemati se za pravočasen dostop nezaposlenih, zlasti revnih, do izobraževanja in poklicnega usposabljanja;
- (k) povezati neodvisna mala podjetja s fleksibilnimi mrežami proizvajalcev;
- (l) oblikovati in krepiti programe, namenjene izboljšanju spretosti vodenja projektov v občinskih in nevladnih organizacijah, tudi mladinskih, na ravni skupnosti in lokalni ravni, vključno z vrednotenjem potreb, določanjem in izoblikovanjem projektov, finančnim vodenjem, izvajanjem projektov in določa-

- njem, nadziranjem ter vrednotenjem vplivov in učinkov;
- (m) spodbujati oblikovanje organizacij v skupnostih, zasebnih prostovoljnih organizacij in drugih nevladnih organizacij, ki prispevajo k prizadevanjem za odpravo revščine;
 - (n) raziskati možnosti za oblikovanje t.i. – javnih podpornih struktur, ki spodbujajo medsebojno povezana podjetja v skupnostih z nudenjem pomoči pri razvoju, trženju in distribuciji izdelkov, proizvedenih v skupnosti;
 - (o) prek medijev povečevati zavedanje javnosti o možnostih za zaposlovanja.

119. Da bi spodbujali načrtovanje in upravljanje človekovih naselij, pri katerem se posveča pozornost potrebam spolov, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v sodelovanju z združenji ženski oziroma ženskimi skupinami ter drugimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) kjer je to ustrezno, sprejeti spremljevalne zakone, standarde in norme ter oblikovati smernice za načrtovanje, ki upoštevajo potrebe in položaj žensk in moških ter deklic in dečkov v odnosu do načrtovanja, razvoja in odločanja v zvezi z naselji, ter pri zagotavljanju osnovnih storitev in dostopu do njih, vključno z javnim prometom, zdravstvenimi in izobraževalnimi objekti;
- (b) v procesu načrtovanja upoštevati, da ženske pogosto delujejo v neformalnem sektorju in svoje domove uporabljajo za poslovne ali tržne dejavnosti;
- (c) zavzemati se za predstaviške strukture ob zagotavljanju polne in enakopravne udeleženiosti žensk,
- (d) oblikovati politične smernice in programe, ki spodbujajo in aktivno stremijo k udeleženiosti ženskih skupin v vseh vidikih razvoja skupnosti, ki so v zvezi z okoljsko infrastrukturo in zagotavljanjem osnovnih urbanih storitev, ter spodbujati osnivanje in delovanje ženskih zadrug ter članstvo žensk v drugih vrstah zadrug;
- (e) spodbujati spremembe v odnosih, strukturah, politikah, zakonih in drugih praksah v zvezi s spoloma, da bi odpravili vse ovire, ki stojijo na poti človekovemu dostojanstvu in enakopravnosti v družini in družbi ter spodbujati polno in ena-

- kopravno udeležbo žensk in moških, tudi prizadetih, v socialnem, ekonomskem in političnem življenju, vključno z oblikovanjem, izvajanjem in ponovnim obravnavanjem oziroma nadzorom javnih politik in programov;
- (f) spodbujati ekonomske politike, ki imajo pozitiven učinek na zaposlovanje in prihodke delavk, tako v formalnem kot neformalnem sektorju, ter sprejemati posebne ukrepe za reševanje vprašanja nezaposlenosti žensk, zlasti dolgotrajne;
 - (g) odpraviti zakonske ovire in navade, kjer obstajajo, ki ovirajo enakopraven dostop žensk do zemljišč, finančnih sredstev ter do nadzora nad njimi;
 - (h) zavzemati se za enakopraven dostop deklet in drugih žensk do izobraževanja na vseh stopnjah;
 - (i) oblikovati programe za reševanje problema popolne revščine med ženskami v podeželskih območjih, ob osredotočanju na njihove potrebe po ustreznem stanovanju in zaposlitvi;
 - (j) generirati in razširjati podatke, ki nakazujejo stanje po spolu, in zagotavljati, da se ti statistični podatki zbirajo, sestavljajo, analizirajo in predstavijo glede na starost in spol zajetih ljudi; vzpostaviti nadzorne mehanizme in strukture oblasti ter vključiti rezultate v osrednje politike trajnostnega razvoja človekovih naselij;
 - (k) povečati zavest skupnosti o vprašanih, s katerimi se soočajo revne ženske, brezdomci, migranti, begunci, preseljene ženske, ki potrebujejo mednarodno zaščito ter tiste, ki so morale zapustiti svoja bivališča, a so ostale znotraj matične države; pri tem je treba posebno opozarjati na vprašanja v zvezi s fizičnim in spolnim zlorabljanjem ter oblikovati ustrezne ukrepe skupnosti;
 - (l) zagotoviti enakopraven dostop do stanovanja, zemljišč in javnih storitev v urbanih in podeželskih predelih v skladu z Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (the International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women).

120. Da bi mladim ljudem omogočili razviti njihov potencial in jih pripravili, da prevzamejo odgovorno vlogo pri oblikovanju človeko-

vih naselij, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z zasebnim sektorjem, nevladnimi mladinskimi in drugimi nevladnimi organizacijami ter tistimi v skupnostih:

- (a) vključiti vprašanja mladih v vse ustrezne nacionalne, subnacionalne in lokalne politike, strategije, programe in projekte;
- (b) omogočiti mladim udeležbo s spodbujanjem in cenjenjem njihove zmožnosti, da igrajo aktivno in ustvarjalno vlogo pri izgradnji trajnostnih naselij;
- (c) nuditi enakopraven dostop do osnovnega izobraževanja, ob posvečanju posebne pozornosti revnim ljudem in mladim v podeželskih območjih, ter reševanju omejitev, ki jih povzročajo oddaljenost od izobraževalnih objektov, pomanjkanje izobraževalnih objektov in socialne ali ekonomske ovire;
- (d) podvzeti posebne ukrepe za zmanjšanje osipa na vseh ravneh izobraževanja, z večjo ustreznostjo izobraževalnih programov in bolj kakovostnim izobraževanjem; ter osebam, ki so zaključile šolanje, omogočiti lažji dostop do samostojnega stabilnega preživljanja;
- (e) ob uporabi tako formalnih kot neformalnih dejavnosti in programov izobraževanja in usposabljanja – v partnerstvu z mladimi – spodbujati programe zaposlovanja in razvijanje poklicnih spretnosti in znanj, s katerimi se večajo sposobnosti mladih za polno udeležbo v socialnih, ekonomskih in političnih procesih v človekovih naseljih;
- (f) odpraviti spolno in ekonomsko izkoriščanje mladih žensk in otrok, ob izboljševanju kakovosti življenja in povečevanju njihovega prispevka k trajnostnemu razvoju človekovih naselij;
- (g) spodbujati kampanje za povečanje zavesti in druge akcije, ki jih oblikujejo in izvajajo mladi in so namenjene tem, da mladi vse bolj cenijo svojo zgodovinsko, naravno, religiozno, duhovno in kulturno dediščino ter v povečanje njihovega zavedanja o vrednotah varovanja okolja in vplivih proizvodnje, porabe, vedenja in etičnih odločitev na okolje, zlasti o tistih, ki se navezujejo na zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse ljudi in na trajnostnen razvoj človekovih naselij.

121. Da bi spodbujali načrtovanje in upravljanje človekovih naselij, pri katerem se posveča pozornost prizadetim osebam, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) zavzemati se za sprejem zakonov, spremljevalnih zakonov, standardov in norm ter razvijati smernice za načrtovanje in programe, ki upoštevajo specifične potrebe prizadetih oseb, vključno s kronično bolnimi – v celotnem načrtovanju, oblikovanju in odločanju o človekovih naseljih;
- (b) spodbujati sprejem zakonov in politik, ki prizadetim osebam zagotavljajo dostop do vseh novih javnih zgradb in objektov, javnih stanovanj in javnih prometnih sistemov; zavzemati se tudi za dostop do obstoječih javnih zgradb in objektov, stanovanj in transporta, kjer je to izvedljivo, predvsem s pomočjo obnove;
- (c) zavzemati se za predstavniske strukture, ob zagotavljanju polne in enakopravne udeležbe prizadetih oseb;
- (d) odstraniti komunikacijske ovire, da bi tako zmanjšali socialno in fizično izolacijo, s katero se soočajo prizadete osebe, in sicer z ukrepi, kot so zbiranje in razširjanje informacij, zlasti tistih za javnost;
- (e) zavzemati se za enakopraven dostop prizadetih oseb do vseh ravni izobraževanja in razvijanja spretnosti;
- (f) pripraviti in razširjati različne podatke, ki nakazujejo stanje po starosti, spolu in delovnem statusu, v strukturah oblasti oblikovati mehanizme nadzora in vključiti rezultate v politike za zagotavljanje trajnostnega razvoja človekovih naselij;
- (g) priznati, da lahko prizadete osebe nudijo strokovno znanje o svojih stanovanjskih zahtevah in tistih, katere jih morajo izpolnjevati skupnosti; priznati, da bi morale prizadete osebe same odločati o tem, kakšna stanovanja so zanje primerna in da jih je treba vključiti kot oblikovalce in izvajalce stanovanjske graditve;
- (h) večati zavest skupnosti o vprašanih zdravstvenega varstva za prizadete osebe in oblikovati ustrezne odzive skupnosti nanje;
- (i) prizadetim osebam nuditi cenovno dostopno in kakovostno zdravstveno varstvo;

- (j) oblikovati politike in smernice ter zagotavljati storitve, ki prizadetim osebam omogočajo, da stanujejo v okoljih, ki so del skupnosti;
- (k) oblikovati in izvajati programe, ki prizadetim osebam omogočajo, da imajo enakopravne možnosti za pridobivanje prihodka, ki omogoča primeren življenjski standard;
- (l) v procesu načrtovanja upoštevati dejstvo, da prizadete osebe pogosto uporabljajo svoje domove za poslovne ali tržne dejavnosti;
- (m) zavzemati se za in širiti športne, rekreacijske in kulturne dejavnosti za prizadete osebe.

122. Da bi spodbujali razvoj prvotnih (avtohtonih) prebivalcev in zagotavljali njihovo polno sodelovanje v razvoju podeželskih in urbanih območij, v katerih živijo, ob polnem spoštovanju njihove kulture, jezikov, tradicij, izobraževanja, socialnih organizacij in vzorcev poselitve, morajo oblasti in voditelji prvotnih prebivalcev v nacionalnem kontekstu:

- (a) posebej ukrepati za večanje produktivnih zmogljivosti prvotnih prebivalcev, zagotavljajoč njihov enakopravni dostop do socialnih in ekonomskih storitev ter njihovo udeležbo v izdelavi in izvajanju politik, ki vplivajo na njihov razvoj;
- (b) podpirati ekonomske dejavnosti prvotnih prebivalcev, da bi izboljšali razmere, v katerih živijo in pospešili njihov razvoj ter zagotovili varno interakcijo njihove ekonomije z večjimi;
- (c) vključiti ženske avtohtonih skupnosti, njihova stališča in znanja – na enakopravni podlagi z moškimi – v odločanje o človekovih naseljih, vključno s trajnostnim upravljanjem z viri in razvojem politik in programov za trajnosten razvoj. Zlasti tistih politik in programov, ki so namenjeni preprečevanju degradacije zemljišč z okoljevarstvenega stališča;
- (d) reševati posebne potrebe otrok avtohtonih skupnosti in njihovih družin, zlasti revnih, ter jim tako omogočati, da užijejo polno korist ekonomskega in socialnega razvoja.

123. Da bi preprečevali, zmanjšali in odpravili nasilje in kriminal, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z vsemi

zainteresiranimi stranmi:

- (a) oblikovati, graditi in vzdrževati človekova naselja, v katerih je ugodno bivati in spodbujajo uporabo javnih prostorov kot središč življenja skupnosti, tako da ne postanejo mesto kriminalnih dejavnosti;
- (b) večati zavest in poskrbeti za izobraževanje, da bi zmanjšali kriminal in nasilje ter okrepili družbo;
- (c) zavzemati se za preprečevanje kriminala s socialnim razvojem – z iskanjem načinov, ki skupnostim pomagajo, da uspešno opravijo z osnovnimi dejavniki, ki spodbujajo varnost skupnosti in vodijo v kriminal, in sicer z reševanjem kritičnih problemov, kot so revščina, neenakost, stresi v družini, nezaposlenost, pomanjkanje možnosti za izobraževanje in zaposlitev ter pomanjkanje zdravstvenega varstva in tudi storitev za varstvo mentalnega zdravja;
- (d) spodbujati mladino in otroke, zlasti tiste z ulice, da se začno zanimati za lastno prihodnost in prihodnost skupnosti, v katerih živijo, z izobraževanjem, rekreacijo, usposabljanjem za delo in prek svetovanja, ki lahko privabijo vlaganja zasebnega sektorja in podporo neprofitnih organizacij;
- (e) večati varnost žensk v skupnostih s posvečanjem posebne pozornosti vprašanju spolov pri politikah in programih preprečevanja kriminala, in sicer tako, da odgovornim za izvajanje teh politik pomagajo pridobiti znanje in razumevanje o vzrokih, posledicah mehanizmih nasilja proti ženskam;
- (f) oblikovati programe za izboljšanje usposobljenosti lokalnega vodstva pri vzpostavljanju boljših odnosov med skupinami, za reševanje konfliktov in intervencije;
- (g) spodbujati osebno varnost in zmanjšati strah prebivalstva z izboljšanjem policijskih storitev, večanjem odgovornosti policije skupnostim, katerim služijo, s spodbujanjem ter lajšanjem (kadar je to ustrezno) oblikovanja zakonitih ukrepov in sistemov za preprečevanje kriminala na ravni skupnosti;
- (h) zagotoviti dostopne, cenovno dosegljive, nepristranske in humane lokalne pravosodne sisteme, ki delujejo hitro, z lajšanjem in krepitvijo delovanja obstoječih tradicionalnih ustanov ter postopkov za reševanje sporov in konfliktov;

- (i) spodbujanje oblikovanja programov in projektov, ki temeljijo na prostovoljni udeležbi, zlasti otrok, mladine in starejših, namenjenih preprečevanju nasilja, tudi tistega doma, in kriminala;
- (j) usklajeno in nemudoma ukrepati za uničenje mednarodnih in nacionalnih mrež trgovanja s seksom.

124. Da bi zaščitili ranljive in zapostavljene osebe, morajo oblasti na ustreznih ravneh, v partnerstvu z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) sprejeti integrirane, pregledne in okoljevarstvene, socialne in ekonomske politike in programe, ki posvečajo pozornost posebnostim spolov, in so namenjeni revnim območjem in območjem, kjer je opazna socialna izključitev oseb;
- (b) lajšati udeležbo lokalnih organizacij, vključno s sveti starešin, ženskih skupin, gibanj prebivalstva, mladinskih skupin, skupin za otroke in organizacij prizadetih oseb ter drugih na ravni skupnosti v procesih odločanja o programih socialnega varstva;
- (c) spodbujati in oblikovati operativna partnerstva z organizacijami socialnega varstva in drugimi nosilci pobud za razvoj skupnosti;
- (d) izboljšati načrtovanje in oblikovanje človekovih naselij, ki naj se specifično odzivata na potrebe ranljivih in zapostavljenih oseb, zlasti prizadetih.

4. Prebivalstvo in trajnostni razvoj človekovih naselij

125. Kakovost življenja in dejavnosti vseh ljudi v človekovih naseljih so tesno povezane z demografskimi spremembami, to je z rastjo, strukturo in razporeditvijo prebivalstva, ter razvojnimi spremenljivkami, kot so izobraževanje, zdravstvo in prehrana, nivoji uporabe naravnih virov, stanje okolja ter hitrost in kakovost ekonomskega ter socialnega razvoja.

126. Da bi zagotovili trajnostna človekova naselja, je treba posebej obravnavati gibanja prebivalstva znotraj držav in med državami, vključno z zelo hitro rastjo nekaterih mest in neuravnoteženo regionalno razporeditvijo prebivalstva na določenih območjih.

Ukrepi

127. Da bi reševali demografska vprašanja, ki vplivajo na človekova naselja in demografska vprašanja celovito vključili v politike trajnostnega razvoja človekovih naselij, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi in z drugimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) zagotoviti, da se pri procesih odločanja, zlasti tistih, ki zadevajo urbano in regionalno načrtovanje in vodenje, osnovno infrastrukturo in zagotavljanje storitev ali pri drugih s tem povezanih politikah, demografska vprašanja ustrezno rešujejo;
- (b) kjer je to potrebno, vzpostaviti ali povečati podatkovne baze, ki vključujejo tudi podatke, razločene po spolu in starosti, ter zbirati podatke in jih analizirati, da bi zagotovili osnovne informacije, ki jih je moč uporabiti za boljše načrtovanje rasti prebivalstva v velikih in malih mestih ter vaseh;
- (c) povečati zavedanje, znanje in razumevanje učinkov demografskih sprememb in spremenljivk razvoja na človekova naselja na vseh ravneh družbe, z obširno javno izmenjavo informacij in komunikacijskimi ureditvami, ki se po načelu trajnostnega razvoja osredotočajo na pomen in tehtnost populacijskih vprašanj ter odgovornih dejanj. Z njimi je treba ta vprašanja reševati, vključno z zdravstvom, načrtovanjem družine, vzorci proizvodnje ter potrošnje;
- (d) upoštevati potrebo po načrtovanju, oblikovanju in gradnji trajnostnih novih človekovih naselij, ob upoštevanju učinka na okolje, da bi razbremenili današnje in preprečili prihodnje populacijske razvojne pritiske na urbana in ruralna območja.

5. Okoljsko trajnostna, zdrava človekova naselja, v katerih je prijetno bivati

128. Če želimo ustvariti trajnostna človekova naselja, je treba ustvariti boljše okolje za človekovo zdravje in blagostanje, s katerim bomo izboljšali življenjske razmere ljudi in zmanjšali razlike v kakovosti življenja. Zdravje prebivalstva, je vsaj toliko kot od kliničnih odzivov na bolezni, odvisno od dejavnikov v okolju, ki povzročajo slabo zdravje. Otroci so še posebej občutljivi na škodljive vplive urbanih okolij in jih je treba zaščititi. Ukrepi za preprečevanje slabega zdravstvenega stanja in bolezni so enako pomembni kot dostopnost primerne medicinskega zdravljenja in oskrbe. Zato je

nujno, da k zdravju pristopimo celovito in takó preprečevanje kot nego postavimo v kontekst politik okolja, ki jih podpirajo učinkoviti upravni sistemi in načrti delovanja, ki vključujejo tiste cilje, ki odražajo lokalne potrebe in zmogljivosti.

129. Zdravstveni problemi, povezani s škodljivimi razmerami v okolju, s pomanjkanjem dostopa do zdrave vode in sanitarne ureditve, neustreznim ravnanjem z odpadki, slabo urejeno kanalizacijo, z onesnaževanjem zraka in izpostavljenostjo prehudemu zvočnemu onesnaževanju in prav tako pa z neučinkovitimi zdravstvenimi storitvami, hudo prizadanejo kakovost življenja in celotni prispevek, ki bi ga družbi lahko nudili milijoni ljudi. Zaradi zdravstvenih problemov lahko pride tudi do zaostrovanja socialnih napetosti in neenakosti, poveča pa se tudi ranljivost ljudi na učinke nesreč. Integriran pristop k zagotavljanju okolju prijazne infrastrukture v človekovih naseljih, zlasti za revne ljudi v podeželskih in urbanih območjih, je investicija v trajnostnen razvoj človekovih naseljih. Ta lahko poveča kakovost življenja, zmanjša negativne učinke na okolje, izboljša splošno zdravstveno stanje prebivalstva in zmanjša breme vlaganj v kurativno zdravstvo in breme prispevkov za ublažitev revščine.

130. Tveganja zaradi onesnaževanja okolja so še posebej visoka v urbanih območjih ter tam, kjer žive ljudje z nizkimi prihodki. Povzročajo jih višje koncentracije onesnažujočih snovi, ki med drugim izvirajo iz industrije, prometa, izpuhov kuhalnih in grelnih naprav, velike količine in neprimerne ravnanja s trdnimi in tekočimi odpadki. Tveganja zaradi onesnaževanja okolja, do katerih prihaja v gospodinjstvih in na delovnih mestih, imajo lahko nesorazmerno velik vpliv na zdravje žensk in otrok, saj so ti bolj dovzetni za učinke onesnaževanja. Ženske so tudi bolj izpostavljene učinkom raznih kemičnih snovi ob delih, ki jih pogosto opravljajo prav one. Tveganja, ki jih povzročajo razmere v okolju, lahko nesorazmerno hudo vplivajo tudi na otroke.

131. Številni kontaminanti okolja, na primer radioaktivne snovi in obstojne organske onesnažujoče snovi, preidejo v prehranjevalno verigo in končno v človeško telo ter tako ogrozijo zdravje sedanjih in prihodnjih generacij.

132. Izpostavljenost težkim kovinam, vključno s svincem in živim srebrom, ima lahko dolgotrajne in škodljive učinke na človekovo zdravje in razvoj ter okolje. Otroci in revni ljudje so pogosto še

posebej ranljivi, še zlasti je zaskrbljujoče, da so učinki visoke koncentracije težkih kovin na otrokov intelektualni razvoj nepopravljivi. Na voljo so učinkovite in cenovno dosegljive alternative za številne vrste uporabe teh kovin. Kjer izpostavljenosti svincu ne moremo nadzirati in ne ohranjati v dovoljenih mejah, je treba iskati primerne alternative za izdelke, ki vsebujejo težke kovine.

133. Netrajnostni in razsipni vzorci proizvodnje in potrošnje vplivajo tudi na povečanje težav pri ravnanju z odpadki. Nujno je potrebno okrepiti prizadevanja za minimiziranje ustvarjanja odpadkov in njihovo odstranjevanje ter obsežnejše recikliranje in ponovno uporabo izdelkov in snovi, kakor tudi za odstranjevanje odpadkov na način, ki ne škodi okolju. Treba bo spremeniti stališča ljudi in vzorce porabe ter uvesti inovativne, učinkovite in trajnostne vrste upravljanja z odpadki.

134. Vemo, da oblikovanje grajenega okolja vpliva na dobro počutje in vedenje ljudi, s tem pa tudi na njihovo zdravje. Dobro oblikovanje novih stanovanjskih objektov, modernizacija ter prenova so pomembni za ustvarjanje trajnostnih življenjskih pogojev. Oblikovanje visokih stanovanjskih objektov bi moralo dopolnjevati kontekst soseske, v kateri bodo objekti postavljeni. Še posebej negativno lahko na družbo in okolje vpliva razvoj visokih stanovanjskih objektov, zato moramo posebno skrbeti za kakovostno oblikovanje, vključno z merilom in višino, primernim vzdrževanjem, rednimi tehničnimi pregledi in varnostnimi ukrepi.

135. Primernost oziroma ugodnost bivanja grajenega okolja močno vpliva na kakovost življenja. Zajema lastnosti, prek katerih lahko uresničujemo raznolike in večje želje prebivalcev, ki niso omejene le na zadovoljevanje osnovnih potreb. Primernost oziroma ugodnost bivanja pomeni prostorske, socialne in okoljske značilnosti ter kakovosti, ki na svoj izjemen način prispevajo k človekovemu občutku osebnega in kolektivnega blagostanja in njegovemu občutku zadovoljstva, da je prebivalec določenega naselja. Težnje po ugodnosti oziroma primernosti za bivanje so od kraja do kraja različne, spreminjajo se s časom in se razlikujejo tudi med različnimi skupinami prebivalstva, ki skupnosti sestavljajo. Zato je treba pri določanju pogojev za bivalno primerna oziroma ugodna naselja predpostaviti demokratično institucionalizirane procese udeležbe, civilnega sodelovanja in mehanizmov za oblikovanje lastnih zmogljivosti.

Ukrepi

136. Da bi izboljšali zdravje in blagostanje vseh ljudi, zlasti revnih, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) oblikovati in izvajati nacionalne, subnacionalne in lokalne zdravstvene plane ali strategije ter krepiti storitve za zagotavljanje zdravega okolja. Tako bi preprečili, ublažili in se odzivali na bolezni in slabo zdravstveno stanje, katera povzročajo slabi življenjski in delovni pogoji ter razmere, v katerih živijo revni, ter da bi si še naprej prizadevali doseči cilj, postavljen v Agendi 21, namreč 10- do 40-odstotno izboljšanje zdravstvenih kazalcev do leta 2000;
- (b) sprejeti ukrepe za preprečevanje in nadzor onesnaževanja zraka, vode, prsti in zmanjšanje hrupa ter razviti in zagotoviti dostop do primernih preventivnih in kurativnih sistemov zdravstvenega varstva za reševanje zdravstvenih problemov;
- (c) zagotoviti ustrezne raziskave, s katerimi bi ocenili, kako in v kolikšni meri so ženske in otroci posebej dovzetni ali izpostavljeni slabšanju stanja v okolju in tveganjem, vključno s potrebnimi raziskavami in zbiranjem podatkov o specifičnih skupinah žensk in otrok, zlasti žensk z nizkimi prihodki, pripadnic avtohtonih skupin in pripadnic manjšin;
- (d) izboljšati stanovanjske pogoje in tako ublažiti zdravstvena in varnostna tveganja, zlasti za ženske, starejše ljudi, otroke in prizadete osebe, ki so povezana z dejavnostmi doma;
- (e) ustvarjati kapacitete na vseh ravneh za učinkovito uravnavanje zdravega okolja;
- (f) oblikovati in izvajati programe, ki ženskam skozi celo njihovo življenje zagotavljajo univerzalni dostop do vseh vrst cenovno dostopnih zdravstvenih storitev, vključno s storitvami v zvezi z načrtovanjem družine, nosečnostjo, porodom in spolnim zdravjem, v skladu s Poročilom mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju (the Report of the International Conference on Population and Development).
- (g) kjer je to ustrezno, oblikovati merila najvišjih dovoljenih in varnih nivojev izpostavljenosti hrupu ter se zavzemati za merjenje in nadzor hrupa kot del programov za zdravo okolje;

- (h) večati zavest o medsebojni odvisnosti med okoljem in zdravjem ter v skupnostih razvijati znanje, stališča in prakse, ki so potrebni za izboljšanje osebnega ter javnega zdravja, s posebnim poudarkom na higieni;
- (i) kjer je to ustrezno, zavzemati se za načrtovanje in kakovostno oblikovanje v človekovih naseljih, tako pri novih razvojnih projektih kot modernizaciji in prenovi, ob poudarjanju estetskih kakovosti ter solidnih in trajnih tehničnih ter funkcionalnih lastnosti, kar naj obogati in oplemeniti splošno kakovost življenja;
- (j) oblikovati procese, usmerjene v intenzivnejšo izmenjavo informacij, izkušenj in tehnične pomoči za doseganje bolj zdravega okolja med nacionalnimi, subnacionalnimi in lokalnimi oblastmi, tudi med tistimi na isti ravni, ter med sektorji;
- (k) zagotoviti, da je dana prednost in so na voljo ustrezna sredstva iz vseh virov, na nacionalni, regionalni in mednarodni ravni, za boj proti ogroženosti posameznikov in javnosti zaradi hitrega širjenja aidsa po vsem svetu in ponovnega pojava hudih bolezni, kot so tuberkuloza, malarija, onchocerciaza (rečna slepota) in diareje, zlasti kolera;
- (l) zavzemati se za varne in zdrave razmere na delovnih mestih, tako za moške kot za ženske.

137. Da bi izboljšali razmere v okolju in v naseljih zmanjšali količine industrijskih odpadkov, odpadkov iz gospodinjstev in druge oblike tveganja za zdravje, morajo oblasti na ustreznih ravneh in v partnerstvu z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) oblikovati in izvajati nacionalne ter lokalne načrte, politike in specifične medsektorske programe, ki se nanašajo na vsa ustrezna poglavja Agende 21;
- (b) oblikovati zakone in politike, ki določajo ustrezne kakovostne ravni za bivalno okolje in postavljajo cilje za izboljševanje razmer v okolju ter določajo načine in sredstva za doseganje omenjenega v skladu z nacionalnimi in subnacionalnimi prednostnimi nalogami in pogoji;
- (c) oblikovati, opremiti in povečevati kapacitete za nadzor in vrednotenje skladnosti z okoljevarstvenimi predpisi ter ka-

- pacitete za učinkovito izvajanje predpisov na vseh ravneh;
- (d) postaviti okoljevarstvene standarde za lajšanje izbire in razvoja primernih tehnologij ter njihove ustrezne uporabe;
 - (e) določiti in reševati nesorazmerno močne in škodljive vplive politik ter programov na zdravje ali okolje revnih ljudi in pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin;
 - (f) zagotoviti spodbude in načine odvrčanja, namenjene za spodbujanje uporabe čiste proizvodnje in energetske ter vodno varčnih postopkov in tehnologij, ki lahko med drugim povečajo ekonomske možnosti na področjih okoljevarstvene tehnologije, čiščenja okolja in okolju prijaznih izdelkov ter lahko povečajo privlačnost in konkurenčnost človekovih naselij pri ekonomskih vlaganjih;
 - (g) zagotoviti smernice in usposabljanje za uporabo postopkov presoje vplivov okolja na zdravje;
 - (h) lotiti se presoje stanja v okolju in vplivov na okolje, namenjenega oblikovanju ustreznih razvojnih načrtov in projektov, ki lahko pomembno vplivajo na kakovost okolja;
 - (i) podpirati mehanizme posvetovanja in partnerstva med zainteresiranimi stranmi za pripravo in izvajanje lokalnih okoljevarstvenih načrtov in lokalnih Agend 21 ter specifičnih medsektorskih programov za varovanje zdravja okolja;
 - (j) povečati zavest o okoljevarstvenih vprašanjih in v skupnostih razvijati znanje, odnose in prakse, ki so potrebni za trajnostni razvoj človekovih naselij;
 - (k) ustrezno ukrepati za varno, zanesljivo in učinkovito uporabo težkih kovin, zlasti svinca, in, kjer je to mogoče, odpraviti nenadzorovano izpostavljenost, da bi tako zaščitili človekovo zdravje in okolje;
 - (l) čim prej odpraviti uporabo svinca v bencinu;
 - (m) v sodelovanju z mednarodno skupnostjo se zavzemati za varstvo življenjskega okolja in si prizadevati izboljšati stanje kontaminiranih tal, zraka in vode do ravni, ki so sprejemljive za trajnostna človekova naselja.

138. Priznavajoč potrebo po celovitem pristopu k zagotavljanju okoljevarstvenih storitev in politik, ki so bistvene za človekovo živ-

ljenje, morajo oblasti na ustreznih ravneh, v partnerstvu z drugimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) na celovit način vključiti načela in strategije Agende 21 in Deklaracije iz Ria o okolju in razvoju: pristop po načelu prevodnosti⁵, načelo kdor onesnažuje, naj krije stroške⁶, načelo preprečevanja onesnaževanja⁷, ekosistemski pristop, vključno s strategijami v zvezi z nosilnostjo okolja⁸; ter presojo vplivov na okolje in družbo⁹;
- (b) spodbujati prakse in vzorce proizvodnje in potrošnje, s katerimi bomo ohranjali in zaščitili sladkovodne in slanovodne vire, vrhnje plasti zemlje ter kakovost zraka in tal;
- (c) zagotavljati, da bo na voljo čista voda in bo čim hitreje dostopna vsem človekovim naseljem, med drugim s sprejemom in izboljšanjem tehnologije ter zagotavljati, da se oblikujejo in izvajajo načrti za varstvo in ohranitev okolja, da bi tako izboljšali stanje v onesnaženih vodnih sistemih ter obnovili poškodovana vodna območja;
- (d) tako v podeželskih kot urbanih območjih čim hitreje uvesti tako ravnanje z odpadki, odpadnimi vodami in trdnimi odpadki, vključno z nevarnimi odpadki, ki je v skladu z nacionalnimi ali mednarodnimi smernicami za vzdrževanje kakovosti okolja;
- (e) spodbujati varstvo okolja in zdravja s primernim ravnanjem in recikliranjem ter ponovno uporabo z okoljem združljivih sanitarnih odpadkov ter primernim ravnanjem/odstranjevanjem odpadnih voda in trdnih odpadkov;
- (f) usklajeno si prizadevati za zmanjšanje količin ustvarjenih odpadkov in odpadnih produktov, med drugim z določanjem nacionalnih in lokalnih ciljev zmanjšanja embalarjanja;
- (g) razviti merila in metodologije za presoje vplivov na okolje in oceno potrebnih sredstev na lokalni ravni za ves življenjski cikel izdelkov in procesov;
- (h) oblikovati in uresničevati zakonske, fiskalne in upravne mehanizme za doseganje celostnega upravljanja z ekosistemi;
- (i) oblikovati mehanizme, ki zagotavljajo pregledno, odgovorno in stroškovno učinkovito upravljanje in vzdrževanje infrastrukture.

139. Da bi spodbujali in vzpostavljali zdravo okolje, ki bo še vnaprej nudilo možnosti ustreznega stanovanja za vse in zagotavljalo pogoje za trajnostna človekova naselja za sedanje in prihodnje rodove, morajo oblasti na ustreznih ravneh v partnerstvu z vsemi ustreznimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) spodbujati ohranitev in trajnostno uporabo urbane in periurbane biološke raznolikosti, vključno z gozdovi, lokalnimi habitatmi in raznolikostjo vrst; zaščito biološke raznolikosti je treba vključiti v lokalne dejavnosti načrtovanja trajnostnega razvoja;
- (b) zaščititi obstoječe gozdne vire in, kjer je to mogoče, spodbujati pogozditev okrog in znotraj človekovih naselij, da bi zadovoljili osnovne potrebe po energiji, gradnji, rekreaciji in zagotavljanju oskrbe s hrano;
- (c) kjer je to ustrezno, spodbujati oblikovanje produktivnih in rekreaciji namenjenih zelenih pasov okrog urbanih in podeželskih aglomeratov, da bi zaščitili njihovo okolje in prispevali k oskrbi s hrano;
- (d) občutno zmanjšati slabšanje stanja morskega okolja, ki ga povzročajo dejavnosti na kopnem, vključno z javnimi, industrijskimi, kmetijskimi in tekočimi odpadki, ki izjemno škodljivo vplivajo na produktivna območja morskega okolja in obalna območja;
- (e) zagotavljati, da imajo otroci vsak dan stik z naravo, in sicer z igranjem na prostem, ter oblikovati izobraževalne programe, ki bodo otrokom pomagali raziskovati okolje v njihovih skupnostih, vključno z naravnimi ekosistemi;
- (f) zagotavljati primerne priložnosti za javno udeležbo vseh na celotnih ravneh odločanja o okolju.

140. Izjemno velik izziv trajnostnemu razvoju predstavlja upravljanje z vodnimi viri v človekovih naseljih. Združuje izziv zadovoljevanja osnovne človekove potrebe po zanesljivi oskrbi z varno pitno vodo za vse ljudi in obenem konkurenčne zahteve po vodi, ki jih postavljata industrija in kmetijstvo, ki sta odločilna za ekonomski razvoj in zanesljivo oskrbo s hrano, ne da bi ob tem kompromitirali zmožnosti novih rodov za zadovoljevanje potreb po njej.

141. Za uspešno reševanje tega izziva je potreben integriran pristop k upravljanju z vodnimi viri, ki upošteva povezave med vodo, sanitarno ureditvijo in zdravjem, med gospodarstvom in okoljem ter med mesti in njihovim zaledjem in usklajuje prostorsko planiranje in stanovanjske politike s politiko vodnega sektorja ter zagotavlja vsestranski, usklajen pristop k postavljanju in uveljavljanju realnih standardov. Za integrirano upravljanje z vodnimi viri so potrebni močna politična zaveza, sodelovanje med disciplinami in sektorji ter aktivno partnerstvo med vsemi zainteresiranimi stranmi. V ta namen morajo oblasti na ustreznih ravneh v partnerstvu z drugimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) prizadevati si za izpolnjevanje politik upravljanja z vodnimi viri, ki jih usmerja širše upoštevanje ekonomske, socialne in okoljevarstvene uravnoteženosti človekovih naselij in ne le motivi ter cilji sektorjev;
- (b) oblikovati strategije in merila (biološka, fizična in kemična kakovost vode) za celovito ohranjanje in obnovo vodnih ekosistemov, ob posvečanju posebne pozornosti celotnim drenažnim področjem in živim virom, ki jih vsebujejo;
- (c) učinkovito upravljati oskrbo in povpraševanje po vodi, tako da so zadovoljene osnovne zahteve po razvoju človekovih naselij, obenem naj se ustrezno upošteva nosilnost naravnih ekosistemov;
- (d) spodbujati oblikovanje partnerstev med javnim in zasebnim sektorjem ter ustanovami na nacionalni in lokalni ravni, da bi izboljšali dodelitev investicijskih sredstev v vodne in sanitarne namene in povečali operativno učinkovitost;
- (e) podpirati odgovorne agencije pri razvijanju kapacitet za ovrednotenje zahtev skupnosti in njihovo vključevanje v načrtovanje okoljskih infrastrukturnih storitev;
- (f) izvajati institucionalne in zakonske reforme, ki so potrebne za odpravo nepotrebnih prekrivanj in presežkov funkcij ter pristojnosti mnogovrstnih sektorskih ustanov in zagotavljati učinkovito usklajevanje med temi ustanovami pri izvajanju ter vodenju storitev;
- (g) uvesti ekonomske instrumente in regulativne ukrepe za zmanjšanje razsipavanja z vodo ter spodbujati recikliranje in ponovno uporabo odpadne vode;

- (h) oblikovati strategije za zmanjšanje zahtev po omejenih vodnih virih s povečanjem učinkovitosti kmetijskega in industrijskega sektorja;
- (i) izvajati zakonsko ureditev stanovanjske pravice in zemljiških pravic v nenačrtovanih naseljih, da bi tako dosegli minimalno raven zakonskega priznavanja, ki je potrebna za oskrbo z osnovnimi storitvami;
- (j) spodbujati razvoj in uporabo učinkovitih in varnih sanitarnih sistemov, kot so suha stranišča za recikliranje odpadkov in organskih sestavin javnih trdnih odpadkov v koristne proizvode, kot so gnojila in biološki plin;
- (k) upoštevati potrebe žensk pri odločanju o tehnoloških vprašanjih v zvezi z nivojem in dostopom do osnovnih storitev;
- (l) zagotoviti polno in enakopravno udeležbo žensk pri celotnem odločanju o ohranjanju vodnih virov, upravljanjem z njimi ter odločanju o tehnologijah.

142. Da bi človekova naselja postala bolj primerna za življenje, morajo oblasti na ustreznih ravneh, v partnerstvu z drugimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) spodbujati polno udeleženo vseh zainteresiranih strani pri prostorskem načrtovanju, oblikovanju in praksah, ki prispevajo k trajnostni uravnoteženosti, učinkovitosti, prijetnosti in udobnosti, dostopnosti, varnosti, zaščiti, estetiki in raznolikosti ter socialni integraciji v človekovih naseljih;
- (b) spodbujati interakcije med različnimi socialnimi skupinami in znotraj njih z razvijanjem ter vzdrževanjem kulturnih zmogljivosti oziroma objektov in komunikacijske infrastrukture;
- (c) zavzemati se za zadostno število cenovno dostopnih stanovanj za vse ljudi;
- (d) zavzemati se za zakonodajo, ki varuje pravice in interese delavcev ter tisto, ki zagotavlja večje pravice potrošnikov in zagotavlja zaščito lastništva oziroma stanovanjske pravice;
- (e) zavzemati se za ekonomsko okolje, ki je sposobno ustvarjati možnosti za zaposlovanje in nuditi razne dobrine in storitve;
- (f) podpirati razvoj lastnih zmogljivosti, institucionalni razvoj in

civilno udeležbo, ki naj prispevajo k integraciji in celokupnemu povečanju produktivnosti v človekovih naseljih.

143. V času, ko se gospodarstva globalno povezujejo, lahko vedno bolj pogosti primeri čezmejnega onesnaževanja ali prenosa nevarnih tehnologij resno ogrozijo pogoje v okolju človekovih naselij in tudi zdravje prebivalcev. Zato morajo vlade medsebojno sodelovati za nadaljnje razvijanje mednarodnih zakonskih mehanizmov, s katerimi bi izvajali 13. načelo v Deklaraciji iz Ria glede obveznosti in kompenzaciji škodljivih vplivov na okolje, ki jih povzročajo dejavnosti v okviru njihove sodne pristojnosti ali nadzora na območja, ki so izven njihove sodne pristojnosti. Mednarodna skupnost, mednarodne organizacije in vlade morajo zato v primerih očitne nevarnosti hujše nesreče v okolju s čezmejnimi posledicami uvesti ustrezne preventivne ukrepe. Nadalje si morajo države vzeti za vodilo 16. načelo Deklaracije iz Ria, ki spodbuja pristop, da naj tisti, ki onesnažuje, v načelu krije stroške, ki jih povzroči.

144. Pri stremenju k preprečevanju čezmejnega onesnaževanja in njegovem zmanjšanju na človekova naselja, če že pride do njege, morajo vlade sodelovati pri razvijanju ustreznih mehanizmov za ocenjevanje vplivov na okolje predlaganih dejavnosti, ki bi verjetno zelo negativno vplivale na okolje, vključno z ocenjevanjem ustreznih komentarjev, ki jih dajo druge potencialno prizadete države. Vlade morajo tudi sodelovati pri razvijanju in izvajanju mehanizmov za predhodno ter pravočasno obveščanje, zmenjavo informacij, odkrito posvetovanje ter za ublažitev potencialnih škodljivih vplivov takih dejavnosti, ob upoštevanju obstoječih mednarodnih sporazumov in dokumentov.

6. Trajnostna uporaba energije

145. V urbanih središčih je uporaba energije nujno potrebna za transport, industrijsko proizvodnjo in dejavnosti v gospodinjstvih ter pisarnah. Večina urbanih središč je zdaj odvisnih od neobnovljivih energetskega virov, to pa lahko vodi do podnebnih sprememb, onesnaževanja zraka in posledično do težav v okolju in zdravju ljudi ter predstavlja resno grožnjo trajnostnemu razvoju. Trajnostno proizvodnjo in uporabo energije lahko okrepiamo s spodbujanjem energetske učinkovitosti, na primer z ustreznimi cenovnimi

politikami (davčne obremenitve), zamenjavo goriv, alternativnimi energetske viri, javnim potniškim prometom in večanjem zavesti javnosti. Aktivno je treba politike naselij uskladiti z energetskimi politikami.

Ukrepi

146. Da bi širili učinkovito in trajnostno uporabo energije, morajo oblasti na ustreznih ravneh, v partnerstvu z zasebnim sektorjem, nevladnimi organizacijami, tistimi v skupnostih in s skupinami porabnikov:

- (a) spodbujati urbano in ruralno načrtovanje ter oblikovne rešitve, ki vodijo k učinkoviti uporabi energije in posvečajo primerno pozornost končnim uporabnikom ter njihovim stališčem in praksam;
- (b) uvesti ustrezne ukrepe za širjenje uporabe obnovljivih in varnih virov energije in izboljšanje učinkovitosti njene uporabe v človekovih naseljih, ob zagotavljanju, da revni ljudje in njihove družine pri tem niso prikrajšani;
- (c) zavzemati se za energetske učinkovite sisteme, na primer z uvajanjem ali podpiranjem inovativnih energetske učinkovitih ukrepov pri generiranju, distribuciji in uporabi energije, kakršni so na primer kombinirani sistemi gretja in hlajenja, ki uporabijo odpadno toploto, ter vzporedna proizvodnja toplote in elektrike;
- (d) vzpodbujati raziskave, razvoj in uporabo nemotoriziranih prometnih sistemov ali sistemov z nizko porabo energije ter uporabo obnovljivih energetskih virov in tehnologij, kot so sončna energija, energija vetra in energija, pridobljena iz biomase;
- (e) spodbujati države, zlasti tiste v razvoju, k sodelovanju in izmenjavi znanj in izkušenj pri postopnem odpravljanju osvinčenega bencina, med drugim z uporabo etanola iz biomase, ki je okolju prijazen nadomestek za osvinčen bencin;
- (f) uvesti ali dopolniti finančne obremenitve porabnikov in/ali druge ukrepe za spodbujanje učinkovite uporabe energije v gospodinjstvih;
- (g) s fiskalnimi pobudami ali drugimi ukrepi spodbujati in spre-

- jemati energetske učinkovite in okolju prijazne tehnologije pri prestrukturiranju obstoječih industrijskih panog in storitev ter izgradnji novih;
- (h) podpirati programe zmanjšanja in nevtralizacije emisij onesnažujočih plinov, ki izvirajo iz proizvodnje, prometa in uporabe energije;
 - (i) spodbujati in širiti izobraževanje javnosti ter medijske kampanje, ki spodbujajo recikliranje, ponovno uporabo in zmanjšano porabo energije;
 - (j) spodbujati uporabo sončnega ogrevanja in hladilnih ter električnih tehnologij, energetske učinkovito oblikovanje, prezračevanje in izboljšano izoliranje zgradb, da bi tako zmanjšali energetske porabe;
 - (k) spodbujati uporabo varnih industrijskih in kmetijskih odpadnih proizvodov in drugih vrst gradbenih materialov, ki so bili izdelani z majhno porabo energije, ter recikliranih gradbenih materialov;
 - (l) spodbujati in se zavzemati za razvoj in širjenje novih, okolju prijaznih tehnologij, vključno z zmanjšanjem vsebnosti kovin v gorivih za transport, ter dobre prakse pri uporabi energije.

7. Trajnostni prometni in komunikacijski sistemi

147. Prometni in komunikacijski sistemi so ključni dejavniki pri gibanju blaga, ljudi, informacij in idej ter dostopu do trgov, delovnih mest, šol, zemljišč, tako znotraj mest kot med njimi, ter v podeželskih in drugih odmaknjenih območjih. Prometni sektor je eden od glavnih porabnikov neobnovljivih energetskih virov in zemljišč, obenem pa izredno prispeva k onesnaževanju, gneči in nesrečam. Integrirana prometna in prostorska politika ter planiranje lahko zmanjšajo škodljive učinke obstoječih prometnih sistemov. Zaradi pomanjkanja dostopnih, cenovno dosegljivih, varnih in učinkovitih javnih prometnih sistemov so še posebej prikrajšani revni, ženske, otroci, mladina, starejši, telesno prizadete in onespособljene osebe.

148. Razvoj komunikacijskih tehnologij lahko odločilno vpliva na gospodarsko dejavnost in razvoj poselitve. Pomembno je pozor-

nost usmeriti na potencialne učinke razvoja teh tehnologij, saj tako lahko zagotovimo, da ima skupnost od njih kar največje koristi in obenem zmanjšamo negativne vplive v zvezi z dostopnostjo storitev.

149. Upravljanje prometa v naseljih je treba izvajati tako, da se širi dostopnost za vse osebe do delovnih mest, krajev družbenega in družabnega zbiranja, do zabavnih in rekreacijskih točk ter se olajšajo pomembne gospodarske dejavnosti, vključno z nabavo hrane in drugih življenjskih potrebščin. Omenjene cilje je treba izvajati ob hkratnem zmanjšanju negativnih učinkov prometa na okolje. Prednostne naloge prometnih sistemov za omejitev nepotrebne potovanja so uvajanje ustreznih prostorskih in komunikacijskih politik, določanje prometnih politik, ki dajejo prednost drugim sredstvom kot je avtomobil, razvoj alternativnih goriv in vozil na alternativni pogon, izboljšanje učinkov, ki jih imajo na okolje obstoječi transportni načini, uvedba ustrezne politike finančne obremenitve ter drugih politik in predpisov.

150. Nemotorizirani promet je eden glavnih načinov gibanja, zlasti za ljudi z nizkimi prihodki ter za ranljive in zapostavljene skupine. Eden od strukturalnih ukrepov za preprečevanje socialno-ekonomske marginalizacije teh skupin je podpiranje njihove gibljivosti s širjenjem cenovno dostopnih, učinkovitih in energetske varčnih načinov prometa.

Ukrepi

151. Za doseganje trajnostnega prometa v človekovih naseljih morajo oblasti na ustreznih ravneh, v sodelovanju z zasebnim, javnim sektorjem in drugimi relevantnimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) uvajati integriran pristop k prometni politiki, ki preučuje vse različne tehnične in upravne možnosti ter posveča pozornost potrebam vseh skupin prebivalstva, zlasti tistih, katerih mobilnost je omejena zaradi zmanjšane telesne sposobnosti, starosti, revščine ali kakega drugega dejavnika;
- (b) usklajevati prostorsko in prometno politiko, da bi tako ustvarjali mešane strukture poselitve, ki lajšajo dostop do delovnih mest, šol, zdravstvenih ustanov, zgradb oziroma krajev, namenjenih bogoslužju ter do trgovine, storitev in zabavišč; s tem bi zmanjšali potrebe po potovanju in s tem promet;
- (c) s pomočjo ustreznih politik finančne obremenitve, prostorskih

- politik ter upravnih ukrepov spodbujati uporabo optimalnih kombinacij prometnih načinov, vključno s pešačenjem, kolesarjenjem ter zasebnih in javnih prometnih sredstev;
- (d) spodbujati in izvajati ukrepe, ki odvrtačajo od povečanja zasebnega motoriziranega prometa in zmanjšujejo gnečo. Povečanje zasebnega motoriziranega prometa in gneča škodita okolju, zdravju in varnosti in sta tudi ekonomsko in družbeno škodljiva. Med omenjene ukrepe spadajo ustrezno finančno prometno in prostorsko planiranje, načrtovanje parkirišč in metode za omejevanje prometa ter oskrba ali spodbujanje učinkovitih alternativnih transportnih metod, zlasti v najbolj zgoščenih območjih;
 - (e) oskrbovati ali spodbujati učinkovit, ne predrag, fizično dostopen in okolju prijazen javni prometni in komunikacijski sistem, ob tem pa dajati prednost skupinskim transportnim sredstvom, ki imajo ustrezno nosilnost in obratovalno frekventnost, tako da pokrivajo osnovne potrebe in glavne prometne pretoke;
 - (f) podpirati, urejati in uveljavljati tihe, učinkovite in nizko onesnažujoče tehnologije, vključno z nadzorom izrabe goriv motorjev in emisij; podpirati, urejati in uveljavljati uporabo goriv z nizko emisijo onesnaževalnih snovi in manjšim učinkom na atmosfero ter druge alternativne oblike energije;
 - (g) spodbujati in podpirati javni dostop do elektronskih informacijskih storitev.

8. Ohranjanje in obnova zgodovinske in kulturne dediščine

152. Kraji zgodovinskega pomena, predmeti in pojavi, ki imajo kulturno, znanstveno, simbolično, duhovno in religiozno vrednost, so pomembni izrazi kulture, identitete in religioznega prepričanja družb. Njihovo vlogo in pomen, zlasti glede na potrebo po kulturni identiteti in stalnosti v hitro spreminjajočem se svetu, je treba širiti in krepiti. Zgradbe, prostori, kraji in krajine, ki jih označuje velika duhovna in religiozna vrednost, so pomemben element stabilnega in humanega družbenega življenja in so tudi v ponos skupnosti. Ohranitev, saniranje in kulturno dovezetna adaptivna ponovna uporaba urbane, podeželske in arhitekturne dediščine so v skladu s trajnostno uporabo naravnih virov in tistih, ki jih je ustvaril

človek. Dostop do kulture in kulturne dimenzije razvoja je največjega pomena in vsi ljudje bi morali biti deležni te ugodnosti.

Ukrepi

153. Da bi prispevali k zgodovinski in kulturni kontinuiteti in spodbujali široko javno udeležbo v vseh vrstah kulturnih dejavnosti, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) kadar je to le mogoče, določiti in dokumentirati zgodovinski in kulturni pomen območij, najdišč in lokacij, krajin, ekosistemov, zgradb in drugih objektov ter pojavov in postaviti cilje za njihovo ohranitev, ki so pomembni za kulturni in duhovni razvoj družbe;
- (b) spodbujati zavest o taki dediščini, da bi poudarili njeno vrednost, dragocenost ter potrebo po ohranjanju, kakor tudi finančno stabilnost in funkcionalnost obnove;
- (c) spodbujati in podpirati lokalne ustanove in združenja za varstvo naravne in kulturne dediščine ter skupnosti v njihovih prizadevanjih za ohranitev in obnovo dediščine. Otrokom in mladini privzgojiti globok čut za dediščino njihove dežele ali območja;
- (d) zavzemati se za ustrezno finančno in zakonsko podporo za učinkovito zaščito kulturne dediščine;
- (e) zavzemati se za izobraževanje in usposabljanje v vseh tradicionalnih spretnostih, ki lahko pomagajo pri ohranjanju in spodbujanju kontinuitete dediščine;
- (f) zavzemati se za aktivno vlogo starejših oseb kot varuhov kulturne dediščine, znanj, obrti in spretnosti.

154. Da bi združili razvoj s cilji ohranitve in obnove dediščine, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) spredieti in priznati, da sta zgodovinska in kulturna dediščina pomembna last naroda ter si prizadevati za ohranjanje socialne, kulturne in ekonomske stabilnosti ter funkcionalnosti zgodovinsko in kulturno pomembnih lokacij in skupnosti;
- (b) ohraniti podedovane zgodovinske oblike naselij in krajine,

- ob zaščiti celovitosti zgodovinske urbane sestave ter usmerjanju načina novih gradenj na zgodovinskih območjih;
- (c) zagotoviti ustrezno zakonsko in finančno podporo za dejavnosti ohranjanja in obnove, zlasti z ustreznim usposabljanjem specializiranih kadrov;
 - (d) spodbujati pobude za tako ohranitev in obnovo pri javnih, zasebnih in neprofitnih izvajalcih;
 - (e) v skupnostih spodbujati dejavnosti ohranjanja, sanacije, prenov in vzdrževanja sosesk;
 - (f) podpirati partnerstva med javnim in zasebnim sektorjem ter skupnostmi za revitalizacijo središč mest in okolišev;
 - (g) zagotoviti vključitev okoljevarstvenih vidikov v projekte ohranjanja in revitalizacije;
 - (h) ukrepati za zmanjšanje količine kislega dežja in drugih vrst onesnaževanja okolja, ki škodujejo zgradbam in drugim objektom ter predmetom kulturnega in zgodovinskega pomena;
 - (i) sprejeti politike načrtovanja naselij, vključno s prometno in drugimi infrastrukturnimi politikami, ki težijo k prenehanju degradacije okolja na zgodovinsko in kulturno pomembnih območjih;
 - (j) v projektih ohranjanja in obnove dediščine zagotoviti, da so objekti in predmeti dediščine dostopni tudi prizadetim osebam.

8. Izboljšanje urbanih gospodarstev

155. Urbana gospodarstva¹⁰ so sestavni del procesa gospodarskega preoblikovanja in razvoja. So predpogoj za ustvarjanje raznolike gospodarske osnove, ki bo sposobna zagotavljati nove možnosti zaposlovanja. V urbanih okoljih bo potrebno ustvariti veliko novih delovnih mest. Več kot polovica nacionalnih gospodarskih dejavnosti se trenutno odvija v mestih. Če bi se učinkovito lotili drugih dejavnikov, kot so naraščanje mestnega prebivalstva in preseljevanje v mesta, med drugim z načrtovanjem mest in nadzorom negativnih vplivov urbanizacije, bi mesta lahko ohranila svojo produktivnost, izboljšala življenjske razmere prebivalcev in upravljala naravne vire na ekološko trajnosten način. Industrija, skupaj s trgovino in storitvami, je prav gotovo glavna gonilna sila tega procesa.

156. Mesta so že tradicionalno gospodarska središča in primarni vir storitev. Kot motor gospodarske rasti in razvoja delujejo v mreži podpornih gospodarskih dejavnosti, ki so locirane v predmestnih območjih in na okoliškem podeželju. Zato se je potrebno posebej prizadevati za razvoj in vzdrževanje učinkovitih in poceni prometnih povezav, informacijskih in komunikacijskih sistemov povezav z drugimi urbanimi središči, podeželjem ter geografsko in gospodarsko razumno uravnotežen razvoj. Hitre spremembe proizvodnih tehnologij ter strukture trgovine in porabe bodo imele za posledico spremembe v strukturi prostorske poselitve v urbanih območjih, ki jih bo potrebno upoštevati, ne glede na njihovo naravo.

157. Gospodarski razvoj in zagotavljanje storitev se lahko pospeši z izboljševanjem dejavnosti v človekovih naseljih, kot so revitalizacija mest, gradnja, dograjevanje in vzdrževanje infrastrukturnih objektov in naprav ter gradnja stanovanj in drugih objektov. Te dejavnosti so tudi pomembni dejavniki rasti pri zagotavljanju možnosti zaposlovanja, zaslužka in učinkovitosti drugih sektorjev gospodarstva. V obratni smeri pa v kombinaciji z ustreznimi politikami varstva okolja pomenijo trajnostno izboljševanje življenjskih razmer mestnega prebivalstva kakor tudi učinkovitosti in produktivnosti držav.

Ukrepi

158. Za zagotavljanje učinkovite finančne podlage za urbani razvoj morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi v sodelovanju s sindikati, potrošniškimi organizacijami, industrijo, trgovinskimi organizacijami, drugimi poslovnimi organizacijami in finančnim sektorjem ter vključno z zadrugami in nevladnimi organizacijami:

- (a) oblikovati in izvajati finančne politike, ki spodbujajo čim širše možnosti urbanega zaposlovanja;
- (b) spodbujati sklepanje novih partnerstev med javnim in zasebnim sektorjem za ustanove, ki so v zasebni lasti ker upravljanju, vendar javne po funkciji in namenu, in pospeševati odprtost, javnost ter odgovornost njihovega dela.

159. Za zagotavljanje možnosti za produktivno zaposlovanje in zasebne naložbe morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v dogovoru z organizacijami delavcev in delodajalcev, gospodarski-

mi zbornicami, industrijo, trgovinskimi in potrošniškimi organizacijami, poklicnimi združenji in finančnim sektorjem, vključno z zadrugami, in v okviru vsestranskega urbanističnega načrtovanja:

- (a) izvajati politike trajnostnega razvoja mest, ki upoštevajo in se učinkovito odzivajo na potrebe podjetij v lokalni lasti in niso škodljive za naravno in človekovo okolje;
- (b) omogočati dostop do vseh vrst izobraževanja in usposabljanja;
- (c) pospeševati dovolj veliko ponudbo ustrezno komunalno urejenih površin za potrebe gospodarstva z vidika varstva okolja primernih lokacijah, z ustreznim upoštevanjem potreb majhnih in srednjevelikih podjetij;
- (d) spodbujati gospodarske dejavnosti v mestih, z omogočanjem dostopa novim in nastajajočim majhnim in srednjevelikim podjetjem, vključno z neuradnim sektorjem, do posojil in financiranja, ter s poenostavitvijo pravnih in upravnih postopkov;
- (e) kjer je to ustrezno, omogočati urbano hortikulturo;
- (f) pomagati neuradnemu sektorju, da postane bolj produktiven in se postopoma vključi v uradno gospodarstvo;
- (g) po možnosti določiti izbrana področja znotraj mestnih središč za ponovni razvoj s pomočjo davčnih in finančnih spodbud ter z ustrežno zakonodajo in sklepanjem partnerstev.

160. Za zagotavljanje možnosti majhnim in mikro podjetjem ter zadrugam morajo oblasti na ustreznih nivojih, vključno z lokalnimi oblastmi, v dogovoru z nevladnimi organizacijami, lokalnimi organizacijami in finančnimi ustanovami ter ustanovami za poklicno usposabljanje, glede na situacijo:

- (a) omogočati varstvo človekovih pravic, izhajajočih iz dela tudi v neuradnem sektorju in pospeševati spoštovanje ustreznih konvencij Mednarodne organizacije dela (International Labour Organization), vključno s konvencijami o prepovedi prisilnega dela in dela otrok, o svobodi združevanja, pravic do zborovanj, skupnih pogajanj in načelu nediskriminacije;
- (b) pospeševati oziroma krepiti programe, ki povezujejo posojilne in finančne programe, tiste za poklicno usposabljanje in

- prenos tehnologije, podporo majhnim in mikro podjetjem ter zadrugam, zlasti tistim, ki so jih osnovali in jih uporabljajo ženske;
- (c) spodbujati pravično obravnavo neuradnega sektorja, pospeševati uporabo okolju prijazne prakse in spodbujati povezave med finančnimi ustanovami in nevladnimi organizacijami, ki podpirajo neuradni sektor, kjer ta obstaja;
 - (d) upoštevati, kjer je to ustrezno, potrebe rastočega neuradnega sektorja v sistemih za načrtovanje in upravljanje, med drugim s spodbujanjem njegove udeležbe v procesu načrtovanja in odločanja ter s krepitvijo njegovih povezav z uradnim gospodarstvom;
 - (e) pospeševati usposabljanje majhnih in mikro podjetij ker članov zadrug, jih podpirati pri njihovih prizadevanjih za izboljšanje svojih izdelkov, storitev, tehnologije in distribucijskih mrež ter pri odkrivanju novih tržnih možnosti.

161. Za krepitev urbanih gospodarstev, da bi bila lahko konkurenčna v vedno bolj povezanem svetovnem gospodarstvu, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v dogovoru z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) izboljšati izobraževanje in razširiti poklicno usposabljanje, da bi izboljšali kakovost lokalne delovne sile;
- (b) podpirati prestrukturiranje lokalne industrije, po potrebi razvijati urbano infrastrukturo in storitve, pospeševati zanesljivo, učinkovito in okolju prijazno oskrbo z energijo in razširiti telekomunikacijska omrežja;
- (c) pregledati oziroma revidirati predpise, da bi pritegnili zasebne naložbe;
- (d) preprečevati kriminal in povečevati javno varnost, da bi bila mesta bolj privlačna za gospodarske, družbene in kulturne dejavnosti;
- (e) spodbujati zdravo finančno prakso na vseh ravneh uprave;
- (f) pospeševati zakonodajne postopke, ki so potrebni za izvajanje zgoraj navedenega.

162. Za ublažitev škodljivega vpliva ukrepov za strukturalni in gospodarski prehod morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, kjer je to ustrezno:

- (a) pospeševati enoten pristop z upoštevanjem družbenih in gospodarskih posledic reform o razvojnih potrebah človekovih naselij ter posledic za okolje;
- (b) pospeševati enotno delovanje trga s stanovanji, da bi preprečili segregacijo socialnih stanovanj;
- (c) izvajati ustrezne temeljne socialne programe in pravilno razporeditev sredstev, zlasti tiste ukrepe, ki vplivajo na ljudi, ki živijo v revščini, na telesno ali duševno prizadete, druge ranljive dele družbe, mikro podjetja in druge vrste majhnih podjetij;
- (d) oceniti vpliv strukturalnega prilagajanja na družbeni razvoj, zlasti z upoštevanjem ocen, ki vpliv presojajo glede na spol;
- (e) načrtovati politike za pospeševanje bolj pravičnega in lažjega dostopa do dohodka in virov;
- (f) javna oziroma zasebna podjetja podpirati pri njihovih prizadevanjih za prilagoditev na spreminjajoče se zahteve tehnološkega razvoja in razvoja človeških virov.

10. Uravnoteženi razvoj naselij na podeželju

163. Mesta in podeželje so gospodarsko, družbeno in okoljsko med seboj odvisni. Na prehodu v prihodnje tisočletje bo bistveni del svetovnega prebivalstva, zlasti v državah v razvoju, še naprej živel na podeželju. Da bi dosegli bolj trajnostno prihodnost Zemlje, je treba podeželska naselja ceniti in podpirati. Nezadostna infrastruktura in storitve, pomanjkanje okolju prijaznih tehnologij in onesnaževanje, ki je rezultat škodljivih vplivov neuravnotežene industrializacije in urbanizacije, bistveno prispevajo k degradaciji podeželskega okolja. Poleg tega pomanjkanje možnosti zaposlovanja na podeželju povečuje preseljevanje v mesta, kar posledično pomeni izgubo človeških zmogljivosti v podeželskih skupnostih. Politike in programi za trajnostni razvoj podeželja, ki vključujejo podeželska območja v nacionalno gospodarstvo, zahtevajo močne lokalne in državne ustanove za načrtovanje in upravljanje človekovih naselij, ki poudarjajo povezave podeželskih in urbanih

območij ter vasi in mesta obravnavajo kot dva konca verige človekovih naselij.

164. V mnogih državah ima podeželsko prebivalstvo, vključno z avtohtonim, pomembno vlogo pri zagotavljanju zadostne količine hrane in ohranjanju družbenega in ekološkega ravnotežja na obsežnih površinah zemlje in tako pomembno prispevajo k varovanju biološke različnosti in krhkih ekosistemov ter trajnostni rabi bioloških virov.

Ukrepi

165. Za pospeševanje trajnostnega razvoja podeželskih naselij in zmanjšanje preseljevanja iz vasi v mesta morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) pospeševati dejavno udeležbo vseh zainteresiranih strani, vključno s tistimi v izoliranih in oddaljenih skupnostih, pri zagotavljanju enotnega pristopa do okoljskih, družbenih in gospodarskih ciljev v prizadevanjih za razvoj podeželja;
- (b) sprejeti ustrezne ukrepe za izboljšanje življenjskih in delovnih razmer v regionalnih središčih, majhnih mestih in podeželskih storitvenih središčih;
- (c) pospeševati trajnosten in raznovrsten kmetijski sistem, da bi nastale dinamične podeželske skupnosti;
- (d) zagotoviti infrastrukturo, storitve in spodbude za naložbe na podeželju;
- (e) pospeševati izobraževanje in usposabljanje na podeželju, da bi omogočili zaposlovanje in uporabo ustreznih tehnologij.

166. Za pospeševanje izkoriščanja novih in izboljšanih tehnologij ter ustrezne tradicionalne prakse pri razvoju podeželskih naselij morajo oblasti na vseh ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi, v sodelovanju z zasebnim sektorjem:

- (a) izboljševati dostop do informacij o kmetijski proizvodnji, trgu in oblikovanju cen na podeželskih in oddaljenih območjih, med drugim z uporabo sodobnih in dostopnih komunikacijskih tehnologij;
- (b) v sodelovanju z organizacijami kmetov, ženskimi organizaci-

jami in z drugimi zainteresiranimi stranmi pospeševati raziskave in obveščanje o raziskovalnih dosežkih v tradicionalnih, novih in izboljšanih tehnologijah, med drugim v kmetijstvu, akvi kulturi, gozdarstvu in agrogozdarstvu.

167. Pri uvajanju politik za trajnostni regionalni razvoj in upravljanje morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) pospeševati programe izobraževanja in usposabljanja ter zagotoviti postopke za polno udeležbo podeželskega in avtohtonega prebivalstva pri določanju prednostnih nalog za uravnotežen in ekološko zdrav regionalni razvoj;
- (b) v kar največji meri uporabljati geografski informacijski sistem in metode vrednotenja okolja za pripravo okolju prijaznih politik regionalnega razvoja;
- (c) izvajati načrte in programe regionalnega razvoja in razvoja podeželja na podlagi potreb in gospodarske donosnosti;
- (d) zagotoviti učinkovit, odprt in javen sistem za razdeljevanje virov podeželskim območjem glede na potrebe ljudi.

168. Za krepitev trajnostnega razvoja in možnosti za zaposlovanje na osiromašenih podeželskih področjih morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) spodbujati razvoj podeželja z izboljševanjem možnosti zaposlovanja, zagotavljanjem izobraževalnih in zdravstvenih zmogljivosti in storitev, izboljševanjem stanovanjskih razmer, krepitvijo tehnične infrastrukture ter spodbujanjem podjetništva in trajnostnega kmetijstva;
- (b) določiti prednostni vrstni red regionalnih infrastrukturnih naložb na podlagi možnosti za gospodarsko donosnost, družbeno pravičnost in kakovost okolja;
- (c) spodbujati zasebni sektor pri razvoju in krepitvi prodaje podeželskih izdelkov na debelo na osnovi pogodb in tržnega posredništva, da bi se izboljšala in/ali zagotovila pretok denarja in pogodbeno gospodarstvo na podeželju;
- (d) pospeševati pravičen in učinkovit dostop do trgov kakor tudi,

- kjer je to ustrezno, sisteme določanja cen in plačevanja za podeželske izdelke, zlasti hrano, ki se porabi v mestih;
- (e) pospeševati prodajo izdelkov s podeželja na mestnih trgih in v podeželskih storitvenih središčih, z izboljševanjem dostopa do tržnih informacij in distribucijskih središč ter mrež;
 - (f) bistveno zmanjšati ali preprečiti okolju škodljivo subvencioniranje in druge programe, kot je spodbujanje prekomerne rabe fitofarmaceutskih sredstev in umetnih gnojil ter nadzor cen ali sistem subvencij, ki ohranja trajno neuravnoteženo prakso in proizvodne sisteme v podeželskih in kmetijskih gospodarstvih.

169. Za pospeševanje uravnoveženega in med seboj povezanega razvoja mest in podeželja je potreben integriran pristop. Za doseg tega morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi, ob podpori ustreznih mednarodnih in regionalnih ustanov:

- (a) zagotoviti ustrezen pravni, finančni in organizacijski okvir, primeren za krepitev mrež majhnih in srednjevelikih naselij na podeželju;
- (b) omogočiti razvoj učinkovite komunikacijske in distribucijske infrastrukture za izmenjavo informacij, dela, blaga, storitev in kapitala med mesti in podeželjem;
- (c) pospeševati široko sodelovanje med lokalnimi skupnostmi, da bi našli enotne rešitve za probleme v zvezi z rabo zemlje, prometom in okoljem v urbano ruralnem kontekstu;
- (d) prizadevati si za enakovredno sodelovanje v uravnoveženem in med seboj povezanem razvoju mest in podeželja, na podlagi stalnega dialoga med zainteresiranimi stranmi, ki so udeležene pri razvoju obeh.

11. Preprečevanje naravnih nesreč, lajšanje posledic, pripravljenost in obnova po nesreči

170. Vpliv naravnih nesreč in tistih, ki jih zakrivi človek, na ljudi in človekova naselja postaja vse večji. Pogosto jih povzroča ranljivost, ki jo povzroči človek z dejanji, kot so nenadzorovana ali neustrezno načrtovana človekova naselja, pomanjkanje osnovne infrastrukture in naseljevanje območij, ki so nesrečam izpostavljene.

na. Oboroženi spopadi imajo tudi posledice, ki vplivajo na človekova naselja ter državo kot celoto. Tako v primeru nesreč kot oboroženih konfliktov so potrebni posebni ukrepi za odpravo posledic ter za obnovo in prestrukturiranje, na prošnjo vlade lahko tudi z mednarodno udeležbo. Posledice takih nesreč in konfliktov so posebej resne v državah, kjer so zmogljivosti za preprečevanje, pripravljenost, lajšanje posledic in pomoč pri reševanju neučinkovite.

171. Najbolj učinkovite sisteme pripravljenosti na nesreče in za pomoč po njej na lokalni ravni se običajno zagotovi s prostovoljnim sodelovanjem in akcijami pod vodstvom lokalnih oblasti. Taki sistemi lahko delujejo samostojno, ne glede na omejeno, poškodovano, uničeno infrastrukturo ali zmogljivosti drugod. Ustrezno morajo ukrepati tudi vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z zasebnim sektorjem in tesnem sodelovanju z vsemi skupinami v skupnosti. Tako se vzpostavi pripravljenost na nesreče, in sposobnost odziva, ki se ju usklajeno načrtuje, vendar pa mora biti izvajanje prilagodljivo. Zmanjšanje ranljivosti, kakor tudi sposobnost odziva na nesreče, je neposredno povezana s stopnjo decentralizacije dostopa do informacij, komunikacij in odločanja ter nadzora virov. Nacionalno in mednarodno sodelovanje lahko omogoči hiter dostop do specialističnega svetovanja za pomoč pri gradnji sistema za preprečevanje nesreč, zagotavljanju zgodnjega opozarjanja na nje in odpravljanja posledic. Nesreče najbolj prizadenejo ženske, otroke in njihove potrebe moramo upoštevati na vseh stopnjah ravnanja v primeru nesreč. Spodbujati je potrebno dejavno udeležbo žensk pri načrtovanju in posredovanju v primeru nesreč.

Ukrepi

172. Za izboljšanje preprečevanja, pripravljenosti, lajšanja posledic in odziva na naravne nesreče in tiste, ki jih povzročijo človek, morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, in v tesnem sodelovanju in dogovoru s takimi subjekti, kot so zavarovalnice, nevladne organizacije, lokalne organizacije, organizirane skupnosti ter akademske, zdravstvene in raziskovalne organizacije:

- (a) pripraviti, sprejeti in uveljaviti ustrezna pravila in spremljajočo zakonodajo glede rabe zemlje ter gradbene in načrtovalske standarde, osnovane na strokovno ugotovljenem tveganju in oceni ranljivosti;

- (b) zagotoviti udeležbo vseh zainteresiranih strani pri načrtovanju in ravnanju v primeru nesreč, vključno žensk, otrok, ostarelih ter telesno ali duševno prizadetih, zaradi njihove posebne ranljivosti v primeru naravnih nesreč ali tistih, ki jih povzroči človek;
- (c) spodbujati trajno mobilizacijo domačih in mednarodnih sredstev za dejavnosti preprečevanja nesreč;
- (d) pospeševati in obveščati o varnih metodah gradnje in tehnologijah v gradbeništvu in pri splošnih javnih delih;
- (e) oblikovati programe za pospeševanje, kjer je to mogoče, prostovoljnega preseljevanja in dostopa ljudi do območij, ki so manj izpostavljena nesrečam;
- (f) pripraviti programe usposabljanja o varnih načinih gradnje za načrtovalce, dobavitelje in gradbenike; nekateri programi morajo biti namenjeni posebej majhnim podjetjem, ki v državah v razvoju zgradijo večino stanovanj in drugih manjših stavb;
- (g) po potrebi sprejeti ukrepe za dograditev zaščite pred nesrečami na pomembni infrastrukturi, oskrbovalnih poteh in kritičnih objektih in napravah, zlasti, če poškodba lahko povzroči sekundarno nesrečo in/ali ovira pri nudenju nujne pomoči.

173. Vse vlade in mednarodne organizacije, ki imajo strokovno znanje za čiščenje in odstranjevanje radioaktivnih kontaminantov, morajo pretehtati, kako nuditi ustrezno pomoč, ki je potrebna pri odstranjevanju posledic na zelo prizadetih območjih.

174. Za lajšanje posledic nesreč morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z vsemi zainteresiranimi stranmi, kjer je to ustrezno:

- (a) zagotoviti vsestranski informacijski sistem za identifikacijo in presojo vseh tveganj na območjih, ki so izpostavljena nesrečam, in jih vključiti v načrtovanje človekovih naselij;
- (b) pospeševati in podpirati poceni in dosegljive rešitve ter inovativne pristope za reševanje kritičnih tveganj ranljivih skupnosti, med drugim s kartiranjem kritičnosti področja in lokalnimi programi za zmanjševanje ranljivosti;
- (c) spodbujati, pospeševati in podpirati poceni in dosegljive re-

- šitve, inovativne pristope in ustrezne gradbene standarde za reševanje kritičnih tveganj ranljivih skupnosti, med drugim s kartiranjem kritičnosti območja in z lokalnimi programi za zmanjševanje ranljivosti;
- (d) vpeljati jasno razmejitev vlog in odgovornosti ter komunikacijskih kanalov med različnimi ključnimi funkcijami in sodelujočimi pri pripravah na posredovanje v primeru nesreč, lajšanju posledic in splošni pripravljenosti na nje, kot so presoja nevarnosti in tveganja, opazovanje, napovedovanje, preprečevanje, odpravljanje posledic, ponovna naselitev in nujna pomoč;
 - (e) pospeševati in spodbujati sodelovanje vseh delov družbe pri načrtovanju pripravljenosti za primer nesreč, kot je shranjevanje vode in hrane, goriva, prve pomoči ter pri preprečevanju nesreč z dejavnostmi, ki razvijajo kulturo varnosti;
 - (f) krepiti in/ali vzpostavljati globalne, regionalne, državne in lokalne sisteme za zgodnje obveščanje prebivalstva o grozečih nesrečah.

175. Za preprečevanje tehnoloških in industrijskih nesreč morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, kjer je to ustrezno:

- (a) prizadevati si za preprečevanje velikih tehnoloških nesreč in omejevanje njihovih posledic, med drugim s politikami rabe zemlje in pospeševanjem uvajanja varnih tehnologij;
- (b) po ustreznem posvetovanju z eksperti sprejeti potrebne ukrepe za izbor novih lokacij pri širitvi nevarnih industrijskih dejavnosti, ki lahko povzročijo povečano tveganje za veliko nesrečo, da bi omogočili izvajanje politike v skladu s pododstavkom (a) zgoraj;
- (c) določiti jasno opredelitev vlog, odgovornosti ter komunikacijskih kanalov med različnimi ključnimi funkcijami pri dejavnostih pripravljenosti za primer nesreč in njihovem preprečevanju, vključno s presojami, opazovanjem, napovedovanjem, preprečevanjem, odpravljanjem posledic, ponovnim naseljevanjem in nujno pomočjo;
- (d) pospeševati in spodbujati splošno udeležbo v dejavnostih pripravljenosti za primer nesreč z ustreznim in rednim ob-

veščanjem prebivalstva, ki živi v soseščini nevarnih dejavnosti, o potencialnih tveganjih;

- (e) krepiti in/ali vzpostavljati globalne, regionalne in lokalne sisteme za zgodnje opozarjanje prebivalstva v primeru velike tehnološke nesreče.

176. Pri pripravi in izvajanju dejavnosti za odpravljanje posledic nesreče, obnove, rekonstrukcije in ponovne naselitve morajo oblasti na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi, v partnerstvu z vsemi zainteresiranimi stranmi:

- (a) zagotoviti ali krepiti pripravljenost na nesreče in sisteme za odziv nanje, ki jasno določajo vloge in odgovornosti ter komunikacijske kanale med različnimi ključnimi funkcijami in sodelujočimi pri dejavnostih pripravljenosti za primer nesreče in ukrepih po tem, vključno z nujno pomočjo, odpravljanjem posledic in rehabilitacijo;
- (b) pripraviti vaje za preizkušanje pripravljenosti za primer nevarnosti in lajšanje posledic, pospeševati raziskave tehničnih, družbenih in gospodarskih vidikov rekonstrukcije po nesreči in sprejeti učinkovite strategije in smernice za rekonstrukcijo po njej;
- (c) zagotoviti zanesljive komunikacije in zmogljivosti za odziv in odločanje na državni in lokalni ravni ter ravni skupnosti;
- (d) zagotoviti krizni načrt, sisteme ukrepov ter zagotoviti vse potrebno za obnovo, rekonstrukcijo in ponovno naselitev;
- (e) okrepiti znanstvene in tehnične zmogljivosti za oceno škode in monitoring ter posebne tehnike obnove in rekonstrukcije;
- (f) podpirati vse ustrezne zainteresirane strani pri odpravljanju posledic, rehabilitaciji in rekonstrukciji;
- (g) identificirati in podpirati pristope za reševanje nujnih potreb po bivališčih za povratnike in notranje razseljene osebe, po potrebi vključno z gradnjo začasnih bivališč z osnovnimi napravami in pripomočki, ob upoštevanju posebnih potreb glede na spol;
- (h) identificirati pristope za čim krajšo prekinitev obiskovanja šole;

- (i) podpirati prizadevanja za takojšnjo odstranitev minskih polj po prekinitvi oboroženega konflikta;
- (j) zagotoviti, da se upošteva posebne potrebe žensk, otrok, telesno ali duševno prizadetih in ranljivih skupin pri vseh komunikacijah, reševanju, preseljevanju, prenovi in rekonstrukciji;
- (k) pri procesu rehabilitacije po nesreči upoštevati kulturno okolje¹;
- (l) upoštevati, podpirati in pospeševati vlogo Mednarodnega Rdečega križa in gibanja Rdečega križa (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies) in njegovih članic pri preprečevanju, pripravljenosti, lajšanju posledic in odzivih pri nesrečah na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni;
- (m) spodbujati Mednarodni komite Rdečega križa (International Committee of the Red Cross) k ukrepanju med oboroženimi konflikti, da bi zmanjšali trpljenje žrtev in razseljenih oseb.

D. Razvoj lastnih zmogljivosti in institucionalni razvoj

1. Uvod

177. Gospodarski in družbeni razvoj ter varstvo okolja so medsebojno odvisni in vzajemno prispevajo k trajnostnemu razvoju človekovih naselij. Gospodarsko cvetoča, družbeno vitalna in okolju prijazna človekova naselja bodo med trajno in hitro urbanizacijo vedno bolj odvisna od sposobnosti vseh ravni oblasti, da odražajo prednostne naloge skupnosti, spodbujajo in vodijo lokalni razvoj ter omogočajo nova partnerstva med zasebnim, javnim, prostovoljnim in uradnim sektorjem. To je mogoče doseči z resnično decentralizacijo odgovornosti, izvajanja politik, pristojnosti pri odločanju in dovolj velikih virov, vključno z davčno upravo, na lokalne oblasti, ki so najbližji in v največji meri predstavljajo voljo in želje ljudi. Enako pa tudi z mednarodnim sodelovanjem in partnerstvi za začetek strateškega procesa in procesa enakovrednega sodelovanja pri upravljanju mest, osnovanega na skupni viziji, ki hkrati

zagotavlja in varuje človekove pravice. Ta proces decentralizacije in načrtovani proces upravljanja mest bo veliko zahteval od ustanov, zlasti v državah v razvoju in tistih z gospodarstvi v prehodu. Razvoj lastnih zmogljivosti mora biti torej usmerjen v podpiranje decentralizacije in procesa enakovredne udeležbe pri upravljanju mest in drugih naselij.

178. Cilj strategije usposabljanja, razvoja lastnih zmogljivosti in institucionalnega razvoja je vsem zainteresiranim stranem omogočiti, zlasti pa lokalnim oblastem, zasebnemu sektorju, združenemu sektorju, sindikatom, nevladnim organizacijam in lokalnim organizacijam, da dejansko sodelujejo pri načrtovanju in upravljanju stanovanj in človekovih naselij. Na vseh ravneh so potrebna skupna prizadevanja pri zagotavljanju človeških virov in vodenja, za institucionalno reformo, razvoj organizacije in upravljanja ter trajno usposabljanje in zagotavljanje nove opreme. To najlažje dosežejo državna in mednarodna združenja ali mreže lokalnih oblasti ter druge nacionalne in podnacionalne ustanove za razvoj lastnih zmogljivosti, čeprav mogoče v prvi vrsti same potrebujejo pomoč. V državah v razvoju in tistih z gospodarstvi v prehodu morajo oblasti za razvoj lastnih zmogljivosti dati veliko prednost izvajanju vsestranske politike. Mednarodna skupnost mora pomagati pri razvoju zmogljivosti, identificiranju in oceni prednostnih nalog institucionalnega razvoja in krepiti njihovo sposobnost upravljanja.

179. Usposabljanje in enakovredno sodelovanje prispevata k demokraciji in trajnostnemu razvoju človekovih naselij. Vlade bi morale oblikovati in izvajati politike po načelu odgovornosti, odprtosti, javnosti ter širokega sodelovanja javnosti. Vse to je nujno zaradi preprečevanja korupcije in zagotovila, da se razpoložljivi viri uporabljajo v korist vseh ljudi. Vsaka vlada bi morala zagotoviti pravico vseh državljanov, da dejavno sodelujejo v zadevah skupnosti v kateri živijo, in spodbujati udeležbo pri oblikovanju politike na vseh ravneh.

2. Decentralizacija in krepitev lokalnih uprav ter njihovih združenj / mrež

Ukrepi

180. Za zagotavljanje dejanske decentralizacije in krepitev lokal-

nih oblasti in njihovih združenj ali mrež bi morale vlade na ustreznih ravneh:

- (a) pregledati oziroma privzeti politike in pravne okvire iz drugih držav, ki učinkovito izvajajo decentralizacijo;
- (b) pregledati oziroma revidirati zakonodajo tako, da se poveča lokalno avtonomijo in udeležbo pri odločanju, izvajanju in mobilizaciji ter uporabi virov, zlasti človeških, tehničnih in finančnih, in pri razvoju lokalnega podjetništva, v okviru celovite nacionalne, družbene, gospodarske in okoljske strategije, in spodbujati udeležbo prebivalcev pri odločanju glede njihovih mest, sosesk in bivališč;
- (c) pripraviti izobraževanje o državljskih pravicah, da bi poudarili vlogo posameznikov kot dejavnih udeležencev v njihovih skupnostih;
- (d) podpirati lokalne oblasti pri reviziji mehanizmov pobiranja davkov;
- (e) po potrebi krepiti zmogljivosti izobraževalnih in raziskovalnih ustanov ter tistih za usposabljanje, da bi zagotovili trajno usposabljanje lokalno izvoljenih uradnikov, vodstvenega kadra in strokovnjakov o urbanih problematikah, kot so načrtovanje, načini upravljanja z zemljišči in viri ter krajevne finance;
- (f) omogočati vertikalno in horizontalno izmenjavo tehnologij, izkušenj in upravljalskih znanj med vlado in lokalnimi oblastmi pri zagotavljanju storitev, nadzoru porabe, mobilizaciji virov, sklepanju partnerstev in razvoju lokalnega podjetništva, med drugim s programi za strokovno posnemanje in izmenjavo izkušenj;
- (g) razširiti delovanje lokalnih oblasti z zbiranjem podatkov, ločeno po spolu, starosti in dohodkih, s primerjalno analizo in obveščanjem o novih izkušnjah pri zagotavljanju, izvajanju in ohranjanju javnega premoženja in storitev, zaradi zadovoljevanja potreb prebivalcev in pri izkoriščanju finančnega in drugih potencialov njihovih mest;
- (h) spodbujati institucionalizacijo široke udeležbe javnosti, vključno z mehanizmi posvetovanja, pri odločanju in upravljalških procesih na lokalni ravni;
- (i) krepiti sposobnost lokalnih oblasti, da lokalni zasebni in jav-

- ni sektor vključijo v določanje ciljev in lokalnih prednostnih nalog ter okolju prijaznih standardov pri razvoju infrastrukture in storitev ter za lokalni gospodarski razvoj;
- (j) pospeševati politični dialog med vsemi nivoji oblasti ter zasebnim in javnim sektorjem in drugimi predstavniki civilne družbe, da bi izboljšali načrtovanje in izvedbo;
 - (k) v okviru oblasti osnovati partnerstva med javnim in zasebnim sektorjem ter državljeni pri posodabljanju mest in naselij ter analizirati, ocenjevati in obveščati o uspešnih partnerstvih;
 - (l) zbirati, analizirati oziroma razširjati primerjalne podatke, ločene po spolu, starosti in dohodkih, o delovanju lokalnih oblasti pri zadovoljevanju potreb njihovega prebivalstva;
 - (m) poostriiti ukrepe za zatiranje korupcije in zagotoviti večjo odprtost in javnost, učinkovitost, odgovornost, odzivnost in udeležbo skupnosti pri upravljanju lokalnih virov;
 - (n) omogočiti lokalnim oblastem in njihovim združenjem ali mrežam, da dajejo pobude za nacionalno in mednarodno sodelovanje, še posebej pri izmenjavi dobrih izkušenj in novih pristopov do trajnostnega upravljanja človekovih naselij;
 - (o) krepiti sposobnost tako centralnih kot lokalnih oblasti z usposabljanjem izvoljenih vladnih uradnikov in vodstvenega kadra o mestnih finančah in upravljanju;
 - (p) v sodelovanju z ustreznimi Združenih narodov v okviru njihovih pooblastil, kakor tudi z združenji ali mrežami lokalnih oblasti in z drugimi mednarodnimi združenji in organizacijami, vzpostaviti in/ali krepiti globalna in lahko dostopna informacijska omrežja za pospeševanje izmenjave izkušenj in ekspertnega znanja.

3. Udeležba javnosti in vključevanje civilne družbe

181. Trajnostni razvoj človekovih naselij zahteva dejavno vključevanje organizacij civilne družbe, kakor tudi enakopravno udeležbo vseh ljudi. Prav tako pa zahteva odzivno, odprto in javno ter odgovorno oblast na lokalni ravni. Tako za vključevanje civilne družbe kot odgovorne oblasti je potrebno vzpostaviti in krepiti mehanizme soupravljanja, vključno z dostopom do pravice pravnega

varstva in načrtovanjem lokalnih dejavnosti, da se pri identifikaciji problemov in prednostnih nalog, postavljanju ciljev, zagotavljanju zakonskih pravic, določanju standardov storitev, mobilizaciji virov in izvajanju politik, programov in projektov upošteva vse ljudi.

Ukrepi

182. Za spodbujanje in podporo sodelovanja civilne družbe ter izpolnjevanja obveznosti oblasti morajo državne vlade, lokalne uprave in/ali organizacije civilne družbe na ustreznih ravneh zagotoviti delovanje institucionalnih in pravnih okvirov za omogočanje in zagotavljanje splošne udeležbe vseh ljudi in njihovih lokalnih organizacij pri odločanju, izvajanju ter spremljanju strategij, politik in programov za človekova naselja; ti institucionalni in pravni okviri morajo biti, med drugim, usmerjeni predvsem v:

- (a) varovanje človekove pravice do svobodnega izražanja in dajanja mnenj, svobode misli, prejemanja in razširjanja idej in podatkov;
- (b) omogočanje zakonskega priznavanja organiziranih skupnosti in njihovega združevanja;
- (c) dopuščanje, omogočanje in varovanje organiziranja neodvisnih nevladnih skupnosti, lokalnih, državnih in mednarodnih organizacij;
- (d) zagotavljanje popolnih, pravočasnih in vsestranskih informacij brez nepotrebne finančne obremenjevanja prosilca;
- (e) izvajanje programov izobraževanja in usposabljanja o civilnih in človekovih pravicah, z uporabo vseh vrst medijev in izobraževalnih in informacijskih kampanj, da bi pospešili civilni duh in zavest o državljanskih pravicah in odgovornostih ter načine za njihovo izvajanje, o spreminjajoči se vlogi žensk in moških in zadevah, ki se nanašajo na trajnostni razvoj človekovih naselij in kakovost življenja;
- (f) zagotavljanje rednih in masovnih javnih posvetovalnih mehanizmov za vključevanje civilne družbe v odločanje, da bi to odražalo različne potrebe skupnosti;
- (g) odstranjevanje zakonskih ovir za udeležbo družbeno marginaliziranih skupin v javnem življenju in pospeševanje nediskriminacijske zakonodaje;

- (h) uvajanje mehanizmov za udeležbo pri določanju načrta prihodnjega delovanja, ki bodo omogočili posameznikom, družinam, skupnostim, avtohtonemu prebivalstvu in civilni družbi, da sodelujejo pri identifikaciji lokalnih potreb, prednosti ter oblikovanju novih politik, načrtov in projektov;
- (i) pospeševanje razumevanja pogodbenih in drugih odnosov z zasebnim in nevladnim sektorjem, da bi dosegli spretnost za pogajanja o učinkovitem partnerstvu pri izvajanju, pripravi in vodenju projektov, ki bi v kar največji meri koristilo vsem ljudem;
- (j) pospeševanje enakopravnosti in pravičnosti z upoštevanjem razlik po spolu in zagotavljanjem polne in enakopravne udeležbe žensk in vključevanja ranljivih in zapostavljenih skupin, vključno z ljudmi, ki živijo v revščini in drugimi skupinami z nizkimi dohodki, z institucionalnimi ukrepi. Tako bi zagotovili zastopanost njihovih interesov pri oblikovanju politike in pri odločanju ter s tehnikami, kot so usposabljanje in seminarji za posredništvo, vključno z razvijanjem spretnosti umirjanja nasprotujočih se strani in dogovarjanja, ki omogočajo učinkovito povezovanje v mreže in zveze;
- (k) zagotavljanje dostopa do sodnih in upravnih kanalov za prizadete posameznike in skupine, tako da bodo lahko oporekali ali zahtevali odškodnino za odločitve in dejanja, ki so družbi in okolju škodljivi ali kršijo človekove pravice, vključno s pravnimi mehanizmi za zagotavljanje odgovornosti državnih organov, tako nacionalnih kot lokalnih in drugih civilnih organizacij, v skladu z njihovimi družbenimi obveznostmi ter obveznostmi do okolja in človekovih pravic;
- (l) širjenje proceduralnih pravic posameznikov in organizacij civilne družbe za sprožitev sodnih postopkov v imenu prizadetih skupnosti ali skupin, ki nimajo sredstev ali strokovnega znanja, da jih sprožijo sami;
- (m) pospeševanje predstavljanja medgeneracijskih interesov, vključno z interesi otrok in novih generacij, pri procesih odločanja, ob hkratni krepitvi družine;
- (n) upoštevanje vseh zmožnosti mladine kot ključnega partnerja za zagotovitev ustreznega stanovanja za vse in trajnostnih človekovih naselij z različnimi oblikami izobraževanja, kako-

- vostnega usposabljanja in pridobivanja kvalifikacij, ob upoštevanju različnih sposobnosti, realnosti in izkušenj mladine;
- (o) omogočanje dostopa do struktur odločanja in načrtovanja ter pravnih storitev za ljudi, ki živijo v revščini in za druge skupine z nizkimi dohodki, z zagotavljanjem pomoči, kot sta pravna pomoč ali centri za brezplačno pravno svetovanje;
 - (p) krepitev sposobnosti lokalnih oblasti in civilne družbe za presojo družbenih, gospodarskih in okoljskih politik, ki zadevajo njihovo skupnost in določanje lokalnih prednostnih nalog ter za sodelovanje pri določanju lokalnih standardov za storitve na takih področjih, kot so osnovno izobraževanje, otroško varstvo, osnovno zdravstvo, javna varnost, preprečevanje zlorabe drog in upravljanje z okoljem;
 - (q) pospeševanje uporabe novih informacijskih tehnologij in medijev, vključno z lokalnimi oblastmi, da bi omogočili dialog, izmenjavo ustreznih informacij, izkušenj in prakse o človekovih naseljih ter za oblikovanje konstruktivnega partnerstva med civilno družbo in tistimi, ki odločajo.

4. Upravljanje človekovih naselij

183. Lokalne oblasti in drugi sodelujoči pri upravljanju človekovih naselij se morajo zanašati na strokovno znanje in vire različnih ljudi ter ustanov na mnogih ravneh. Pomanjkanje ustrezno usposobljenih strokovnjakov, pomanjkljivosti institucionalnega sistema ter obseg tehničnih zmogljivosti so v mnogih državah, zlasti v državah v razvoju, med glavnimi ovirami za izboljšanje človekovih naselij. Strategije za razvoj lastnih zmogljivosti in institucionalni razvoj morajo biti sestavni del politik razvoja človekovih naselij na nacionalni in lokalni ravni. Poleg tega bo potrebna uporaba novih spretnosti, strokovnih znanj, izkušenj ter tehnologij pri vseh vidikih načrtovanja in upravljanja človekovih naselij. V državah, kjer se hitro spreminja struktura človekovih naselij, ki je posledica družbenih, gospodarskih in okoljskih sprememb, morajo vlade in mednarodna skupnost zagotoviti učinkovit razvoj in prenos spretnosti vodenja, strokovnega znanja, izkušenj in tehnologij za načrtovanje in upravljanje.

Ukrepi

184. Da bi omogočili razvoj lastnih zmogljivosti in institucionalni razvoj za izboljšanje načrtovanja in upravljanja človekovih naselij, morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi in njihovimi združenji:

- (a) podpirati programe usposabljanja upravnih delavcev in civilnih uradnikov na vseh ravneh ter vseh drugih ključnih udeležencev, da bi poglobili kakovost vodenja in pospešili vključevanje žensk in mladine v kadrovsko strukturo ter odločanje;
- (b) pretehtati ustanavljanje mešanih zasebnih, javnih, lokalnih, poslovnih in gospodarskih forumov za izmenjavo znanja in izkušenj o vodenju ter upravljanju;
- (c) pospeševati vsestranske politike in programe usposabljanja, izobraževanja in razvoja človeških virov z upoštevanjem enakopravnega obravnavanja spolov in vključevanjem lokalnih oblasti in njihovih združenj ali mrež, kakor tudi akademskih in raziskovalnih ustanov ter tistih za usposabljanje in izobraževanje, lokalnih organizacij in zasebnega sektorja, s poudarkom na:
 - (i) razvoju večsektorskega pristopa do razvoja človekovih naselij, ki vključuje edinstven prispevek in ustanove avtohtonega prebivalstva in imigrantov;
 - (ii) usposabljanju učiteljev, da bi razvili jedro za krepitev ustanov in razvoj lastnih zmogljivosti, kamor kot sestavni del spada tudi zavest o različnih potrebah glede na spol ter potrebah otrok, mladine in ostarelih;
 - (iii) razvoju lokalnih zmogljivosti za opredelitev potreb in pričetek ali naročilo aplikativnih raziskav, zlasti analiz z upoštevanjem starosti in spola, presoje vpliva na družbo in okolje, oblikovanja stanovanjske strategije, lokalne gospodarske rasti in zagotavljanja delovnih mest ter za vključitev rezultatov raziskav v sistem upravljanja;
- (d) razviti informacijski sistem za izmenjavo, povezovanje v omrežja, hiter dostop do virov, prenos in izmenjavo izkušenj, strokovnega znanja in tehnologij pri razvoju človekovih naselij;

- (e) zaradi odprtosti, javnosti ter odgovornosti spodbujati vključitev vodilnih iz zasebnega sektorja, vključno z nevladnimi organizacijami, v izboljševanje upravljanja in vodenja javnega sektorja ter ustanavljanje entitet, ki bodo javne po funkciji, zasebne po vodenju in financirane iz javnih in zasebnih sredstev;
- (f) proučiti programe za razvoj posredništva za razreševanje konfliktov, vključno med konkurenti za dostop, distribucijo in uporabo virov v človekovih naseljih in usposabljanje civilne družbe za njihovo uporabo;
- (g) povečevati znanje o ekosistemih, vključno s človekovimi naselji, da bi preprečili poškodovanje okolja;
- (h) vključiti politike in standarde, ki upoštevajo različne potrebe glede na spol, v vse zgoraj navedene kategorije, če niso že posebej navedene.

5. Načrtovanje in upravljanje metropol

185. Čeprav se upravljalci človekovih naselij srečujejo z mnogimi podobnimi problemi, se odgovorni za upravljanje in razvoj metropol in velemest soočajo z edinstvenimi problemi, ki jih povzročajo velikost in kompleksnost njihovih nalog ter odgovornosti. Med značilnostmi metropol, ki zahtevajo posebno strokovno znanje in izkušnje, je vedno večja globalna konkurenčnost; njihovi etnično in kulturno različni prebivalci; velika koncentracija mestne revščine; ogromna infrastrukturna omrežja ter prometni in komunikacijski sistemi; njihova strateška vloga v nacionalni, regionalni in mednarodni strukturi proizvodnje in porabe; gospodarski razvoj, trgovina in finance; in njihov potencial za resno degradacijo okolja. Velike metropole in velemestna območja predstavljajo tudi največje potencialno tveganje za izgubo človeških, materialnih in proizvodnih zmogljivosti v primeru naravnih nesreč in tistih, ki jih povzroči človek. V nekaterih državah pri upravljanju mest povzroča težave dejstvo, da ni enotne oblasti za celotno metropolo oziroma učinkovitega sodelovanja med njenimi različnimi deli.

Ukrepi

186. Za zadovoljevanje posebnih potreb metropol in ljudi, ki tam

živijo, morajo oblasti na vseh ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) pospeševati strategije načrtovanja, razvoja in upravljanja za celotno metropolo in/ali regijo, ki se na celovit način lotevajo vseh vidikov delovanja mesta in temeljijo na dogovorjenih ciljih za območje metropole;
- (b) vključiti element razlike med spoloma v strategije politik, načrtovanja in upravljanja;
- (c) sprejeti in uporabljati smernice za upravljanje metropol na področjih upravljanja z zemljišči, okoljem in infrastrukturo, kakor tudi financ in uprave;
- (d) spremljati in analizirati učinkovitost in uspešnost struktur metropole, sistemov uprave in vključiti rezultate v politike za reševanje makroekonomskih, družbenih in okoljskih prostorskih zadev;
- (e) ustvariti zakonski okvir in vzpostaviti organizacijske strukture, ki bodo zagotavljale usklajeno, učinkovito in enakopravno zagotavljanje storitev, mobilizacije virov in trajnostnega razvoja na celotnem območju metropole;
- (f) ustrezno krepiti sposobnosti, zmogljivosti ter pooblastila oblasti metropole, da bi učinkovito reševali ali se odzivali na zadeve regionalnega oziroma nacionalnega pomena, kot so zemljiške in lastninske pravice žensk, upravljanje z zemljišči, energijo in vodnimi viri, upravljanje okolja, promet in komunikacije, trgovina in finance, ustrezne socialne storitve, infrastruktura ter dostop do njih, in družbeno povezovanje;
- (g) razviti ali po potrebi ustvariti jedro strokovnjakov, ki bo vključevalo tudi ženske, usposobljeno na področjih načrtovanja razvoja mest, upravljanja z okoljem, tehnike, prometa, komunikacij in socialnih storitev, razvoja primarne infrastrukture ter kriznega načrtovanja in bo imelo strokovno znanje ter izkušnje za skupno delo pri celostnem reševanju bistvenih načrtovalskih vprašanj;
- (h) omogočati in pospeševati politiko nacionalnega in mednarodnega dialoga in izmenjave izkušenj, strokovnega znanja ter tehnologij med upravami metropol na področjih, kot so promet in komunikacije, upravljanje z vodnimi viri, ravnanje z odpadnimi vodami in odpadki, varčevanje z energijo, uprav-

- ljanje okolja in socialno skrbstvo, ki bo upoštevalo ženske in marginalizirane skupine;
- (i) iskati take rešitve problemov v mestih, ki izhajajo iz etnično in kulturno različnega prebivalstva in ne le čakati na nove tehnologije.

6. Domači finančni viri in gospodarski instrumenti

187. Finančna sredstva za financiranje gradnje stanovanj in razvoja naselij v glavnem prihajajo iz domačih virov. Precejšnja dodatna sredstva pa tudi iz mednarodnih, vedno več v obliki naložbenih sredstev. Največji vpliv na finančno osnovo bodo torej imeli hitrejši razvoj gospodarstva, zdrave finančne navade in sposobnost mobilizacije domačih sredstev, nadzor porabe in učinkovito upravljanje proračuna.

188. Financiranje urbanega razvoja in ohranjanje njegove gospodarske donosnosti je poseben izziv, ki bo zahteval nove sisteme financiranja na nacionalni in lokalni ravni. Potrebno bo pospeševati učinkovito partnerstvo med javnim in zasebnim sektorjem, s kombinacijo lokalnih dajatev na proizvodnjo in porabo ter finančnih spodbud za naložbe industrije, trgovine in drugih delov zasebnega sektorja. Potrebne bodo nove oblike občinskih financ za zadovoljevanje novih potreb gospodarskega razvoja mest in pokrivanje stroškov podpore infrastrukture in storitev.

189. Za krepitev nacionalnega in lokalnega gospodarstva ter njune finančne in gospodarske osnove za zadovoljevanje potreb trajnostnih človekovih naselij si morajo vlade, vključno z lokalnimi oblastmi, prizadevati za zagotovitev okvira, ki bo omogočal:

- (a) ustrezno krepitev sposobnosti lokalnih oblasti, da pritegnejo naložbe;
- (b) sprejetje makroekonomskih politik in okvirov za spodbujanje večjega domačega varčevanja in omogočanje uporabe prihrankov za stanovanja, osnovno infrastrukturo in druge vidike družbenega ter gospodarskega razvoja človekovih naselij;
- (c) razvoj učinkovitih, poštenih in močnih nacionalnih in lokalnih virov financiranja, vključno z davščinami, pristojbinami, carinami in davki na dodano vrednost, da bi pospešili nacionalno ter lokalno sposobnost za kapitalske naložbe v stano-

- vanja, infrastrukturo in osnovne storitve, in ustrezno vključitev novih finančnih instrumentov, ki bi zagotovili odškodnino za poškodovanje okolja zaradi proizvodnje ali potrošnje;
- (d) povečanje sposobnosti za pobiranje davkov na nacionalni in lokalni ravni ter nadzor izdatkov, kar bi brzdalo stroške in povečevalo prihodke;
 - (e) prizadevanja za polno pokrivanje stroškov storitev v mestih, razen storitev javne varnosti, z zaračunavanjem uporabe, s hkratnim reševanjem potreb revnih, med drugim s politiko cen in, kjer bi bilo to mogoče, z jasno določenimi subvencijami;
 - (f) podporo lokalnim prizadevanjem za spodbujanje prostovoljnega partnerstva med zasebnim in javnim sektorjem ter udeležbo pri gradnji, upravljanju in vzdrževanju odprtih zelenih površin, osnovne infrastrukture in storitev, ki med drugim upoštevajo vključevanje žensk in potrebe marginaliziranih skupin;
 - (g) omogočanje oziroma racionalizacijo dostopa lokalnih oblasti do nacionalnega, regionalnega in mednarodnega trga kapitala ter specializiranih posojilnic, med drugim z ukrepi za uvedbo neodvisnih občinskih sistemov za presojo kreditne sposobnosti in kreditiranja, ob upoštevanju sposobnosti posojilojemalcev za poplačilo dolga v skladu z ustreznimi domačimi zakoni in predpisi;
 - (h) povečevanje vloge lokalnih oblasti pri oblikovanju partnerstev z zasebnim, prostovoljnim, javnim in združenim sektorjem ter ustanovami za razvoj lokalnega podjetništva;
 - (i) kjer je ustrezno, institucionalizacijo proračunskih mehanizmov in računovodske obdelave, da se lokalnim oblastem omogoči sodelovanje v srednjeročnih in dolgoročnih naložbenih programih;
 - (j) zagotovitev odprtih in javnih sistemov ter postopkov za zagotavljanje finančne odgovornosti;
 - (k) kjer je to ustrezno, institucionalizacijo preglednih medvladnih mehanizmov prenosa, ki bodo pravočasni, predvidljivi bodo izhajali iz dela in potreb;
 - (l) pritegnitev zasebnih in javnih naložbenih sredstev v razvoj mest.

7. Informacije in komunikacije

190. Najnovejši razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije v povezavi z liberalizacijo trgovine in prostega pretoka kapitala v svetovnem merilu bo spremenil vlogo in funkcijo mest ter procese odločanja in razdeljevanja virov v njih. Družbe, ki ustrezno vlagajo v informacijsko tehnologijo in infrastrukturo ter omogočajo in zagotavljajo svojim državljanom njeno učinkovito uporabo, lahko pričakujejo bistveno višjo produktivnost v industriji in trgovini. Izboljšano informacijsko tehnologijo je potrebno ustrezno in optimalno izkoriščati za ohranitev in seznanjanje s kulturnimi in moralnimi vrednotami, širitev in izboljševanje možnosti izobraževanja in usposabljanja ter krepitev zavesti javnosti o družbenih, gospodarskih in okoljskih zadevah, ki vplivajo na kakovost življenja, in omogočanje izmenjave informacij vsem zainteresiranim stranem in skupnostim o praksi habitata, vključno s podporo pravic otrok, žensk in pripadnikov ranljivih in zapostavljenih skupin v okviru vedno večje urbanizacije.

Ukrepi

191. Za izboljšanje zmožnosti izkoriščanja teh novosti za javno dobro morajo vlade na ustreznih ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi:

- (a) razvijati, dograjevati in vzdrževati informacijsko infrastrukturo in tehnologijo jih spodbujati njeno uporabo na vseh ravneh oblasti, v javnih ustanovah, organizacijah civilne družbe in lokalnih organizacijah, ter upoštevati komunikacije kot sestavni del politike človekovih naselij;
- (b) pospeševati usposabljanje vseh ključnih udeležencev pri uporabi in izkoriščanju informacijske tehnologije;
- (c) razvijati metode širjenja izkušenj lokalnih pobud z elektronskimi sredstvi, kot so Internet, omrežja, knjižnice in s širjenjem informacij o Najboljših izkušnjah, vključno takih, ki upoštevajo element različnosti glede na spol;
- (d) izvajati programe, ki zlasti pri otrocih, mladini in izobraževalnih ustanovah spodbujajo uporabo javnih knjižnic in komunikacijskih omrežij;
- (e) omogočati učni proces z obveščanjem o uspešnih in neuspešnih izkušnjah;

- pešnih izkušnjah v zvezi s človekovimi naselji v vladnih, javnih, zasebnih in občinskih sektorjih;
- (f) spodbujati politiko, ki omogoča, da so informacijska tehnologija in storitve na razpolago in bolj dostopne širši javnosti, zlasti s široko uporabo medijev;
 - (g) posvečati posebno pozornost zagotavljanju dostopa do teh novih tehnologij telesno ali duševno prizadetim;
 - (h) spodbujati razvoj usmeritve lokalnih in nacionalnih medijev, ki priznava različnost ras in kulture v večjih mestih ter pospešuje razumevanje različnih stališč;
 - (i) pospeševati prost pretok in dostop do informacij na področjih javnih politik, odločanja, razdeljevanja virov družbenega razvoja, zlasti na področjih, ki zadevajo ženske in otroke;
 - (j) zagotoviti tržno konkurenčnost in čim širši dostop javnosti pri zagotavljanju komunikacijske in informacijske tehnologije z vplivom javnosti na zagotavljanje dostopa do nje.

192. Obveščanje o izkušnjah, ki prispevajo k omogočanju dostopa do ustreznih stanovanj za vse in k razvoju trajnostnih človekovih naselij, je v veliko pomoč pri oblikovanju javnih politik o razvoju človekovih naselij. Nacionalne vlade morajo v partnerstvu z družbenimi dejavniki:

- (a) pospeševati prakse urbanega upravljanja, ki izstopajo zaradi pozitivnega vpliva na izboljšanje življenjskega okolja, zaradi organizacije in delovanja po načelu soudeležbe, trajnostnega in trajnega značaja ter tendence, da postane splošna;
- (b) postaviti strukture za izbor Najboljše prakse¹¹ v sodelovanju z nevladnimi organizacijami, ki delujejo na področju urbanega razvoja;
- (c) pospeševati celovit način obveščanja o Najboljših praksah, izbranih lokalno, nacionalno, regionalno in mednarodno.

193. Za izboljševanje znanja in krepitev informacijske osnove morajo vlade in lokalne oblasti, skupaj z raziskovalnimi ustanovami, statističnimi uradi in drugimi zainteresiranimi stranmi:

- (a) pospeševati raziskave gospodarskih, družbenih in okoljskih vidikov, povezanih z razvojem urbanizacije, človekovih naselij ter gradnje stanovanj, s posebnim poudarkom na prednostnih raziskovalnih nalogah, ki so bile opredeljene na podlagi nacionalnih zahtev in potreb po sistematičnem spremljanju in ocenjevanju razvoja, vključno s presojo vplivov politik, programov in projektov o človekovih naseljih na okolje in družbo in upoštevanju posebnosti glede na spol;
- (b) izboljšati obstoječe informacijske sisteme, povezane s človekovimi naselji, sprejetjem učinkovitih in trajnostnih metodologij in institucionalnih sporazumov, sistematičnim vključevanjem raziskovalnih rezultatov in usklajevanjem, analiziranjem in vključevanjem novih podatkov v izdelavo statistike o človekovih naseljih in stanovanjih ter kazalcev glede na posamezne politike;
- (c) čim bolj razširjati rezultate raziskav in druge informacije, jih usmerjati v oblikovanje politik na vseh ravneh in zagotoviti dvosmeren pretok informacij med ponudniki in uporabniki.

E. Mednarodno sodelovanje in usklajevanje

1. Uvod

194. Cilj zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in bolj produktivnih, zdravih, varnih, nediskriminacijskih, pravičnih in trajnostnih človekovih naselij ter skupnosti prispeva k doseganju svetovnega miru, razvoja, stabilnosti, pravice in človeške solidarnosti. Dodaten pomen v luči sedanjega razvoja, v smeri globalizacije in medsebojne odvisnosti svetovnega gospodarstva, ima tudi mednarodno sodelovanje. Nujno je potrebno je ponovno opredeliti in obnoviti obstoječe procese in strukturo sodelovanja ter razviti nove in inovativne oblike sodelovanja, da bi se človeštvo lahko soočilo s problemi in izzivi, ki jih predstavlja razvoj podeželja in mest. Tako je potrebna politična volja vseh držav in posebna prizadevanja na mednarodnem nivoju za uveljavljanje in spodbujanje novih oblik sodelovanja, partnerstev, usklajevanja na vseh ravneh in naložb

iz vseh virov, vključno z zasebnim sektorjem, da bi učinkovito prispevali k zagotavljanju in izboljševanju bivalnih razmer v človekovih naseljih, zlasti v državah v razvoju, ob upoštevanju različnosti potreb in možnosti posameznih držav.

195. Oblikovanje in izvajanje strategij za razvoj človekovih naselij je primarna odgovornost vsake države na državni in lokalnih ravneh v okviru njene zakonodaje in mora upoštevati gospodarsko, družbeno in okoljsko različnost razmer v vsaki državi. Vendar pa je celokupen upad uradne razvojne pomoči resen vzrok za zaskrbljenost. V nekaterih državah ta razvoj spremlja tudi precejšnje povečanje mednarodnega pretoka kapitala in vedno večje vključevanje zasebnega sektorja v razvoj in upravljanje infrastrukture in storitev. Prehajanje od pomoči na trgovino jasno kaže na potrebo po sodelovanju zasebnega sektorja pri oblikovanju mednarodnega sodelovanja. Mednarodna skupnost, vključno z agencijami za multilateralno in bilateralno pomoč, mednarodnimi finančnimi ustanovami in zasebnim sektorjem, bo imela pomembno vlogo pri zagotavljanju dodatnih sredstev za okrepitev nacionalnih prizadevanj za tako okolje, ki bo omogočalo doseganje cilja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij.

196. Globalizacija svetovnega gospodarstva predstavlja tako priložnosti in izzive za razvoj, kakor tudi tveganja in negotovost. V smislu sedanjega razvoja ima mednarodno sodelovanje dodaten pomen zaradi globalizacije svetovnega gospodarstva na eni in stalnega slabšanja že tako slabega položaja držav v razvoju na drugi strani. Zlasti so akutni problemi zaradi revščine, urbanizacije, pomanjkanja primernih stanovanj, vključno s socialnimi stanovanji, hitre rasti prebivalstva, preseljevanja v mesta, gospodarske stagnacije in družbene nestabilnosti.

197. Prizadevati si je treba in razvijati nove pristope ter okvire za mednarodno sodelovanje pri razvoju in upravljanju človekovih naselij, ki bi zagotovili dejavno udeležbo vseh ravni oblasti, zasebnega in združenega sektorja, nevladnih organizacij in lokalnih organizacij pri odločanju, oblikovanju politike in razdeljevanju virov, izvajanju in ocenjevanju. Mednje je potrebno vključiti tudi nove in izboljšane oblike bilateralnega ali multilateralnega sodelovanja in usklajevanja med državami, agencijami za multilateralno in bilateralno pomoč, mednarodnimi finančnimi ustanovami organizacijami ter različnimi in telesi sistema Združenih narodov, vključno z izmenjavo Najboljše prakse jug-jug, sever-jug in jug-sever s

stalnim razvojem orodij in instrumentov za politike, načrtovanje in upravljanje, kot so uporaba kazalcev stanovanjskih in urbaništičnih razmer, razvoj človeških virov in institucionalni razvoj lastnih zmogljivosti.

198. Ti novi pristopi ne bodo samo pospeševali mednarodnega sodelovanja, ampak bodo tudi vključevali nove oblike partnerstev in sodelovanja z organizacijami civilne družbe, zasebnim sektorjem in lokalnimi oblastmi. To pomeni priznavanje dopolnjujočih se oblik decentraliziranega sodelovanja in odnosov med lokalnimi oblastmi in njihove udeležbe v mednarodnem sodelovanju v pravnem okviru vsake države, kakor tudi njihov prispevek k procesu oblikovanja politik človekovih naselij. Vlade, kakor tudi agencije za multilateralno in bilateralno pomoč, se morajo obvezati za spodbujanje sodelovanja med lokalnimi oblastmi kakor tudi krepitev mrež in združenj lokalnih oblasti.

199. Dejavniki, ki vplivajo na mednarodno preseljevanje, so mednarodno gospodarsko neravnotežje, revščina in degradacija okolja, po drugi strani pa pomanjkanje miru in varnosti, kršenje človekovih pravic in različne stopnje razvoja pravnih in demokratičnih ustanov. Neprisilno mednarodno preseljevanje ima lahko pozitiven vpliv tako na skupnosti, iz katerih migranti prihajajo, kakor tudi namembne skupnosti, saj za prve zagotavlja finančna sredstva, za druge pa človeške vire. Mednarodno preseljevanje predstavlja tudi možnost prenosa spretnosti in znanja ter prispeva h kulturni bogatitvi. Vendar pa je posledica mednarodnega preseljevanja izguba človeških virov za mnoge države porekla in lahko povzroči politične, gospodarske in družbene napetosti v namembnih državah. Ti dejavniki imajo pomemben vpliv na strukturo prostorske distribucije poselitve v mestih.

2. Mednarodno okolje za omogočanje razvoja

200. Globalno gospodarstvo vedno bolj vpliva na zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in trajnosten razvoj človekovih naselij. Proces urbanizacije je povezan z gospodarskim in družbenim razvojem ter varstvom okolja, ki so med seboj odvisni in dopolnjujoči sestavni deli trajnostnega razvoja. V tem okviru je nujno usposobiti vse države, zlasti v razvoju, da izboljšajo življenjske in delovne razmere v človekovih naseljih. To zahteva takšno mednarodno okolje, ki bo to omogočalo in enoten pristop na nacional-

nih in mednarodnih ravneh, ki bo upošteval prizadevanja držav za izvajanje programov gospodarskih reform ali gospodarskega prehoda. Poleg tega pa tehnološki razvoj vodi v velike spremembe v strukturi zaposlovanja. Treba se je zavedati, da je v družbenem in gospodarskem pomenu besede gradnja stanovanj proizvodni sektor. Na globalni ravni bi bilo treba cilj ustreznega stanovanja oziroma primerne bivališča za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij omogočati med drugim s pozitivnimi dejanji, kot so financiranje razvoja, zunanjih dolgov, mednarodne trgovine in prenosa tehnologij.

201. Mednarodna skupnost mora podpirati vlade pri njihovih naporih za obvladovanje vplivov teh sprememb na mesta in naselja v okviru politik omogočanja. Mednarodna skupnost mora pospeševati:

- (a) zagotavljanje odprtega, enakopravnega, kooperativnega in vzajemno koristnega mednarodnega gospodarskega okolja;
- (b) usklajevanje makroekonomskih politik na vseh ravneh, da bi vzpostavili mednarodni finančni sistem za financiranje gospodarskega in družbenega razvoja ter varstva okolja, ki so sestavni deli trajnostnega razvoja;
- (c) mednarodni finančni sistem, ki bi zagotavljal bolj stabilen in trajnosten razvoj človekovih naselij, med drugim z višjo stopnjo stabilnosti na finančnih trgih, zmanjšanjem tveganj finančnih kriz in nižjimi realnimi obrestnimi merami;
- (d) okolje v vseh državah, ki bo pritegnilo neposredna tuja vlaganja in spodbujalo varčevanje in domače naložbe;
- (e) razvoj podjetništva, naložb v proizvodnjo in večji dostop do odprtih in dinamičnih trgov v okviru odprtega, enakopravnega, varnega, nediskriminacijskega, predvidljivega in javnega mednarodnega trgovinskega sistema, delujočega v skladu z mednarodnimi pravili, in dostop do ustreznih tehnologij, znanja in izkušenj vsem ljudem, zlasti tistim, ki živijo v revščini, ter zapostavljenim, kakor tudi najmanj razvitim državam;
- (f) razvoj lastnih zmogljivosti v vseh državah v razvoju, zlasti afriških, najmanj razvitih ter v državah z gospodarstvi v prehodu;
- (g) krepitev in izboljševanje tehnične in finančne pomoči drža-

vam v razvoju za pospeševanje trajnostnega razvoja in omogočanje njihove polne ter učinkovite udeležbe v svetovnem gospodarstvu.

202. S posebnim ozirom na trajnostni razvoj človekovih naselij in za zagotavljanje stanovanj mora mednarodna skupnost:

- (a) zagotoviti, da se zaradi globalne gospodarske rasti izboljša kakovost življenja ljudi v vseh državah, ne glede na to, ali živijo v mestih ali na podežlju;
- (b) iz vseh virov mobilizirati nacionalna in mednarodna finančna sredstva za zagotavljanje stanovanj in za trajnostnen razvoj človekovih naselij;
- (c) omogočati boljši dostop vseh ravni oblasti in zasebnega sektorja v državah v razvoju ter tistih državah z gospodarstvi v prehodu do mednarodnih finančnih sredstev, tako da bi jih usposobili za pritegnitev naložb v gradnjo stanovanj in infrastrukture za trajnosten razvoj človekovih naselij;
- (d) v skladu z nacionalno zakonodajo pospeševati sposobnost lokalnih oblasti, zasebnega sektorja in ustreznih organizacij za povezavo z globalnimi trgi kapitala in za dostop do finančnih trgov, ob upoštevanju razumnih jamstev na teh trgih, kakor tudi nacionalne denarne politike, za financiranje programov zagotavljanja stanovanj in infrastrukture, in vzpostaviti mehanizme in instrumente za omogočanje porazdelitve tveganja in večjih možnosti kreditiranja;
- (e) spodbujati sprejetje politik za ustvarjanje in razvoj zasebnega sektorja in pospeševati strategije za večje in dobro usmerjene javne in zasebne naložbe v gradnjo in razvoj stanovanjskih, infrastrukturnih, zdravstvenih, izobraževalnih in drugih osnovnih storitev, med drugim z zagotavljanjem ustrezne tehnične in finančne pomoči. Poleg tega spodbujati vlade k pospeševanju strategij, ki bi zagotovile, da bo zasebni sektor, vključno z nads nacionalnimi korporacijami, ravnal v skladu z nacionalno zakonodajo, predpisi za socialno varnost, ustreznimi mednarodnimi sporazumi, dokumenti in konvencijami, vključno s tistimi, ki se nanašajo na okolje, ter v skladu z drugimi ustreznimi zakoni, in k sprejetju politik in uvedbi mehanizmov za odobravanje pogodb na nediskrimi-

- nacijski osnovi; k vključevanju žensk v vodenje, sprejemanje odločitev in upravljanje ter v programe usposabljanja, enakopravno z moškimi; in k upoštevanju nacionalne zakonodaje za delo, okolje/prostor, varstvo potrošnikov, zdravstvo in varnost, zlasti tiste, ki zadeva ženske in otroke;
- (f) pospeševati mednarodno sodelovanje za reševanje negativnih vplivov mednarodnega preseljevanja med drugim s tehnično pomočjo, znanjem in izkušnjami o vodenju in upravljanju ter z izmenjavo informacij;
 - (g) v dogovoru z vladami še naprej zagotavljati podporo razseljenim osebam, vključno z begunci, drugim razseljenim osebam, ki potrebujejo mednarodno varstvo in notranjim razseljenim osebam, za zadovoljevanje njihovih potreb, ob upoštevanju priporočil regionalnih srečanj o mednarodnem preseljevanju, notranjih razseljenih osebah in vračanju beguncev, in jim pomagati pri zagotavljanju pravičnih in trajnostnih rešitev v skladu z ustreznimi resolucijami Združenih narodov in z mednarodnim pravom, ob upoštevanju, da je bolj zaželeno ustanavljati trajnostna naselja zanje v državah, iz katerih prihajajo, vendar po načelu prostovoljnega vračanja v domovino;
 - (h) omogočati dostop do mednarodnih finančnih sredstev vsem državam v razvoju, zlasti afriškim in najmanj razvitim državam, da bi lahko izkoristile rastoče mednarodne finančne trge za pospeševanje naložb v gradnjo stanovanj, vključno s socialnimi stanovanji, in infrastrukturo za trajnostni razvoj človekovih naselij;
 - (i) pospeševati dostop do rastočih mednarodnih finančnih trgov državam z gospodarstvi v prehodu, da bi pospešili naložbe in za podporo izvajanja stanovanjskih reform kot dela uresničevanja ciljev zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in za trajnostni razvoj človekovih naselij v teh državah.

3. Finančna sredstva in gospodarski instrumenti

203. Potreba po stanovanjih in infrastrukturnih storitvah v človekovih naseljih je vedno večja. Skupnosti in države, zlasti države v razvoju, imajo težave pri zagotavljanju ustreznih finančnih sredstev za pokrivanje hitro rastočih stroškov gradnje stanovanj, stori-

tev in fizične infrastrukture. Za doseg cilja zagotovitve ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v urbaniziranem svetu so potrebna nova in dodatna finančna sredstva iz različnih virov. Količino obstoječih sredstev, ki so na razpolago za države v razvoju – javnih, zasebnih, multilateralnih, bilateralnih, domačih in zunanjih – je treba povečati z ustreznimi in prilagodljivimi mehanizmi in gospodarskimi instrumenti za podporo zagotavljanja ustreznih stanovanj in za trajnostni razvoj človekovih naselij.

204. Polno in dejansko izvajanje Agende Habitat, zlasti v vseh državah v razvoju, od teh pa predvsem v afriških in najmanj razvitih državah, bo zahtevalo mobilizacijo dodatnih finančnih sredstev iz različnih virov na nacionalni in mednarodni ravni in bolj učinkovito razvojno sodelovanje, da bi pospešili pomoč pri gradnji bivališč in naseljevanju ljudi. Med drugim bo potrebno:

- (a) dvigniti prioriteto cilja zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij pri multilateralnih in bilateralnih donatorjih in zagotoviti njihovo podporo nacionalnemu, podregionalnemu in regionalnemu načrtu delovanja držav v razvoju;
- (b) čim hitreje zagotoviti dogovorjenega 0,7% bruto nacionalnega proizvoda (BNP) v razvitih državah za uradno razvojno pomoč in po potrebi povečati delež financiranja programov za ustrezna stanovanja in razvoj človekovih naselij, sorazmerno z obsegom in stopnjo dejavnosti, ki so potrebne za doseganje ciljev Agende Habitat;
- (c) čim hitreje zagotoviti 0,15% BNP v razvitih državah, ki so na to pristale, za pomoč najmanj razvitim državam, v skladu z obveznostmi iz mednarodnih sporazumov, kot so predvsem Pariška deklaracija in Program delovanja za najmanj razvite države v 90-tih letih (23. odstavek v Programme of Action for the Least Developed Countries in the 1990s) in po potrebi povečati delež financiranja za programe zagotavljanja ustreznih stanovanj in razvoja človekovih naselij, sorazmerno z obsegom in stopnjo dejavnosti, ki so potrebne za doseganje ciljev Agende Habitat;
- (d) prizadevati si za uskladitev programov strukturalnega prilagajanja z gospodarskimi in družbenimi razmerami, interesi, cilji in potrebami vsake države, vključno s potrebo po ustre-

- nem stanovanju za vse in trajnostnem razvoju človekovih naselij, ter preprečevati, da bi se zaradi zmanjševanja proračunskih sredstev krčili osnovni socialni programi in izdatki, zlasti na račun ljudi, ki živijo v revščini, žensk in ranljivih skupin ter da ustrezni naložbeni programi upoštevajo prednostne naloge razvoja človekovih naselij, vključno z lokalnimi prednostnimi nalogami v mestih in na podeželju;
- (e) povabiti mednarodne finančne ustanove, da preučijo nove oblike pomoči državam z nizkimi prihodki in visokim deležem zunanjih dolgov, da bi olajšali njihovo dolžniško breme;
 - (f) povabiti mednarodne razvojne ustanove in bilateralne donatorje k podpori držav, zlasti držav v razvoju, pri njihovih prizadevanjih za izvajanje strategij usposabljanja in omogočanja, v skladu s katerimi lahko nacionalne vlade, lokalne oblasti, nevladne organizacije, skupnosti ter zasebni in združni sektor sklepajo partnerstva za sodelovanje pri zagotavljanju ustreznih stanovanj in razvoj trajnostnih človekovih naselij;
 - (g) raziskati načine in sredstva za krepitev, podporo in širjenje sodelovanja jug-jug, vključno s tristranskim sodelovanjem in partnerstvi med državami v razvoju in razvitimi;
 - (h) utrjevati solidarnost mednarodne skupnosti in njenih organizacij pri zagotavljanju ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij za ljudi, ki živijo pod tujo okupacijo;
 - (i) v skladu s pravnim okvirom posamezne države pospeševati programe decentralizirane razvojne pomoči lokalnih oblasti in njihovih združenj, s katerimi se finančna ter druga sredstva prenašajo neposredno od lokalne oblasti donatorja na partnersko lokalno oblast v državi v razvoju;
 - (j) povečevati učinkovitost uradne razvojne pomoči in drugih zunanjih finančnih sredstev z izboljševanjem usklajevanja med donatorji in operativo Združenih narodov in z boljšim vključevanjem teh sredstev v nacionalne strategije za trajnostni razvoj človekovih naselij;
 - (k) podpirati programe, ki povečujejo učinkovitost, odprtost in javnost uporabe javnih ter zasebnih sredstev, zmanjšujejo nepotrebne in nenamenske izdatke, izboljšujejo dostop do

- stanovanj in storitev za vse ljudi, zlasti za tiste, ki živijo v revščini;
- (l) zavedati se negativnih učinkov velikih izdatkov za oboroževanje in trgovino z orožjem, zlasti s posebej škodljivim orožjem ali takim, ki ima nediskriminacijske učinke, in velikih naložb v proizvodnjo in pridobivanje orožja, ob sočasnem priznavanju legitimne pravice do nacionalne obrambe;
 - (m) pri oblikovanju, pripravi in izvajanju projektov in programov ter razvoju lokalnega ekspertnega znanja, če to ne obstaja, je po možnosti treba dajati prednost uporabi kompetentnih nacionalnih ekspertov iz držav v razvoju ali, po potrebi, kompetentnih ekspertov iz podregij, regij ali drugih držav v razvoju;
 - (n) kar najbolj povečati učinkovitost projektov in programov ob čim manjših režijskih stroških;
 - (o) vključiti praktične ukrepe za zmanjševanje ranljivosti za nesreče v razvojne programe in projekte, zlasti pri gradnji stavb, infrastrukture in komunikacijskih sistemov, ki so dostopni telesno ali duševno prizadetim, vključno s tistimi, ki jih financira mednarodna skupnost, in zagotoviti, da taki ukrepi postanejo sestavni del študij upravičenosti in izbire projektov;
 - (p) pripraviti in oblikovati ustrezne ukrepe za izvajanje gospodarskih politik za pospeševanje in mobilizacijo domačega varčevanja in pritegnitev zunanjih sredstev v produktivne naložbe ter iskanje novih virov financiranja, tako javnih kot zasebnih, za programe zagotavljanja ustreznih stanovanj in trajnostnega razvoja mest in drugih naselij, ob hkratnem zagotavljanju učinkovite uporabe teh sredstev;
 - (q) krepiti finančno in tehnično pomoč za lokalni razvoj in programe samopomoči ter sodelovanje med vladami na vseh ravneh, med lokalnimi organizacijami, zadrugami, uradnimi in neformalnimi bančnimi ustanovami, zasebnimi podjetji in mendarodnimi ustanovami, s ciljem mobiliziranja lokalnega varčevanja, pospeševanja ustvarjanja lokalnih finančnih omrežij, pospeševanja družbeno odgovornih skupnih naložb in ponovnih vlaganj v lokalne skupnosti, ter povečevanja razpoložljivosti posojil in tržnih informacij za stanovanja in raz-

- voj človekovih naselij posameznikom z nizkimi dohodki, ženskam ter ranljivim in zapostavljenim skupinam;
- (r) omogočati dostop do globalnih finančnih sredstev tistim vladam in lokalnim oblastem, ki začenjajo ali so vključene v programe partnerstva med javnim in zasebnim sektorjem;
 - (s) zagotoviti in podpirati povezave neuradnih posojilnih mehanizmov z globalnim fondom sredstev ter izboljšati dostop do stanovanjskih sredstev za večino prebivalstva s procesi soudeležbe, ki vključujejo skupnosti, nevladne organizacije, kreditne zveze, mednarodne finančne ustanove in druge ustrezne udeležence;
 - (t) z ustreznimi gospodarskimi instrumenti pritegniti mednarodna javna in zasebna finančna sredstva v zagotavljanje stanovanj in razvoj človekovih naselij;
 - (u) proučiti načine omogočanja naložb tujega zasebnega sektorja v projekte za trajnostna človekova naselja, vključno z mešanimi podjetji ali partnerstvi med zasebnim in javnim sektorjem, zlasti na področjih infrastrukture in prometa;
 - (v) uvajati učinkovite in nepristranske mehanizme določanja cen za ustrezna stanovanja in trajnostna človekova naselja, infrastrukturo in storitve in pri tem pomagati državam, zlasti v razvoju, da bi povečali pretok zasebnih, domačih in globalnih sredstev, hkrati pa zagotovili namenske subvencije na osnovi jasnih kriterijev za ljudi, ki živijo v revščini;
 - (w) preučiti ustrezne ukrepe za zagotavljanje posojil za gradnjo stanovanj in infrastrukture v človekovih naseljih;
 - (x) razviti nove vire financiranja, tako iz javnih kot zasebnih sredstev, za razvoj človekovih naselij in ustvarjanje okolja, ki bo podpiralo mobilizacijo sredstev civilne družbe, vključno z beneficijami in posameznimi prostovoljnimi prispevki;
 - (y) s posebnimi namenskimi podporami pospeševati pomoč za dejavnosti na stanovanjskem področju in pri razvoju človekovih naselij ljudem, ki živijo v revščini, zlasti ženskam in ranljivim skupinam, kot so begunci, notranje razseljene osebe, duševno ali telesno prizadeti, poulični otroci, migranti in brezdomci;
 - (z) zavedati se potrebe po ustreznem stanovanju za vse in razvoju človekovih naselij pri reševanju posebnih razmer v ne-

- katerih državah, ki so doživele naravne nesreče ali tiste, ki jih je zakrivil človek, in nujne potrebe za rekonstrukcijo njihovega gospodarstva ter človekovih naselij;
- (aa) pri izvajanju ciljev zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in za trajnostni razvoj človekovih naselij dajati veliko prednost kritičnim razmeram in potrebam afriških in najmanj razvitih držav;
 - (bb) izvajati obveznosti mednarodne skupnosti glede posebnih potreb in ranljivosti človekovih naselij v majhnih otoških državah v razvoju, zlasti z zagotavljanjem dejanskih sredstev, vključno z ustreznimi, predvidljivimi, novimi in dodatnimi sredstvi za programe človekovih naselij, v skladu z Barbadoško deklaracijo (Declaration of Barbados) in na osnovi ustreznih določb Programa delovanja za trajnosten razvoj majhnih otoških držav v razvoju (Programme of Action for the Sustainable Development of Small Island Developing States);
 - (cc) zagotavljati mednarodno podporo in pomoč za neobalne države v razvoju jih podpirati, pa tudi njihove sosednje tranzitne države v razvoju pri njihovih prizadevanjih za izvajanje sklepov Habitat II, ob ustreznem upoštevanju izzivov in problemov, značilnih za te države;
 - (dd) sporazumeti se o vzajemnih obveznostih med parterji iz zainteresiranih razvitih držav in držav v razvoju, da se povprečno 20 % uradne razvojne pomoči oziroma 20 % državnega proračuna razporedi za osnovne socialne programe.

4. Prenos tehnologij in izmenjava informacij

205. Uporaba in prenos okolju prijaznih tehnologij, ki imajo velik vpliv na strukturo proizvodnje in potrošnje, je predpogoj za trajnostnen razvoj človekovih naselij. Sodobne in ustrezne tehnologije in na znanju temelječi sistemi, ki podpirajo njihovo uporabo, nudijo nove možnosti za učinkovitejšo uporabo človeških, finančnih in materialnih virov, bolj trajnostneno industrijsko prakso in nove možnosti zaposlovanja. Mednarodne organizacije bodo imele pomembno vlogo pri razširjanju informacij in omogočanju dostopa do informacij o tehnologijah, ki so na razpolago za prenos. Razume pa se, da je pri prenosu tehnologije potrebno upoštevati varstvo intelektualne lastnine.

206. Mednarodna skupnost mora pospeševati in omogočati prenos tehnologije in strokovnega znanja za podporo izvajanja načrtov zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnosten razvoj človekovih naselij, med drugim:

- (a) s spodbujanjem uvajanja oziroma uveljavljanja globalnih omrežij med vsemi zainteresiranimi stranmi, da bi pospešili izmenjavo informacij o okolju prijaznih tehnologijah, zlasti tistih, ki se nanašajo na stanovanja in človekova naselja;
- (b) s prizadevanji, da se pri procesu prenosa tehnologij izogne dumpinški prodaji okolju neprijaznih tehnologij za prenos okolju prijaznih tehnologij, ustreznega znanja in izkušnje pod vzajemno dogovorjenimi ugodnimi pogoji, zlasti v države v razvoju, ob upoštevanju varstva intelektualne lastnine;
- (c) z omogočanjem, razvijanjem in/ali intenziviranjem tehničnega sodelovanja med vsemi regijami, vključno s sodelovanjem jug-jug, pri izmenjavi izkušenj, zlasti o Najboljši praksi, za pospeševanje razvoja tehnologije in tehničnih spretnosti ter povečevanje učinkovitosti politik in upravljanja stanovanj ter človekovih naselij, s pomočjo usklajene in dopolnjujoče se podpore iz multilateralnih in bilateralnih sporazumov;
- (d) s spodbujanjem in podporo uporabe ustreznih gradbenih tehnologij in proizvodnjo lokalnega gradbenega materiala, kakor tudi s podporo razvoja mednarodnih, podregionalnih in regionalnih institucionalnih mrež, ki sodelujejo pri raziskavah, proizvodnji, distribuciji in prodaji lokalno proizvedenega gradbenega materiala;
- (e) s posebnim poudarkom na financiranju in pospeševanju aplikativnih raziskav in razširjanju njihovih rezultatov ter inovacij na vseh področjih, ki lahko prispevajo k povečevanju sposobnosti vseh držav v razvoju, zlasti pa afriških in najmanj razvitih, za zagotavljanje stanovanj, osnovnih storitev, infrastrukture in drugih ugodnosti svojim skupnostim;
- (f) s hitrejšo identifikacijo in razširjanjem novih in obetavnih tehnologij v zvezi s človekovimi naselji, ki omogočajo nove možnosti zaposlovanja, zlasti tistih, ki lahko znižajo stroške infrastrukture, povečajo dostopnost osnovnih storitev in na najmanjšo mero zmanjšajo škodljive vplive na okolje, in identificirajo posebno vlogo obstoječih organizacij Združenih narodov pri pospeševanju teh ciljev.

5. Tehnično sodelovanje

207. Za soočenje s problemi in izzivi hitro urbanizirajočega sveta je potrebno zagotoviti, da mednarodna, regionalna, nacionalna in lokalna omrežja omogočajo bolj učinkovito izmenjavo in prenos znanja ter izkušenj o institucionalnih, pravnih in zakonskih okvirih in razširjajo Najboljšo prakso o trajnostnih človekovih naseljih na podeželju in v mestih, na primer vključno s prakso, ki je zajeta v sklepih mednarodne konference o Najboljši praksi, ki je bila novembra 1995 v mestu Dubai (Dubai International Conference on Best Practices). Center za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat) bi moral v okviru svojih pooblastil delovati kot katalizator pri mobilizaciji tehničnega sodelovanja. Potrebno je raziskati možnosti za izboljšanje razširjanja in izmenjave idej o tehničnem sodelovanju na nacionalnih in mednarodnih ravneh.

208. Bolj določno, mednarodna skupnost mora:

- (a) upoštevati obstoječa omrežja, preučiti ustanovitev cenovno učinkovitih in dostopnih globalnih informacijskih omrežij o človekovih naseljih v obliki trajnih "elektronskih" konferenc, ki bodo vsebovale najnovejše informacije o Agendi Habitat in o Najboljši praksi, kakor tudi poročila o napredku pri izvajanju nacionalnih programov delovanja;
- (b) s pomočjo globalnih informacijskih omrežij o človekovih naseljih pomagati oblastem na vseh ravneh, vsem glavnim skupinam sodelujočih in agencijam za mednarodni razvoj pri presoji po spolu ločenih informacij o vplivih politik, strategij, programov in projektov o trajnostnem razvoju človekovih naselij in zagotavljanju stanovanj, na družbo in okolje;
- (c) za podporo in pospeševanje nacionalnih in lokalnih prizadevanj pri upravljanju človekovih naselij razviti in krepiti programe za razvoj lastnih zmogljivosti in pospeševanje izmenjave izkušenj ter odziva politik na urbanizacijo in enoten regionalni razvoj v okviru nacionalnih razvojnih strategij;
- (d) povečevati sposobnost nacionalnih in lokalnih oblasti za identifikacijo in analizo kritičnih zadev v zvezi s človekovimi naselji, za oblikovanje in učinkovito izvajanje politik in programov za reševanje teh zadev, in za učinkovito vodenje procesa razvoja naselij na lokalni ravni, tudi s pomočjo Centra za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat) v okviru njegovih pooblastil;

- (e) nadaljevati s podporo programov tehničnega sodelovanja, katerih cilj je preprečevanje in odpravljanje posledic naravnih nesreč in tistih, ki jih povzroči človek, ter rekonstrukcija v prizadetih državah;
- (f) na zahtevo zagotoviti tehnično, pravno in institucionalno pomoč vladam na ustreznih ravneh, v tesnem sodelovanju z ustreznimi organizacijami sistema Združenih narodov, ki si prizadevajo za razvoj lastnih zmogljivosti, vključno s Centrom za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat), v okviru njegovih pooblastil in zagotovljenih sredstev.

6. Institucionalno sodelovanje

209. Cilj zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v okviru vedno tesnejšega svetovnega gospodarskega sodelovanja zahteva mednarodno sodelovanje javnih in zasebnih ustanov, ki delujejo na področju razvoja človekovih naselij, pri čemer se združuje sredstva, informacije in zmogljivosti za bolj učinkovito reševanje problemov človekovih naselij.

210. Agenda Habitat dodaja nove elemente k programu nacionalnega delovanja in mednarodnega sodelovanja ter krepi skupno zavest o prednostnih nalogah za človekova naselja. Izvajanje Agende Habitat je treba usklajevati tako, da so vse konference Združenih narodov sprti vsestransko obveščene o poteku in se dogovorjeni programi delovanja v celoti izvajajo, nadzirajo in revidirajo, kakor tudi sklepi drugih glavnih konferenc Združenih narodov, ki so povezane s človekovimi naselji.

211. Organizacije sistema Združenih narodov, vključno z ustanovami iz Bretton Woods, regionalnimi in podregionalnimi razvojnimi bankami in skladi in, kjer je to ustrezno, z bilateralnimi organizacijami ter v skladu s pravnim okvirom vsake države, morajo:

- (a) ustanoviti in/ali okrepiti mehanizme sodelovanja pri vključevanju obveznosti in dejanj v zvezi z zagotavljanjem ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja v svoje politike, programe in delovanje, zlasti tistih obveznosti in dejanj, ki jih vsebuje Agenda Habitat, in na osnovi sklepov drugih glavnih konferenc Združenih narodov, če so povezane s človekovimi naselji;

- (b) ustanoviti in/ali krepiti partnerstva z mednarodnimi združenji lokalnih oblasti, nevladnimi organizacijami in lokalnimi organizacijami ter z vsemi drugimi zainteresiranimi stranmi za doseg ciljev konference;
- (c) pripraviti dejavnosti, katerih cilj je krepiti sposobnost lokalnih oblasti;
- (d) stopnjevati njihovo sodelovanje z združenji in mrežami lokalnih oblasti, nevladnimi organizacijami, prostovoljnimi skupinami, združenji skupnosti ter zasebnim in združenim sektorjem pri zagotavljanju ustreznih stanovanj in trajnostnega razvoja človekovih naselij;
- (e) podpirati partnerstvo javnega in zasebnega sektorja pri zagotavljanju stanovanj, storitev in drugih razvojnih dejavnosti za ustrezna stanovanja in trajnostna človekova naselja;
- (f) spodbujati partnerstvo javnega in zasebnega sektorja pri družbeno in okoljsko odgovornem vlaganju ter ponovnem vlaganju v programe za zagotavljanje stanovanj in trajnostna človekova naselja in zagotoviti javno razpoložljivost in dostop do podatkov ter Najboljše prakse iz teh programov;
- (g) spodbujati vključevanje vseh zainteresiranih strani na lokalni ravni v oblikovanje lokalnih ukrepov, programov in dejavnosti, ki so potrebni za izvajanje in spremljanje Agende Habitat in nacionalnih načrtov delovanja, med drugim z lokalnimi programi na podlagi Agende 21, kot jih je odobrila konferenca Združenih narodov za okolje in razvoj (United Nations Conference on Environment and Development).

F. Izvajanje Agende Habitat

1. Uvod

212. Dolgoročni vpliv obveznosti, ki so jih na Habitatu II prevzele vlade in mednarodna skupnost skupaj z lokalnimi oblastmi in nevladnimi organizacijami, bo odvisen od izvajanja dogovorjenih ukrepov na vseh ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi, nacionalnimi, regionalnimi in mednarodnimi. Nacionalne načrte delovanja in/

ali druge ustrezne nacionalne programe in dejanja za doseganje ciljev ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij bo potrebno razvijati oziroma širiti, njihovo izvajanje pa bodo morale vlade v tesnem sodelovanju s svojimi partnerji za trajnostni razvoj spremljati in ocenjevati na državni ravni. Podobno bo potrebno ocenjevati napredek pri izvajanju Agende Habitat z namenom spodbujanja in omogočanja vsem zainteresiranim stranem, da izboljšajo svoje delovanje in okrepijo mednarodno sodelovanje.

2. Izvajanje na državni ravni

213. Za izvajanje Agende Habitat so naprej odgovorne vlade. Vlade se morajo kot partnerji, ki lahko zagotovijo možnosti delovanja, v vsaki državi ustvarjati in krepiti učinkovito partnerstvo z ženskami, mladimi, ostarelimi, telesno ali duševno prizadetimi, ranljivimi in zapostavljenimi skupinami, avtohtonim prebivalstvom in skupinami, lokalnimi oblastmi, zasebnim sektorjem ter nevladnimi organizacijami. Vzpostaviti oziroma izboljšati je potrebno nacionalne mehanizme za usklajevanje delovanja vseh ustreznih ravnih oblasti, ki imajo vpliv na človekova naselja ter ga pred pričetkom izvajanja vladnih ukrepov oceniti. Lokalne oblasti je potrebno podpirati pri njihovih prizadevanjih za izvajanje Agende Habitat v toliko, kolikor je lokalno delovanje potrebno. Razvijati in uporabljati je potrebno vse ustrezne mehanizme za sodelovanje, vključno z lokalnimi pobudami v skladu z Agendo 21. Vlade lahko izrazijo željo za usklajevanje izvajanja svojih nacionalnih načrtov delovanja s pomočjo širšega sodelovanja in partnerstev s podregionalnimi, regionalnimi in mednarodnimi organizacijami, med drugim s sistemom Združenih narodov, vključno z ustanovami iz Bretton Woods, ki imajo v številnih državah zelo pomembno vlogo.

3. Izvajanje na mednarodni ravni

214. V okviru mednarodnega sodelovanja in partnerstev bi moralo učinkovito izvajanje sklepov druge Konference Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II) upoštevati vključevanje ustreznih stanovanj in trajnostnega razvoja človekovih naselij v širša razmišljanja o okolju, družbi in gospodarstvu. Na globalnem nivoju bodo glavni medvladni udeleženci pri izvajanju Agende Habitat še naprej vse države, Generalna skupščina Združenih naro-

dov, Ekonomskosocialni svet in zlasti Komisija za človekova naselja (Commission on Human Settlements) v okviru svojih pooblastil in vloge, ki jo opredeljuje resolucija Generalne skupščine št. 32/162 (z dne 19. decembra 1977) in vse druge ustrezne resolucije Generalne skupščine. Pomembno vlogo pri izvajanju Agende Habitat bodo imela tudi druga ustrezna telesa in organizacije sistema Združenih narodov. Center za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat) in vsa ustrezna telesa in organizacije sistema Združenih narodov morajo z namenom njenega izvajanja vsak na svojem področju delovanja upoštevati Agendo Habitat.

215. Vse države si morajo skupno prizadevati za izvajanje Agende Habitat z bilateralnim, podregionalnim, regionalnim in mednarodnim sodelovanjem, kakor tudi s pomočjo sistema Združenih narodov, vključno z ustanovami iz Bretton Woods. Države lahko tudi sklicujejo bilateralna, podregionalna in regionalna srečanja ter sprejemajo druge ustrezne pobude za pospeševanje pregledovanja in ocenjevanja napredka pri njenem izvajanju.

216. Pri iskanju možnosti ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij na medvladni ravni je potrebno posebej pretehtati vlogo Generalne skupščine in Ekonomskosocialnega sveta.

217. Generalna skupščina Združenih narodov kot najvišje medvladno telo je glavni organ za oblikovanje politik in oceno zadev v zvezi s sklepi Habitat II. Na svojem 51. zasedanju mora Generalna skupščina v dnevni red vključiti izvajanje sklepov konference pod točko: "Izvajanje sklepov druge konference Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II)". Na posebnem zasedanju Generalne skupščine, ki bo leta 1997 sklicano z namenom celokupnega pregleda in ocene Agende 21, bo potrebno posvetiti dovolj veliko pozornost človekovim naseljem v smislu trajnostnega razvoja. Na svojem 52. zasedanju bo morala Generalna skupščina oceniti učinkovitost storjenih korakov za izvajanje sklepov konference.

218. Generalna skupščina mora preučiti možnost sklica posebnege zasedanja v letu 2001 za celovit pregled in oceno izvajanja sklepov Habitat II ter pretehtati nove pobude in nadaljnje delovanje.

219. Ekonomskosocialni svet bo v skladu s svojo vlogo, ki jo določa Ustanovna listina Združenih narodov in ustrezne resolucije in sklepi Generalne skupščine ter Ekonomskosocialnega sveta, nad-

zoroval usklajevanje celotnega izvajanja Agende Habitat in v zvezi s tem dajal priporočila. Ekonomskosocialni svet se naprosi, da na samostojnem zasedanju leta 1997 pregleda izvajanje akcij, ki izhajajo iz Agende Habitat.

220. Ekonomskosocialni svet lahko sklicuje srečanja najvišjih predstavnikov, da bi pospešil mednarodni dialog o kritičnih zadevah v zvezi z ustreznimi stanovanji za vse in s trajnostnim razvojem človekovih naselij, kakor tudi v zvezi s politikami za njihovo reševanje z mednarodnim sodelovanjem. V ta namen se lahko pred letom 2001 odloči nameniti srečanje na visokem nivoju človekovim naseljem in izvajanju Agende Habitat, med drugim z dejavno vključitvijo in udeležbo specializiranih agencij, vključno s Svetovno banko in Mednarodnim denarnim skladom.

221. Generalna skupščina in Ekonomskosocialni svet bosta, kjer bo to ustrezno, pospeševala podregionalno in regionalno sodelovanje pri izvajanju Agende Habitat. V zvezi s tem se lahko regionalne komisije v okviru svojih pooblastil in v sodelovanju z regionalnimi medvladnimi organizacijami in bankami odločijo za sklic srečanj na visokem nivoju, da bi pregledali napredek pri izvajanju sklepov Habitat II, izmenjali stališča o svojih izkušnjah, zlasti o Najboljši praksi, ter sprejeli ustrezne ukrepe. Takih srečanj bi se lahko udeležile tudi glavne finančne in tehnične ustanove. O sklepih takih srečanj regionalne komisije poročajo Svetu.

222. Komisija o človekovih naseljih v sklopu Ekonomskosocialnega sveta ima, zlasti v smislu svoje vloge, da v skladu z Agendo Habitat pospešuje, pregleduje, spremlja in ocenjuje napredek pri izpolnjevanju cilja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v vseh državah, med drugim naslednje cilje, funkcije in odgovornosti:

- (a) pospeševati enotne in kohezivne politike na vseh ravneh, s ciljem zagotovitve ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v vseh državah, s primernim upoštevanjem nosilnosti okolja in v skladu s Agendo Habitat;
- (b) spremljati napredek pri izvajanju Agende Habitat, med drugim z analizo ustreznih prispevkov vlad, lokalnih oblasti in njihovih združenj, ustreznih nevladnih organizacij in zasebnega sektorja;

- (c) pomagati državam, zlasti tistim v razvoju, podregijam in regijam pri povečevanju ter izboljševanju njihovih lastnih prizadevanj za reševanje problemov v zvezi s stanovanji ter človekovimi naselji, vključno s pospeševanjem poklicnega usposabljanja;
- (d) pospeševati večje mednarodno sodelovanje pri pripravi učinkovitih nacionalnih načrtov in dejavnosti za izvajanje sklepov Agende Habitat, da bi povečali razpoložljivost sredstev v vseh državah v razvoju, zlasti v afriških in najmanj razvitih in pospešili učinkovito sodelovanje zasebnega sektorja ter lokalnih oblasti in njihovih združenj;
- (e) zagotoviti ustrezna priporočila Generalni skupščini prek Ekonomskosocialnega sveta na podlagi analize in sinteze prejetih informacij in obveščati Komisijo za trajnostni razvoj (Commission on Sustainable Development);
- (f) omogočiti sodelovanje in partnerstva med vsemi državami ter regijami za doseg ciljev ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij;
- (g) nadaljevati z razvojem in pospeševanjem ciljev, prednostnih nalog ter smernic politik v zvezi z obstoječimi in načrtovanimi programi dela Centra za človekova naselja pri Združenih narodih na področju zagotavljanja ustreznih stanovanj in trajnostnega razvoja človekovih naselij ter v skladu z Agendo Habitat;
- (h) spremljati napredek dejavnosti sistema Združenih narodov, sodelovati z drugimi mednarodnimi organizacijami na področju zagotavljanja ustreznih stanovanj in trajnostnega razvoja človekovih naselij in, kadar je to ustrezno, predlagati načine in sredstva, s katerimi bi najlažje dosegli celokupne cilje politik na teh področjih v okviru sistema Združenih narodov;
- (i) pospeševati zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v skladu s priporočili konference Združenih narodov o okolju in razvoju, zlasti 7. poglavja Agende 21 oziroma ob upoštevanju ustreznih sklepov drugih glavnih konferenc in srečanj na vrhu v okviru Združenih narodov;
- (j) pospeševati celovito in učinkovito izvajanje Agende Habitat na nacionalni in mednarodni ravni;

- (k) v okviru Agende Habitat preučevati nove zadeve in probleme, da bi našli rešitve, kako zagotoviti ustrezno stanovanje za vse in trajnostni razvoj človekovih naselij, vključno z rešitvami regionalnega ali mednarodnega značaja;
- (l) nadaljevati s pripravo splošnih političnih smernic in izvajanjem nadzora delovanja Centra za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat), vključno s Fundacijo Združenih narodov za življensko okolje in človekova naselja (United Nations Habitat and Human Settlements Foundation);
- (m) občasno nadzorovati in odobravati porabo sredstev, ki so ji na razpolago za izvajanje dejavnosti v zvezi z zagotavljanjem stanovanj in z razvojem človekovih naselij na vseh ravneh;
- (n) spremljati in ocenjevati napredek ter ovire pri doseganju ciljev Agende Habitat ter priporočati ustrezne ukrepe in alternativna dejanja, ki se ji zdijo potrebna za razširitev dinamične narave Agende.

223. Ob upoštevanju priporočil 51. zasedanja Generalne skupščine mora Komisija za človekova naselja (Commission on Human Settlements) na naslednjem zasedanju revidirati svoj delovni program, da bi zagotovila učinkovito nadaljevanje in izvajanje sklepov konference, v skladu s funkcijami in prispevkom drugih ustreznih organov sistema Združenih narodov in o tem v okviru pregleda dejavnosti pomožnih teles ECOSOC pripraviti priporočila za Ekonomskosocialni svet. Revidirati mora tudi svoje delovne metode, da bi v svoje delo na področju zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij, ob upoštevanju svojih postopkov, vključila predstavnike lokalnih oblasti in ustreznih predstavnikov civilne družbe, zlasti zasebnega sektorja in nevladnih organizacij.

224. Generalno skupščino in Ekonomskosocialni svet se naprosi, da v skladu s svojimi pooblastili revidirata in razširita pooblastila Komisije o človekovih naseljih, ob upoštevanju Agende Habitat, kakor tudi potrebe po sinergiji z drugimi ustreznimi komisijami in sklepi konferenc ter za sistemsko izvajanje teh sklepov.

225. Kot stalni odbor, ki pomaga Ekonomskosocialnemu svetu, mora imeti Komisija o človekovih naseljih v okviru sistema Združenih narodov središčno vlogo pri spremljanju izvajanja Agende

Habitat in obveščanju Sveta s tem v zvezi. Imeti mora jasna pooblastila z dovolj velikimi človeškimi in finančnimi viri, zato je v ta namen potrebno prerazporediti sredstva rednega proračuna Združenih narodov.

226. Komisija za človekova naselja pomaga Ekonomskosocialnemu svetu pri usklajevanju poročanja o izvajanju Agende Habitat z ustreznimi organizacijami sistema Združenih narodov. Pri tem uporablja prispevke drugih organizacij sistema Združenih narodov in ustreznih virov.

227. Komisija za človekova naselja pri pripravi delovnega programa pregleda Agendo Habitat in preuči, kako vključiti v svoj delovni program sklepe druge konference Združenih narodov o človekovih naseljih (Habitat II). V tem okviru bi lahko Komisija za človekova naselja preučila, kako bi lahko nadalje razvijala svojo vlogo katalizatorja pri pospeševanju zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij.

228. V okviru svojih pooblastil in upoštevanju potrebe, da se osredotoči na dobro določene cilje in strateške zadeve, ima Center za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat) med drugim naslednje odgovornosti:

- (a) zaradi usklajevanja na medsekretarski ravni spremljati programe za zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij, ki jih načrtuje in izvaja sistem Združenih narodov;
- (b) pomagati Komisiji za človekova naselja pri oblikovanju priporočil za usklajevanje dejavnosti pri zagotavljanju ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij v sistemu Združenih narodov, da bi zagotovili nadzor dejavnosti in lahko ocenjevali njihovo učinkovitost;
- (c) pospeševati, omogočati in izvajati programe in projekte zagotavljanja ustreznega stanovanja za vse in razvoja človekovih naselij;
- (d) omogočati globalno izmenjavo informacij o ustreznih stanovanjih za vse in trajnostnem razvoju človekovih naselij, med drugim z izmenjavo informacij o Najboljši praksi in s spodbujanjem raziskovalnih dejavnosti o trajnostnih pristopih in metodah v zvezi z gradbenimi materiali ter gradbeno tehnologijo;

- (e) reševati medregijske zadeve v zvezi z ustreznimi stanovanji za vse in trajnostnim razvojem človekovih naselij v tesnem sodelovanju z regionalnimi komisijami, kakor tudi glavnimi finančnimi in tehničnimi ustanovami in drugimi ustreznimi partnerji na regionalni ravni;
- (f) po potrebi dopolnjevati regionalno ekspertno znanje pri oblikovanju in izvajanju programov in projektov o ustreznem stanovanju za vse in trajnostnem razvoju človekovih naselij in posvetiti ustrezno pozornost sodelovanju z regionalnimi ustanovami;
- (g) v pravnem okviru vsake države pospeševati in usklajevati sodelovanje z vsemi partnerji, vključno z lokalnimi oblastmi, zasebnim sektorjem in nevladnimi organizacijami pri izvajanju Agende Habitat;
- (h) vzdrževati in posodabljati globalni imenik konzultantov in svetovalcev za dopolnitev strokovnega znanja na razpologo v okviru sistema Združenih narodov in po potrebi pomagati pri zagotavljanju dodatnih ekspertov na globalni ravni, vključno s tistimi iz držav v razvoju in iz držav z gospodarstvi na prehodu;
- (i) začeti javne informacijske dejavnosti za zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in za trajnostni razvoj človekovih naselij v sodelovanju z Oddelkom za javno informiranje sekretariata Združenih narodov (Department of Public Information of the United Nations Secretariat);
- (j) pospeševati večjo uporabo avdio-vizualne in informacijske tehnologije v zvezi z ustreznimi stanovanji in trajnostnim razvojem človekovih naselij;
- (k) izvajati kakršnekoli dodatne zadolžitve in funkcije, ki sta mu jih poverila Generalna skupščina in Ekonomskosocialni svet;
- (l) nadaljevati z izvajanjem Splošne strategije stanovanj do leta 2000 (Global Strategy for Shelter to the Year 2000), ob upoštevanju Agende Habitat;
- (m) analizirati in spremljati glavne razvojne smeri urbanizacije in vpliv politik za mestna in podeželska naselja, spremljati napredek pri izvajanju Agende Habitat in nadaljevati svoj program publikacij, med drugim vključno s publiciranjem poročila Globalna država človekovih naselij (Global State of Hu-

- man Settlements);
- (n) zagotoviti pomoč pri pripravi smernic za nacionalno in lokalno spremljanje in ocenjevanje izvajanja Agende Habitat z uporabo programov, temelječih na kazalcih nastanitve in stanja človekovih naselij;
 - (o) pospeševati upravljanje človekovih naselij ter lokalni razvoj, zlasti s ciljem doseganja odprte, javne, reprezentativne in odgovorne obravnave teh problemov s pomočjo institucionalnega razvoja, razvoja lastnih zmogljivosti in partnerstev.

229. Primarna funkcija Centra za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat), ki ima sedež v Nairobiju v Keniji, je zagotavljanje pomoči Komisiji za človekova naselja in drugim medvladnim telesom, ki se ukvarjajo z ustreznimi stanovanji za vse in s trajnostnim razvojem človekovih naselij. Ima osrednjo vlogo pri izvajanju Agende Habitat. V smislu revizije pooblastil Komisije za človekova naselja, kot jo predvideva 224. točka zgoraj, bo potrebno oceniti tudi funkcije Centra za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat) z namenom njegove revitalizacije. Od generalnega sekretarja se zahteva, da zagotovi učinkovito funkcioniranje Centra, med drugim z zagotavljanjem zadostnih človeških in finančnih virov v okviru rednega proračuna Združenih narodov.

230. V okviru svojih pooblastil bi morala pomožna telesa Ekonomsko-socialnega sveta, kot so Komisija za trajnostni razvoj (Commission on Sustainable Development), Komisija za socialni razvoj (Commission for Social Development), Komisija za položaj žensk (Commission on the Status of Women), Komisija za človekove pravice (Commission on Human Rights) in Komisija za prebivalstvo in razvoj (Commission on Population and Development), dati primeren poudarek zadevam v zvezi s človekovimi naselji, načrtovanim z Agendo Habitat.

231. Generalnega sekretarja se naprosi, da zagotovi učinkovito usklajevanje izvajanja Agende Habitat in ustrezno upoštevanje potreb človekovih naselij v vseh dejavnostih sistema Združenih narodov. Administrativni odbor za usklajevanje (Administrative Committee on Coordination) pregleda svoje postopke na medagencijski ravni, da bi pri izvajanju Agende Habitat zagotovil usklajevanje v okviru celotnega sistema in polno udeležbo vseh teles. Ta bi morala pregledati svoje programe, da bi ugotovila, kako lahko naj-

bolje prispevajo k usklajenemu izvajanju Agende Habitat. Od generalnega sekretarja se zahteva, da vključi izvajanje Agende Habitat med naloge obstoječih kadrov Administrativnega odbora za usklajevanje pri izvajanju medagencijskih nalog, da bi se omogočilo enotno in usklajeno izvajanje Agende Habitat.

232. Generalnega sekretarja se zaprosi, da še naprej zagotavlja učinkovito delovanje Centra za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat), tako da bi lahko prevzete naloge opravil v celoti.

233. Poudariti je treba pomembno vlogo Odbora za ekonomske, socialne in kulturne pravice (Committee on Economic, Social and Cultural Rights) pri spremljanju tistih vidikov Agende Habitat, ki se nanašajo na uskladitev držav z Mednarodnim paktom o gospodarskih, socialnih in kulturnih pravicah (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights).

234. Za krepitev podpore Združenih narodov dejavnostim na nacionalni ravni in razširitev njihovega prispevka k enotnemu in usklajenemu izvajanju sklepov je potrebno od specializiranih agencij in drugih organizacij sistema Združenih narodov zahtevati, da pretehtajo in določijo, kako bodo ukrepale glede izvedbe prednostnih nalog, določenih v Agendi Habitat.

235. Za izboljšanje učinkovitosti in uspešnosti organizacij Združenih narodov pri zagotavljanju podpore prizadevanjem za zagotovitev ustreznega stanovanja za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij na nacionalni ravni in za povečanje njihove sposobnosti za doseganje ciljev Habitat II je potrebno prenoviti, reformirati in revitalizirati različne dele sistema Združenih narodov, zlasti operativne dejavnosti. Vse ustrezne specializirane agencije in sorodne organizacije sistema Združenih narodov se naprosi, da ustrezno okrepijo in prilagodijo svoje dejavnosti, programe in srednjeročne strategije v okviru svojih pooblastil, da bodo upoštevale izvajanje sklepov Habitat II, zlasti dejavnosti na terenu. Prav tako bi tudi ustrezni morali preveriti svoje politike, programe, proračune in dejavnosti oblasti.

236. Mednarodne finančne ustanove morajo sodelovati pri mobilizaciji sredstev za izvajanje Agende Habitat. V ta namen se poziva ustrezne ustanove, da sprejmejo naslednje ukrepe:

- (a) Svetovno banko, Mednarodni denarni sklad, regionalne in podregionalne razvojne banke ter sklade in vse druge med-

- narodne finančne organizacije se poziva, da v svoje politike, programe in operacije vključijo cilje za zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in za trajnostnen razvoj človekovih naselij, na primer v posojilnih programih, z dajanjem prednosti tem ciljem;
- (b) ustanove iz Bretton Woods in druge organizacije ter telesa sistema Združenih narodov se poziva k skupnemu delu z zadevnimi državami, zlasti tistimi v razvoju, za izboljšanje političnega dialoga in pripravo novih pobud, da bi programi za strukturalno prilagajanje pospeševali zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in trajnostnen razvoj človekovih naselij, s posebno pozornostjo namenjeno ljudem, ki živijo v revščini in drugim ranljivim skupinam;
 - (c) sistem Združenih narodov, vključno z ustanovami iz Bretton Woods in drugimi specializiranimi agencijami Združenih narodov, se poziva k širitvi in izboljševanju njihovega sodelovanja na področju ustreznih stanovanj za vse in trajnostnega razvoja človekovih naselij, da bi zagotovili usklajenost prizadevanj in, po možnosti, združevanje virov pri skupnih pobudah za ustrezna stanovanja za vse in za trajnostnen razvoj človekovih naselij v smislu ciljev Habitat II;

4. Sodelovanje lokalnih uprav in civilne družbe, vključno z zasebnim sektorjem

237. Učinkovito izvajanje Agende Habitat zahteva krepitev lokalnih uprav, lokalnih organizacij in nevladnih organizacij na področjih izobraževanja, zdravstva, odpravljanja revščine, človekovih pravic, družbene vključitve, infrastrukture in izboljševanja kakovosti življenja, odpravljanja posledic nesreč in rehabilitacije, da bi lahko konstruktivno sodelovali pri oblikovanju in izvajanju politik. V ta namen bo potrebno:

- (a) zagotoviti zakonodajni in regulativni okvir, institucionalne sporazume in svetovalne mehanizme vključevanja organizacij v načrtovanje, izvajanje in ocenjevanje strategij in programov za človekova naselja;
- (b) podpirati programe razvoja lastnih zmogljivosti teh organizacij na kritičnih področjih, kot so načrtovanje sodelovanja, načrtovanje, izvajanje in ocenjevanje programov, ekonom-

- ska in finančna analiza, upravljanje kreditov, raziskave, informiranje in posredništvo;
- (c) zagotoviti vire s takimi ukrepi, kot so programi pomoči, tehnična in druga upravna podpora pobud, ki nastanejo in se jih vodi na ravni skupnosti;
 - (d) krepiti povezovanja v mreže in izmenjavo ekspertnega znanja ter izkušenj med takimi organizacijami.

238. Sodelovanje lokalnih oblasti in civilne družbe, vključno z zasebnim sektorjem, pri razvoju je mogoče razširiti:

- (a) z razvojem postopkov za planiranje in oblikovanje politik, ki bodo pri razvoju človekovih naselij omogočala partnerstva in sodelovanje med oblasti ter civilno družbo;
- (b) s spodbujanjem podjetij k delovanju v skladu z naložbenimi in drugimi politikami, vključno z nekomercialnimi dejavnostmi, ki bi prispevale k razvoju človekovih naselij, zlasti v smislu zagotavljanja novih delovnih mest, osnovnih storitev, do stopa do produktivnih virov in gradnje infrastrukture;
- (c) z usposabljanjem in spodbujanjem sindikatov za sodelovanje pri zagotavljanju novih možnosti zaposlovanja pod pravičnimi pogoji, pri zagotavljanju usposabljanja, zdravstvenega varstva in drugih osnovnih storitev in pri razvoju gospodarskega okolja, ki bi omogočalo zagotavljanje ustreznih stanovanj za vse in trajnostnen razvoj človekovih naselij;
- (d) s podporo akademskim in raziskovalnim ustanovam, zlasti v državah v razvoju, pri njihovem sodelovanju v programih za razvoj človekovih naselij in z omogočanjem mehanizmov za neodvisno, nepristransko in objektivno spremljanje napredka človekovih naselij, zlasti z zbiranjem, analiziranjem in razširjanjem informacij in idej o ustreznih stanovanjih za vse in o trajnostnem razvoju človekovih naselij;
- (e) s spodbujanjem izobraževalnih ustanov, medijev in drugih virov javnega obveščanja in javnega mnenja, da posvetijo posebno pozornost problemom in izzivom razvoja človekovih naselij in omogočijo široko javno razpravo o politikah v celotni skupnosti.

5. Vrednotenje dela, kazalci in Najboljša praksa

239. Ocenjevanje vpliva politik, strategij in delovanja na zagotavljanje ustreznega stanovanja za vse in za doseg trajnostnega razvoja človekovih naselij je nujno. Te ocene bodo pregledali ustrezni organi in telesa Združenih narodov, vključno s Komisijo za človekova naselja. Center za človekova naselja pri Združenih narodih (Habitat) bo skupaj z drugimi ustreznimi organizacijami odgovoren za zagotovitev ustreznega postopka za analizo in spremljanje glavnih razvojnih smeri urbanizacije ter vpliva mestnih politik. Zlasti je potrebno zbrati po starosti in spolu ločene informacije o vplivih urbanizacije na ranljive in zapostavljene skupine, vključno z otroci, ob upoštevanju drugih sorodnih raziskav na tem področju.

240. Vsi partnerji Agende Habitat, vključno z lokalnimi oblastmi, zasebnim sektorjem in skupnostmi, bi morali redno spremljati in ocenjevati svoje lastno delo pri njenem izvajanju s primerljivimi kazalci nastanitve in stanja človekovih naselij ter dokumentirano Najboljšo prakso. Center bo odgovoren tudi za zagotavljanje pomoči pri oblikovanju smernic za nacionalno in lokalno spremljanje in ocenjevanje izvajanja Agende Habitat z uporabo programov, ki uporabljajo kazalce nastanitve in stanja človekovih naselij. Treba je krepiti sposobnost vseh partnerjev za zbiranje in analizo podatkov in jim pri tem po potrebi pomagati na vseh ravneh, zlasti na lokalni.

241. Oblasti na vseh ravneh, vključno z lokalnimi oblastmi, morajo kot del svojih obveznosti za krepitev obstoječih zmogljivosti pri zbiranju in analizi podatkov o stanovanjih in naseljih nadaljevati z identifikacijo in razširjanjem Najboljše prakse in razvojem in uporabo kazalcev razvoja stanovanj ter človekovih naselij, vključno s tistimi, ki odražajo pravice in dobro otrok. Vlade bodo za ocenjevanje nacionalnega izvajanja Agende Habitat uporabile ključne kazalce, skupaj s tistimi, odvisnimi od državne in podnacionalne politike in kateri so specifični za posamezne regije ter druge ustrezne informacije. Kazalci morajo pokrivati ključna področja Agende Habitat, kot so: stanovanja, zdravstvo, promet, energija, oskrba z vodo, higiena, zaposlovanje in drugi vidiki trajnostnega obstoja mest, omogočanja, sodelovanja in lokalne odgovornosti ter morajo biti, kjer je to mogoče, prikazani ločeno po spolu. Te informacije, ki morajo biti na razpolago in dostopne vsem, je potrebno zagotoviti Združenim narodom, ob upoštevanju različnih postop-

kov poročanja na gospodarskem, družbenem in okoljskem področju ter potrebe, da postopki poročanja odražajo regionalno, nacionalno in podnacionalno različnost ter zlasti lokalne značilnosti in prednostne naloge.

Sprejeto na sklepnem zasedanju II. Konference Združenih narodov o človekovih naseljih v Carigradu, 14. junija 1996.

Tretji del

**DEKLARACIJA SVETOVNEGA
ZBORA MEST IN LOKALNIH UPRAV**

Mi, predstavniki lokalnih uprav z vsega sveta, ki zastopamo prebivalstvo podeželskih in mestnih skupnosti, manjših, srednje velikih in velikih mest, prestolnic in regij na Svetovnem zboru mest in lokalnih uprav, ki ga organizirajo Izvršni komite lokalnih uprav za Habitat II (G4+) in njegova združenja v okviru Foruma partnerjev II. Konference Združenih narodov o človekovih naseljih, se zavedamo,

1. da se svet spreminja kar je posledica vrste obsežnih sprememb, ki v temeljih spreminjajo oboje, sprejemanje sveta kot takega in njegovo dojetje in razvoj;
2. da se svet postopoma urbanizira in da mestno okolje postaja realnost za večino ljudi, kar povsod zahteva prilagajanje načinom vladanja in upravljanja, primernim za ustrezne skupnosti;
3. revolucionarne spremembe v komunikacijah povzročajo, da je svet vse manjši, s tem pa se povečujejo stiki med državami in ljudmi in narašča zavest o medsebojni povezanosti vsega in vseh ne samo pri upravljanju okolja, ampak tudi pri razvojnih procesih, družbenih socialnih vprašanjih in vprašanjih varnosti;
4. da globalizacija vodi k posploševanju teženj po spoštovanju temeljnih pravic, zlasti pri upravljanju mest in naselij;
5. da se svet vedno bolj deli in da se s posodabljanjem ter tekmovalnostjo, ki jo spremlja, pojavlja zapostavljanje, tako na mednarodni kot na državnih in lokalnih ravneh;
6. da se mora svet reorganizirati in prilagoditi nepričakovanim izzivom, ki ga čakajo na vseh področjih, kar zahteva od vsake ustanove in vsakega posameznega udeleženca izobraževanje tako za razumevanje kot tudi za upravljanje realnosti, ki postaja iz dneva v dan celovitejša;
7. da mora svet spremeniti svoj način razmišljanja in delovanja, da bi lahko postavil za življenje primerna, znosna, bolj zdrava in varnejša mesta in druga naselja. Zato je treba razviti trdna srednjeročna in dolgoročna načela in za njihovo izvajanje sprejeti nove postopke pogajanja, sodelovanja in partnerstva.

Da bi prispevali k razvijanju novih načel in oblikovanju partnerstev, potrebnih za zgraditev primernih, znosnih, bolj zdravih in varnejših mest in drugih naselij, ponovno izjavljamo,

1. da mora biti mesto kot temeljni kraj družbenih povezav, prepletanj in izmenjav priznано kot najpomembnejše naselje, okrog in znotraj katerega bodo vedno bolj potekali procesi trajne rasti in razvoja, blaginje in družbenih vezi večine prebivalstva, sposobnosti prilagajanja in tehničnih, družbenih, kulturnih in političnih inovacij, načrtovanje naše prihodnosti in prenovljena vizija napredka človeštva in prihodnosti naših civilizacij; to spoznanje ne pomeni, da se ne zavedamo negativnih posledic mest, kot so naraščanje fizične in moralne bede, vedno manjša varnost, slabšanje življenjskih razmer vedno večjega dela prebivalcev mest, uničujoči vplivi na okolje in na upravljanje naravnih virov. Obratno, to priznanje opozarja na nujnost iskanja učinkovitih rešitev;
2. da je trajnostni človekov razvoj koncept, na katerem mora biti zasnovana in organizirana prihodnost naših mest in drugih naselij;
3. da je treba vse sile usmeriti v to, da bodo človekova naselja bolj dovzetna za trajnostno reševanje vprašanj upravljanja okolja – vključno z varovanjem zgodovinske, kulturne in naravne dediščine – varčna pri uporabi neobnovljivih naravnih virov in zemljišč, občutljivejša za onesnaževanje zraka in vode ter odgovornejša do problemov zmanjševanja in predelave odpadkov;
4. da je treba vse sile usmeriti v reševanje problemov prenapoljenosti in onesnaževanja, ki nastaja zaradi večanja prometa;
5. da je treba vse sile usmeriti v to, da bodo mesta in druga naselja poživljala, spodbujala podeželska območja, namesto da jih siromašijo, to pa zahteva večjo ozaveščenost pri povezanosti mest in podeželja;
6. da je treba vse sile usmeriti v to, da se bodo mesta in druga naselja bolj in bolje ukvarjala z družbenim vključevanjem in odpravljanjem zapostavljenosti, da bi se preprečilo slabšanje in prekinjanje družbenih vezi in ne bi bil ogrožen občutek krajevne pripadnosti. To pa zahteva dejavno vključitev različnih skupin in delov družbe v procese upravljanja mest, vključno s pripravljanjem proračunskih programov;
7. da mora biti glede na to trajnosten človekov razvoj najprej zasnovan in uresničen na lokalni ravni, ki je najpristojnejša za to, da konkretno mobilizira osnovne pobude za realno boljše življenje posameznika in skupnosti ob upoštevanju vloge države pri gospodarskih in družbenih zadevah;

8. da mora biti politika decentralizacije moči osrednjega pomena pri vzpostavljanju trajnostnega človekovega razvoja, saj je upravljanje družbene skupnosti prebivalcev na določeni ravni toliko boljše, če se odločitve, ki jo zadevajo, sprejemajo na njeni ravni (po načelu avtonomije); in toliko lažje vodena, če so ji instance, ki o njej odločajo, blizu (po načelu bližine) in so izvoljene na demokratični osnovi;

9. da mora politika decentralizacije priznati lokalnim skupnostim strateško vlogo pri izražanju in mobiliziranju lokalnih sil, pri vključevanju prebivalstva v prevzemanje odgovornosti za lastne zadeve ter postaviti materialni in institucionalni okvir, ki je potreben za lokalni razvoj, obenem s prizadevanji držav in drugih dejavnikov;

10. da morajo biti lokalne skupnosti zato, da bodo sposobne v celoti odigrati tako vlogo, pravno priznane in imeti primerne pristojnosti, sposobne morajo biti v celoti in brez ovir izpolnjevati obveznosti, ki so jim priznane, razpolagati morajo s finančnimi in človekovimi viri in imeti potrebne strukture za upravljanje in izobraževanje;

11. da so vsa mesta in druga naselja vedno bolj medsebojno povezana glede na naraščanje trgovinskih in drugih vezi, ki se vzpostavljajo med njimi. Intenzivnost teh izmenjav narekuje potrebo po tem, da lokalne uprav na vseh ravneh vzpostavijo trdne in trajnostne možnosti za gospodarsko, finančno, družbeno, tehnično in kulturno sodelovanje med naselji. Ta potreba je bila jasno potrjena v Deklaraciji konference v Dubaju o "Najboljših rešitvah".

Na podlagi teh smernic in glede na skupni namen, da iz naših regij, metropol, mest in vasi naredimo za življenje primerna, znozna, zdrava in varna naselja

se mi, predstavniki v Svetovnem zboru mest in lokalnih uprav, zavzemamo:

1. da bomo dejavno sodelovali pri odgovorih na izzive, s katerimi se mora spoprijemati človeštvo; da se bomo na svojem položaju odločno borili proti revščini, nevednosti, nestrpnosti, diskriminaciji, izključevanju, zmanjševanju varnosti, degradaciji okolja, kulturni poptotenosti; in da bomo dejavno širili ta spoznanja za pravice in dobro otrok, ki morajo biti temeljni kazalec zdrave družbe in upravljanja;

2. da bomo v svojih regijah, metropolah, mestih in vaseh uveljavljali razvojno politiko, ki bo temeljila na aktivnem partnerstvu z vsemi lokalnimi silami (lokalne skupnosti, združenja mestnih in vaških četrti, nevladne organizacije, zasebni sektor, skupine samostojnih podjetnikov in sindikati in podobno);
3. da bomo iskali načine za upravljanje, primerne za celovitost in posebnosti na lokalni ravni in primerne metode za financiranje in upravljanje naselij, vključno z ukrepi za prostorsko planiranje;
4. da bomo izboljšali preglednost in učinkovitost pri upravljanju regij, metropol, mest in vasi in skrbeli predvsem za to, da bodo ljudje dobili storitve, ki primerne njihovim potrebam, ter s tem vspodbujali razvijanje obnašanja in ravnanja ljudi;
5. da bomo pospeševali in zagotavljali vsestransko sodelovanje žensk pri odločanju na ravni naselja na podlagi sprejetja ukrepov, potrebnih za enakovredno razporeditev moči in uprav;
6. da bomo krepili neposredno sodelovanje med našimi skupnostmi s pomočjo državnih, regionalnih in mednarodnih združenj lokalnih uprav in tako spodbujali srečanja med narodi, izmenjavo izkušenj in partnerstev med lokalnimi dejavniki. Tako sodelovanje nam bo prav tako pomagalo pri gradnji lokalne vizije o prihodnosti in pri postavitvi primernih strategij za delovanje, v konstruktivnem dialogu z državo, mednarodno skupnostjo, zasebnim sektorjem, medvladnimi organizacijami in drugimi partnerji civilne družbe;
7. da bomo najboljše izkoristili možnosti, ki jih ponujajo nove tehnologije in postavili osnovo za decentralizirano sodelovanje, ki bo bolje zastavljeno, predvsem s tehnično pomočjo, izmenjavo tehnologije in znanja ter s sodelovanjem med strokovnjaki;
8. da bomo razvijali konstruktiven dialog z državo, mednarodno skupnostjo in vsemi partnerji pri delovanju in dejavnostih na lokalni ravni, predvsem pri širjenju informacij in ugotavljanju posebnih lokalnih kazalcev, ki bi olajšali sprejemanje odločitev;
9. da si bomo skupaj prizadevali za boljše usklajevanje našega delovanja, zlasti prek svetovne koordinacije za človekova naselja, ki je bila ustanovljena na tem zboru mest in lokalnih uprav. Ta koordinacija bo naš glasnik pri mednarodni skupnosti, s katero se bo pogajala predvsem o pogojih za uveljavljanje Svetovnega načrta delovanja Agende Habitata na lokalni ravni;

10. da bomo dejavno sodelovali pri izvajanju resolucije Združenih narodov, ki zahteva, da je vsaj 0,7% BNP razvitih držav namenjenih programom sodelovanja z državami v razvoju;

11. da bomo izvajali priporočila te konference in presodili njeno izvajanje na ravni posameznih skupnosti ter sodelovali v državnih odborih Habitat II;

12. da bomo sodelovali z UNESCO-m pri postavitvi mednarodne nagrade "Župani za mir", ki bo dodeljena za izjemne pobude, ki jih bodo sprejele lokalne skupnosti pri vzpostavljanju kulture miru v vsakodnevem življenju.

Zasebni sektor pozivamo:

1. da prizna odgovornosti in priložnosti, ki jih predstavljajo mesta za podjetja pri razvijanju poslovnih dejavnosti;

2. da se pridruži našemu iskanju inovativnih oblik pri sodelovanju in partnerstvu med javnim in zasebnim sektorjem;

Mednarodne skupnosti mest in lokalnih uprav pozivamo:

1. da delujejo pri vzpostavitvi stalne koordinacije, ki bo institucionalni sogovornik in partner Združenih narodov in posebnih agencij;

2. da skupini G4+ naročijo, da se oblikuje stalna koordinacija gibanja mest in lokalnih uprav z menjajočim se predsedstvom, ki bo imela pooblastilo za zastopanje njihove skupnosti, ki bo delovala s svetom predsednikov in imela svoje tajništvo, ki ga bodo financirale organizacije, ki jo sestavljajo;

3. da poskrbi, da se bo nastala koordinacija čimprej lahko razvila v uradno strukturo, povezano z vsemi mednarodnimi organizacijami mest in lokalnih uprav, ki so uradno priznane v Združenih narodih;

4. da v okviru te koordinacije ustanovi tehnični komite, ki bo proučil možnosti in sredstva za Mednarodni fond za človekov razvoj.

Države pozivamo:

1. da priznajo vodilno vlogo mest pri trajnostnem razvoju in da vzpostavijo politiko, ki bo usmerjena k aktiviranju več sredstev

potrebnih za razvoj mest, obenem z upoštevanjem potreb poljedelstva;

2. da glede na to sprožijo akcije, potrebne za spodbujanje ponudbe zemljišč za gradnjo in stanovanja, zavarovanje najemnih pogodb in gibljivo delovanje trga z nepremičninami ter da spodbujajo vlaganje v javni in zasebni sektor v mestni infrastrukturi in storitvah;

3. da podprejo državne odbore, ki so bili ustanovljeni na podlagi partnerstva pri pripravi Habitat II, s čimer bi zagotovili možnosti za konstruktivni dialog na državni ravni;

4. da zasnujejo, spremljajo in okrepijo politiko decentralizacije in da zagotovijo, da je načelo subsidiarnosti vodilo pri razporejanju odgovornosti in sredstev na različnih ravneh vladanja, kar zadeva upravljanje naselij;

5. da vzpostavijo institucionalni in pravni okvir za izvajanje lokalne demokracije, ki mora prispevati k dejanskemu demokratičnemu zastopanju na lokalni ravni;

6. da lokalnim skupnostim priznajo ustavno in pravno avtonomijo v povezavi z njihovo temeljno vlogo pri upravljanju naselij in za njihov prispevek pri ohranjanju civilnega miru in organizaciji trajnostnega razvoja na lokalni ravni v pravnem okviru;

7. da povezujejo in spodbujajo državna združenja lokalnih uprav pri njihovem delovanju za strukturiranje in krepitev zmogljivosti v lokalnem okolju in da sodelujejo pri reševanju problemov o odgovornosti in funkcijah lokalnih uprav;

8. da priznajo in podprejo mednarodno sodelovanje občin in druge oblike decentraliziranega sodelovanja kot stalno dodatno obliko dvostranskega in večstranskega sodelovanja;

9. da lokalnim skupnostim glede na njihove potrebe zagotovijo enakovredno razporeditev sredstev kot pomoč v boju proti revščini, nezaposlenosti in zapostavljenosti in jim zagotovijo sredstva za dostojne življenjske razmere prebivalstva.

Mednarodno skupnost pozivamo:

1. da trajnostni človekov razvoj uvrsti med prednostne naloge programov multilateralnih agencij na usklajen in dopolnjujoč način z aktiviranjem potrebnih sredstev;

2. da vlade in mednarodne ustanove vložijo vse sile v pomoč državam, kjer lokalne uprav niso bile izvoljene demokratično, da čim prej sprejmejo potrebne ustavne ali pravne spremembe, ki bodo državljanom omogočile svobodno izvolitev njihovih lokalnih predstavnikov;
3. da se skupaj z uglednimi organizacijami lokalnih uprav zavzame za sestavo Svetovne listine o lokalni avtonomiji, ki bi bila referenčna za vse vlade in mednarodne agencije in bi opredelila temeljna načela vsakega demokratičnega sistema lokalne vladavine. Temelji te listine bi morali izhajati iz načela subsidiarnosti ali bližine, po katerem morajo biti odločitve sprejete na ravni, ki je najbližja državljanom (občin ali mest) in po katerem bi morale biti višjim ravnem zaupane le odločitve, ki jih lokalna raven sama ne more učinkovito sprejeti;
4. Agenda Habitat in njen globalni program delovanja izrecno predvidevata povezovanje in prepletanje z državnimi in lokalnimi načrti delovanja ob upoštevanju regionalnih posebnosti in prednosti. Pri opredelitvi in organiziranju teh povezovanj bi morali upoštevati izkušnje, ki so jih lokalne skupnosti pridobile pri izvajanju lokalnih Agend 21 v povezavi z globalno Agendo 21, ki jo je sprejela konferenca o okolju in razvoju v Riu de Janeiru;
5. da na svetovni ravni usmeri vse svoje sile v sodelovanje z državnimi, regionalnimi in mednarodnimi združenji lokalnih uprav pri podpiranju obstoječih programov in pri ustvarjanju novih izobraževalnih programov, ki bodo ustrezali stanju v vsaki posamezni regiji, da bi se čim bolje razvila odgovornost pri učinkovitem in trajnostnem upravljanju naselij;
6. da se vloga neposrednega sodelovanja med mesti in lokalnimi upravami prizna v okviru mednarodnega sodelovanja, da postane sestavni del programov dvostranskega ali večstranskega sodelovanja in pomoči pri razvoju in da se za njen razvoj nameni-jo potrebna sredstva;
7. naj se Komisija Združenih narodov za človekova naselja odpre lokalnim skupnostim in tako prispeva k ustvarjanju razmer za konstruktivni dialog na mednarodni ravni;
8. naj bodo državne, regionalne in mednarodne lokalne sile kot ključni partnerji sistematično povezane z mehanizmi zbiranja, shranjevanja in širjenja informacij o mestih in lokalnih upravah

ter njihovih dejavnostih, v sodelovanju s Programom kazalcev in pobud za dobro delovanje. Vendar pa to zbiranje informacij ne bi smelo škoditi konkretnim sodelovanjem med mesti in lokalnimi upravami;

9. da prizna in upošteva stalno koordinacijo, ki jo zahteva Svetovni zbor mest in lokalnih uprav, kot edinega sogovornika, ki se lahko v imenu mest in lokalnih uprav dogovarja o smernicah urbanega razvoja in upravljanja naselij v okviru trajnostnega svetovnega razvoja, oblikovanju, opredeljevanju in izvajanju programov sodelovanja ter pomoči pri razvoju;

10. naj prouči možnosti in sredstva za izboljšanje učinkovitosti sodelovanja in pomoči pri razvoju in poveča sredstva za urbaniški razvoj in upravljanje mest in drugih naselij.

Sprejeto na Svetovnem zboru mest in lokalnih uprav v Carigradu, 31. maja 1996

Opombe urednika:

¹ Trajnostni razvoj je takšen razvoj, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam (definicija Svetovne komisije za okolje in razvoj - WCED, 1987)

Prevod angleškega pojma "sustainable" v slovenski jezik še ni dorečen. Najbolj se je uveljavil pojem "trajnosten", uporabljajo pa se tudi "trajnostno uravnotežen", "vzdržen", "vzdržljiv", "trajen", "trajno sprejemljiv", "zmeren", "sonaraven", "vsestransko sprejemljiv", "ki se more prenesti", "znosen", "stanoviten" (v nemščini "Nachhaltig"; v francoščini "durable", "sous la protection de l'environnement", "development constant"; v italjanščini "sostenibile"; v hrvaščini "održiv").

² Pojme "human settlements" (v angl.), "établissements humain" (v franc.) v Habitat II dokumentih prevajamo dobesedno s "človekova naselja". S tem pojmom razumemo vsa naselja: megalopolise, velemesta, velika in mala mesta, mestne četrti, predmestja, vasi, podeželska naselja, zaselke, razpršeno poselitev, to je vse kraje kjer prebivajo ljudje. Kjer je smiselno uporabljamo tudi "mesta in druga naselja".

³ "politika omogočanja" je pomembno načelo v Habitat II dokumentih. V angleščini "enabling policy", tudi "enabling approach". To je politika, ki vsem ljudem omogoča, da si pridobijo npr. stanovanje, ne pa da vsem zagotavlja stanovanje.

⁴ Angleško besedo "Actions". (akcije, aktivnosti, delovanje) prevajamo v tem poglavju v "Ukrepi", ker je ta pojem v navedenem kontekstu bolj smiseln in bolj slovenski. Podobno smo, bližje slovenski terminologiji, prevedli angleški naslov tega poglavja, ki se glasi "Global Plan of Action: Strategies for Implementation" v "Svetovni program delovanja: strategije izvajanja"

⁵ "Pristop po načelu previdnosti" je pomembno načelo, sprejeto v Rio deklaraciji o okolju in razvoju, v Agendi 21 in v Agendi Habitat. V angleščini: "the precautionary principle approach".

⁶ "Načelo kdor onesnažuje naj krije stroške" - v angleščini "the polluter pays principle"

⁷ "Načelo preprečevanja onesnaževanja" - v angleščini "the pollution prevention principle"

⁸ "Ekosistemski pristop, vključno s strategijami v zvezi z nosilnostjo okolja" - v angleščini "strategies pertaining to carrying capacity"

⁹ "Presoje vplivov na okolje in družbo" - v angleščini "environmental and social impact assessments".

¹⁰ Urbana gospodarstva - v angleščini "Urban economies"

¹¹ Najboljša praksa - v angleščini "Best Practices". To je projekt, s katerim je Habitat II uvedel tekoče evidentiranje in distribucijo (po Internetu) najboljših primerov/vzorov projektov in izvedb trajnostnih naselij, prometnih, energetskih, komunalnih ali drugih ureditev, institucionalnih reform, finansiranja in upravljanja človekovih naselij, stanovanjske gradnje, preнове, varovanja kulturne in naravne dediščine, itd, itd. - to je rešitev na področju vseh usmeritev in priporočil v Agendi Habitat, kot pomoč vsem, ki rešujejo podobna vprašanja.